

Minnesstenar m.m.

Kila

[Sätra Brunn, minnesstenar & målningar](#)

Kumla

[Tärna Folkhögskola, Wilhelm von Schwerin](#)

Möklinta

[Sudsbron, Hallarens nivåer](#)

Norrby

[Varmsätra, minnessten flygolycka](#)

Sala

[Aguéligatan 29, minnesplatta](#)

[Bronäs, Vita stolpen, Korset](#)

[Dammgatan 11-13, Salaligans offer](#)

[Ekeby kvarn, kvarnsten](#)

[Nya kyrkogården, Trängkåren](#)

[Salberga, Eros II, Daniel Norling](#)

[Stadsparken, invigningsstenen](#)

[Strå, "Morteln"](#)

[Swederii holmar, Nils Swederus](#)

[Swederii holmar, kungliga parkbänkar](#)

[Södra Esplanaden 2, Anna Lindhs Plats](#)

[Väsby Kungsgård, Trängkåren](#)

Västerfärnebo

[Salbohed, Kungl. Västmanlands regemente](#)

Sätra Brunn, minnesstenar & målningar

Text på minnesstenen:

TILL
HÅGKOMST
AV
BISKOP
ANDERS
KALSENIUS
DE
SJUKES
VÄLGÖRARE

I slingan:

STENEN • RESTES • VID • SÄTRA • BRUNNS
• 200 • ÅRS • FEST • MIDSOMMAREN •
1900 • DÅ • S • E • HENSCHEN • VAR •
INTENDENT • OCH • E • L • HENSCHEN •
KAMRER • • FHDEL •

Vet någon vad sista bokstavskombinationen
FHDEL betyder? FH skulle kunna stå för Folke
Henschen, men DEL?

- Konstnär** Formgiven av Folke Henschen (1881-1977),
huggen av Carl Gustaf Eriksson, Sala
- Titel** Minnessten tillägnad biskop Anders Kalsenius
- År** Invigd midsommardagen 1900
- Teknik** Huggen sten
- Placering** Sätra Brunn

Wikipedia 2020-01-26:

Andreas (Anders) Kalsenius, född 1 november 1688 i Söderbärkes prästgård i Dalarna, död 24 december 1750 i Västerås, var en svensk biskop av Västerås stift, överhovpredikant, pastor primarius, donator och teolog.

Andreas Kalsenius föräldrar var prosten och kyrkoherden Olof Kalsenius och Anna Rudbeck, dotter till biskopen Nils Rudbeckius. Vid nio års ålder sändes Kalsenius till universitetet i Uppsala, där han till en början idkade sina studier under ledning av ett par äldre kamrater, båda blivande biskopar, nämligen halvbrodern Nils Barchius och Andreas Olavi Rhyzelius.

Promoverad till filosofie magister 1713 och prästvigd 1716, kallades han sistnämnda år till huspredikant hos riksrådet greve Gustaf Cronhjelm och befordrades till pastor vid Dalregementet samt bevistade såsom sådan kampanjen i Norge 1718. Från nämnda kår sökte och erhöll han 1720 transport såsom andre pastor vid livdrabanterna och utnämndes 1722 till extra ordinarie hovpredikant. Den personliga beröring som han genom det sistnämnda kallet kom med kung Fredrik I, påskyndade hans befordringar. 1725 förordnades han till preses i hovkonsistorium och blev 1728 efter halvbrodern Barchius kungens överhovpredikant, 1730 pastor primarius vid Storkyrkan i Stockholm efter Erik Alstrin och ordförande i stadskonsistorium samt 1733 biskop i Västerås.

Redan tre år förut hade han nämnts till teologie doktor av universitetet i Greifswald. Hans avundsmän påstod att det inte var Kalsenius utmärkthet som präst utan helt andra meriter som framkallade denna hastiga lycka, nämligen hans egenskap av säker skytt och glad deltagare i kungens jaktpartier och ännu mer hans eftergivenhet för kungens passion beträffande Hedvig Taube. Av andra framställes han dock som både en samvetsgrann och aktningsvärd man. Hans lärdom och nit som stiftsstyresman har inte ens hans ovänner sökt förneka.

Mot Uppsala universitet visade han en stor frikostighet, då han där inrättade den teologiska profession för "teologiska prenotationer och theologia polemica", som ännu bär hans namn, den kalsenianska professuren. För detta ändamål skänkte han till akademiens disposition Sätra brunn i Västmanland och 20 000 daler k:mt, det senare dock med förbehåll av underhåll åt några fattiga. Västerås gymnasium förärades hans vackra och dyrbara myntsamling. Vid riksdagarna tillhörde han Hattpartiet. Gift med Elisabeth Le Moine.

Carl Gustaf Eriksson (1866-1905) var murare och byggnadsingenjör och farfar till läraren Birgitta Ward. Fotot är från hans fotoalbum. Minnessten i Sätra Brunn är huggen av Carl Gustaf Eriksson. I höger nederkant kan man se hans initialer CGE. Mera om muraren/stenhuggaren Carl Gustaf Eriksson, Sala, finns på www.salakonst.se/konstnarer

Stenen utanför Societetshuset restes till minne av Pehrsparkens anläggande 1799-1800 och är äldst av minnesstenarna. Text:

ÅREN

1799 OCH 1800

DÅ PAFZELIUS VAR

BRUNNSINTENDENT

GIORDES

ANLÄGGNINGARNE

HÄROMKRING

MÅTTE DE TRIFVAS

VÅRDAS OCH UTVIDGAS

Minnessten för Uno von Troil på Sättra Brunn med texten
"Till denna park gränsar den boning der ärkebiskopen Uno von Troil upphörde att skåda dagen.
Wandringsman låt ej minnet af hans förgängelse störa ditt sinnes fred,
ty hans sista stund war lugn och hans sista blickar woro hoppets"
Stenen restes 1804 av Överste Per Reinhold Tersmeden (1751-1842), Ramnäs bruk.

Wikipedia 2020-01-26:

Uno von Troil föddes som Uno Troilius och var tredje barnet till dåvarande hovpredikanten Samuel Troilius, senare biskop i Västerås stift och sist ärkebiskop, och faderns första hustru, brukspatron-dottern från Vikmanshyttan Anna Elisabeth Angerstein. Han fick fyra helsyskon innan modern avled 1750. Fadern gifte om sig året därpå med den adliga Brita Silfverstolpe, och Uno fick ytterligare sex syskon i det äktenskapet. Han och hans syskon adlades den 9 november 1756 för faderns förtjänster med namnet von Troil, men Uno och hans bröder introducerades först år 1776.

Uno von Troil blev student vid Uppsala universitet 1757, filosofie magister primus 1770, prästvigdes i Västerås 1773 och blev regementspastor samma år. von Troil blev ordinarie hovpredikant 1775, överhovpredikant 1777, pastor primarius 1778, biskop i Linköping 1780 och slutligen ärkebiskop 1786. Han utnämndes till teologie doktor 1779.

Under sin studietid i Uppsala synes von Troil ha tagit starkast intryck av Johan Ihre, som han disputerade för 1769. von Troil hade emellertid, dessutom i närvaro av hela hovet, redan 1767 disputerat på ämnet: "om människorne kunnat vara lyckliga utan konster och vetenskaper" för professor Carl Fredrik Georgii i historia. Där framlade han så starka uttryck för liberala tankesätt, att drottningen retade upp sig, men han ansågs redan då vara en av sin generations kunnigaste och lärdeste män.

Omedelbart efter sin examen 1770 företog han en vidsträckt utländsk resa, under vilken han besökte en stor mängd högskolor och stiftade bekantskap med dåtidens lärda män. Särskilt dröjde han i Göttingen, där han studerade under Michaelis, Köhler, Walch och Hamberger. Från Tyskland fortsatte han till Frankrike, där han trädde i förbindelse med upplysningstidens främsta män, Rousseau, Denis Diderot och Jean d'Alembert.

Under sin vistelse i London beslöt han att i sällskap med sir Joseph Banks och sin berömde landsman Solander att företa en resa till Island. Denna skildrade han sedan mästertligt i *Bref rörande en resa till Island* (1777, också utgiven i tyska, engelska och franska upplagor). Den utförliga journal som von Troil förde under sin utrikes resa förvaras i Uppsala universitetsbibliotek.

Vid hemkomsten valde han den prästerliga banan, och gjorde där en sällsynt snabb karriär. Förklaringen till det är att söka i att Gustav III hade en förkärlek för upplysta prelater med starkt intresse för andlig odling och att han gynnade adliga vid befordran inom kyrkan.

Man gör dock von Troil orätt om man anser honom vara en servil lycksökare utan intresse för de kyrkliga uppgifterna. Han hade tagit starka intryck av tidsandan men saknade ingalunda personlig religion. Dock var hans intressen ursprungligen mera lärda och allmänt humanistiska.

På grund av sin ämbetsställning deltog Troil i det politiska livet som en man i främsta ledet. Han började som varm anhängare till Gustav III, och kungen hade i honom en skicklig förespråkare vid 1786 års riksdag, då han i ärkebiskop Mennanders frånvaro fungerade som prästeståndets talman, en omständighet som utan tvivel bidrog till hans utnämning till ärkebiskop samma år. Han var 1781 preses i Samfundet Pro Fide et Christianismo. Den 20 mars 1786 blev Troil hedersledamot av Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien.

Rojalist var han 1789, men som adelsman delade han dock de adliga farhågorna och sympatierna och ägde ej heller sitt stånd fulla förtroende. Förgäves sökte kungen övertala honom att stödja genomförandet av den så kallade *Förenings- och säkerhetsakten*. Han begärde dock, och fick kungens tillstånd, att vid det avgörande ögonblicket anmäla sig sjuk, och J.A. Lindholm trädde i hans ställe. Så skedde också vid aktens undertecknande. Efteråt gjorde han fåfänga försök att återfå den forna kungliga gunsten. Han var emellertid närvarande vid Gustav III:s dödsbädd och höll sedermera likpredikan över honom. I egenskap av ärkebiskop vigde han och krönt Gustav IV Adolf och Fredrika av Baden, samt döpte deras tre första barn, kronprins Gustav, prinsessan Sofia och storfursten av Finland, Karl Gustav.

Uno von Troil ligger begravd på Uppsala gamla kyrkogård.

I brunnskyrkan och brunnshuset finns flera intressanta målningar som du kan se när lokalerna är öppna:

Ecce Homo

Korsfästelsen

en altartavla som sannolikt vare uppsatt i den gamla 1700-talskyrkan.

Biskop Anders Kalsenius
som donerade Sättra Brunn till Uppsala universitet.

Den märkliga treenighetstavlan som skiftar motiv beroende på hur den betraktas.

Sala Allehanda Måndag 1 juni 2020

Trefaldighetsmålningen visar olika motiv beroende från vilken vinkel man tittar på den – Fadern, Sonen och den heliga Anden.

FOTO: BUKOWSKI'S

Trefaldighetsmålningen bakifrån.

Sätra Brunn kan sälja klenod: "En stor sorg"

SALA Sätra Brunn är till salu och anbudstiden går snart ut. Men innan det blir en affär kan ett föremål som under flera århundraden varit placerad på Brunnen komma att säljas hos Bukowskis. Anledningen är likviditetsproblem.

SA berättade den 6 april att Sätra Brunn är till salu. En knapp månad senare kunde SA avslöja att personalen på Brunnen sagts upp till följd av coronakrisen.

Nu, innan anbudstiden för Sätra Brunn har gått ut, har Brunnen alltså lagt ut ett flera hundra år gammalt föremål till försäljning på Bukowskis. Det är Sätra Brunn's Trefaldighetsmålning som är till salu.

Trefaldighetsmålningen har varit placerad i brunns-

huset och skänktes till Sätra brunn under 1700-talet.

- Tavlan har haft bra förutsättningar, tack vare att den hängt i ett ouppvämt rum, och är i väldigt god kondition, säger Bukowskis Johan Jinnerot, specialist äldre måleri.

Tavlan är målad på stående lameller, sedd från vänster visar den ansiktet av en gammal man, från höger en yngre man och rakt framifrån en duva med utbredda vingar - alltså Fadern, Sonen och den heliga Anden.

Det är inte fastställt när tavlan målades, inte heller vem som har målat den.

- Den har ingen signatur. Materialet är svensk panna och det kan tala för att det är en svensk konstnär som har målat den, säger Johan Jinnerot.

Tavlor från 1700-talet är inte ovanliga enligt Johan Jinnerot.

- Det finns många från 1700-talet men det är ändå en speciell målning med den här bakgrunden. Men det är kul med lamellmålning. Det är ytterst ovanligt att man målat så här, jag har sett några tidigare men då har det varit vanliga porträtt.

Utröpspriset är 200 000-250 000 kronor.

Hur kommer det sig att ni har lagt ut Trefaldighetsmålningen till försäljning?

- Vi känner en stor sorg att behöva lägga ut den men vi måste vrida och vända på allt för att överleva, säger Annette Stavenow Eriksson, styrelseordförande i Sätra Brunn.

Verksamheten på Sätra Brunn hålls sedan den 11

maj stängd och kommer så att vara under sommaren.

- Vi siktar på att öppna i höst men just nu vet vi ingenting, säger Annette Stavenow Eriksson.

Nu har företaget likviditetsproblem och det är alltså därför Trefaldighetsmålningen kan komma att säljas.

Visningstiden för målningen pågår till den 2 juni och dagen efter är det en auktion.

- Vi värnar om Sätra Brunn och det här är en guldklump. Vi får se hur det går men vi hoppas att kunna lösa det utan att sälja den, vi har andra lösningar som vi jobbar parallellt med, säger Annette Stavenow Eriksson.

Finns det andra föremål som ni kan tänka er att

sälja för att förbättra likviditeten?

- Vi har inte pratat om andra specifika föremål.

Anbudstiden när det gäller försäljningen av Sätra Brunn går ut på söndag. Det går därför ännu inte att säga något om den.

Annette Stavenow Eriksson konstaterar dock att det är en tuff tid att sälja Brunnen just nu.

- Vi tror på internationella intressenter och The New York Times hade häromdagen ett reportage om att Sätra Brunn ligger ute till försäljning. Ett problem är dock att det inte går att resa mellan länder nu, säger Annette Stavenow Eriksson.

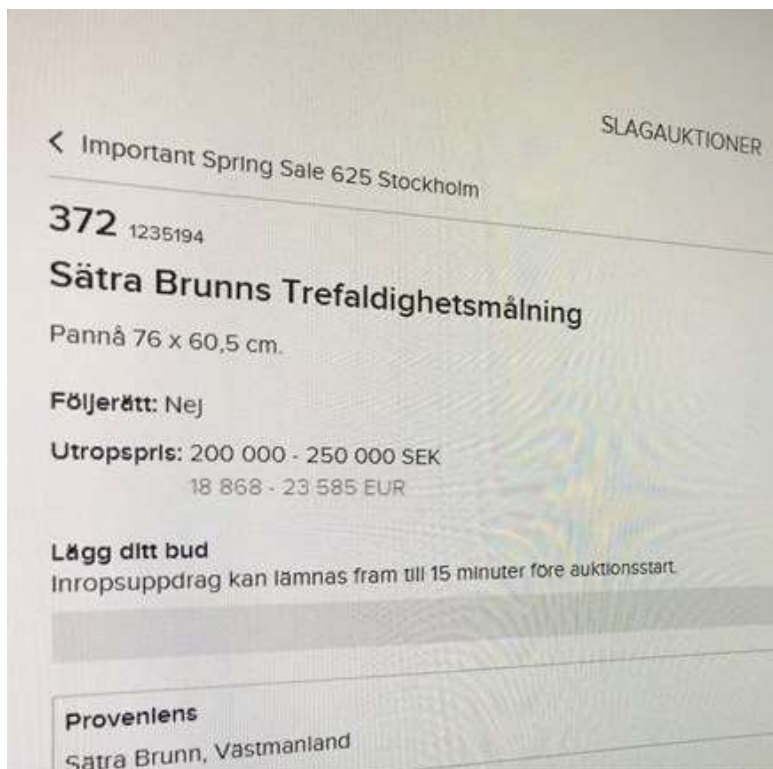

Text
Mikael Stenkvist
0724 564 51
mikael.stenkvist@salakommun.se

Glädjande budskap på Bukowskis hemsida 2 juni 2020:

P4 Västmanland 1 juni 2020:

Janne Forsmark, delägare och styrelsemedlem i Sätra brunn. Foto: Terje Lund/Sveriges Radio, Privat

SÄTRA BRUNN

Kulturarv inte längre ute på auktion

Publicerat måndag 1 juni kl 17.08

- Den så kallade Trefaldighetsmålningen hade hängt i flera hundra år på Sätra Brunn, tills man lade ut den på auktion.
- Nu backar Sätra Brunns styrelse – under ett möte på måndagen bestämde man sig för att istället sälja tavlan till Västmanlands kulturmiljöförening.
- "Nu har vi gjort vårt bidrag till att rädda en 300-årig konstskatt", säger Janne Forsmark, delägare och styrelsemedlem i Sätra Brunn.

Sala Allehanda Onsdag 3 juni 2020

Nyheter | 5

Klenod får stanna kvar – köptes för 325 000

SALA Trefaldighetsmålningen är visserligen såld – men får stanna kvar på Sättra brunn.
– Det är där den hör hemma, säger Sättra brunnns ordförande Annette Stavenow Eriksson.

Under söndagen kunde SA berätta att en försäljning av klenoden var aktuell, på grund av Sättra brunnns likviditetsproblem. Redan under måndagen kom beskedet: målningen har köpts – och får stanna kvar.

Det är Västmanlands kulturmiljöförening, med hjälp av Kila församling och Sättra brunnns vänförening, som köpt målningen för 325 000 kronor.

– Det är fantastiskt. Vi är så glada, jag bara ryser av glädje. Det här är det vi ville. Vi är oändligt tacksamma. Det är precis som det ska vara, det är där den hör hemma, säger Annette Stavenow Eriksson.

Trefaldighetsmålningen.

FOTO: BUKOWSKIS

**Jag bara ryser
av glädje.**

Anette Stavenow Eriksson

Hon uttrycker en stortacksamhet till de inblandade föreningarna och beskriver stödet som "våldigt rörande". Pengarna innebär också att verksamheten kan få lite andrum.

– Det kommer att ge oss mer respekt i coronatider och

ge oss möjlighet att jobba framåt på ett bättre sätt. Det är en svår tid för alla i vår bransch, inklusive oss själva, så vi får lite mer marginal att uppta verksamheten igen som vi hoppas kunna göra till hösten, säger hon, Lars Gren, sekreterare på

Västmanlands kulturmiljöförening, är också glad över att målningen får vara kvar.

– Det har varit en ynnest att få vara med och hjälpa till. Det säger jag inte bara som västmanlänning, utan också som Salagrabb. Då känns det extra värdefullt

att få vara med, säger han.

– Kulturmiljöföreningen och dess stiftelse har kommit till just för sådana här ändamål, att rädda värdefulla föremål, samlingar och miljöer i länet. Det ligger i vårt intresse att hjälpa till och göra sådana här räddningsaktioner.

Han berättar vidare att det nu endast återstår formalia innan köpet är helt genomfört, men att köpet innebär en garanti att tavlan får hänga kvar.

– Den är ovärderlig för Sättra brunn och för de som är engagerade i brunnen. Sådana här saker betyder väldigt mycket. Det handlar inte så mycket om vem som äger det, för den här typen av föremål äger vi tillsammans. Det här är en del av vårt kulturarv som vi ska vara rädda om.

Text
Art Korzeniowski
0214 5164
korzeniowski@salaallehanda.com

Olof Grau, *Beskrifning öfver Wästmanland*, 1754, sid.439-440:

Sätra Hälsobrunn $\frac{1}{2}$ mil väster ut ifrån Kyrkan och eljest 3 mil ifrån Västerås, samt $1\frac{1}{4}$ mil ifrån Sala. Denna öfvärderliga Källa upfant Doctor Samuel Skragge år 1700, såsom då warande Provincial Medicus här Höfdingedömet. Första tilfället, som dertil gafs, war det, at Häradshöfdingen Gyllenhök i Norrbo Härad hade för bemälta Doctor Skragge anfördt, huru han med watnet här utur källan botadt sin arm, som war blefwen helt lam och dermed aldeles hjälpt henne til

rätta, hwarföre ofta berörde Doctor sedermera anställdte prof på hennes watn, och befandt det samma wara af en öfvermåttan stor kraft och verkan. Derpå blef denna brunn straxt det påföljande året 1701 af många Brunns-gäster försökt, hwilke för många och sällsamma och swåra sjukdomar af detta watnet fådt en önskelig bot(n). Sedermera blef orten bygd med nödiga hus för Brunns-gäster och mycket påkostad af Baron Johan Flemming. Framledne Biskopen, H. Doctor And. Kalsenius blef ägare af honom och bygde wackert up denna orten med många hus, hwarefter han gaf honom bort i Testamente år 1748 för sin död åt Kongl. Akademien i Upsala, som nu är ägare af honom. Sjelfwa Brunns-källan, öfwer hwilken Brunns-huset är bygdt, kallas Helga Trefaldighets Källan, hwilken har trenne sourcer, ungefär $1\frac{1}{2}$ aln ifrån hwarandra särskildte; hwarföre hon ock fådt detta namnet: Utom Brunns-huset, neder i ängen, 400 steg wid pass der ifrån är en annan Källa af nästan lika art, som sjelfwa Brunns-källan och äfwen så ännu en annan längre bort wid det så kallada Brude-bärget: bägge hafwa samma kraft, som den första: Eljest ligger hon just i skilnaden emellan Kila och Fläckebo socknar.

Ur *Kyrkorna i Västmanlands län*, utgiven av Västmanlands Nyheter 1982:

SÄTRABRUNN BRUNNSKYRKA

Rymmer 1.000 personer men saknar elbelysning

Det är som att komma till en medeltida köping: låga trähus efter slingrande små bygator, utmärkta med smala skyltar med vacker piktur i skrivstil. Här promenerar människor med eller utan hjälpmedel i form av kryckor och käppar — andra åter, tar sig fram med rullstol.

De många "ljugarbänkarna" är välbesatta, och hoppet om återvunnen hälsa tycks vara påfallande — antingen detta hopp är religiöst eller profant förankrat.

Bland de hundra byggnaderna, som här finns, har icke mindre än tre kyrkor blivit uppförda. Den första vet man mycket litet om; den andra är en timmerbyggnad, i vilket kontoret nu är inrett, och sedan 1867 finns den nuvarande, stora kyrkan, som rymmer 1000 personer.

En säregen kyrka

Redan 1863 lades grunden till kyrkan, som av biskop C O Björling invigdes 1867. Efter en kort promenad från centrum, där kontor och brunnshus står, kommer man ner till en lövskogsomsad äng. Där står kyrkan. Den är byggd på ett grekiskt kors (alla korsarmarna lika långa); och är murad, har tunnvalv av trä, som i korsmitten bildar kryssvalv. Sydväst om kyrkan står en klockstapel, uppförd 1952. Den har en klocka, gjuten av Bergholtz klockgjuteri, Stockholm. Den väger 150 kg och är skänkt av förre intendenten Holmberg

med maka, Sättrabrunn. De gamla klockorna från 1700-talet hänger i det s k klockhuset.

Kyrkan saknar elbelysning och dopfunt

Det stora kyrkorummet, som i många avseenden är "annorlunda" ger intryck av andakt, lugn och ro. De höga fönstren och de dynförsedda bänkarna bidrar till stämningen. Som ljusredskap

Kyrkans präst Hans von Bergmann vid en gammal kollektbössa.

finns enkla, svarvade träkronor, vilka bär endast levande ljus i såväl kor som övriga korsarmar. Det är den enda belysningen, och den smälter väl in med övrig inredning, som går i enkelhetens tecken utan att vara banal eller trist.

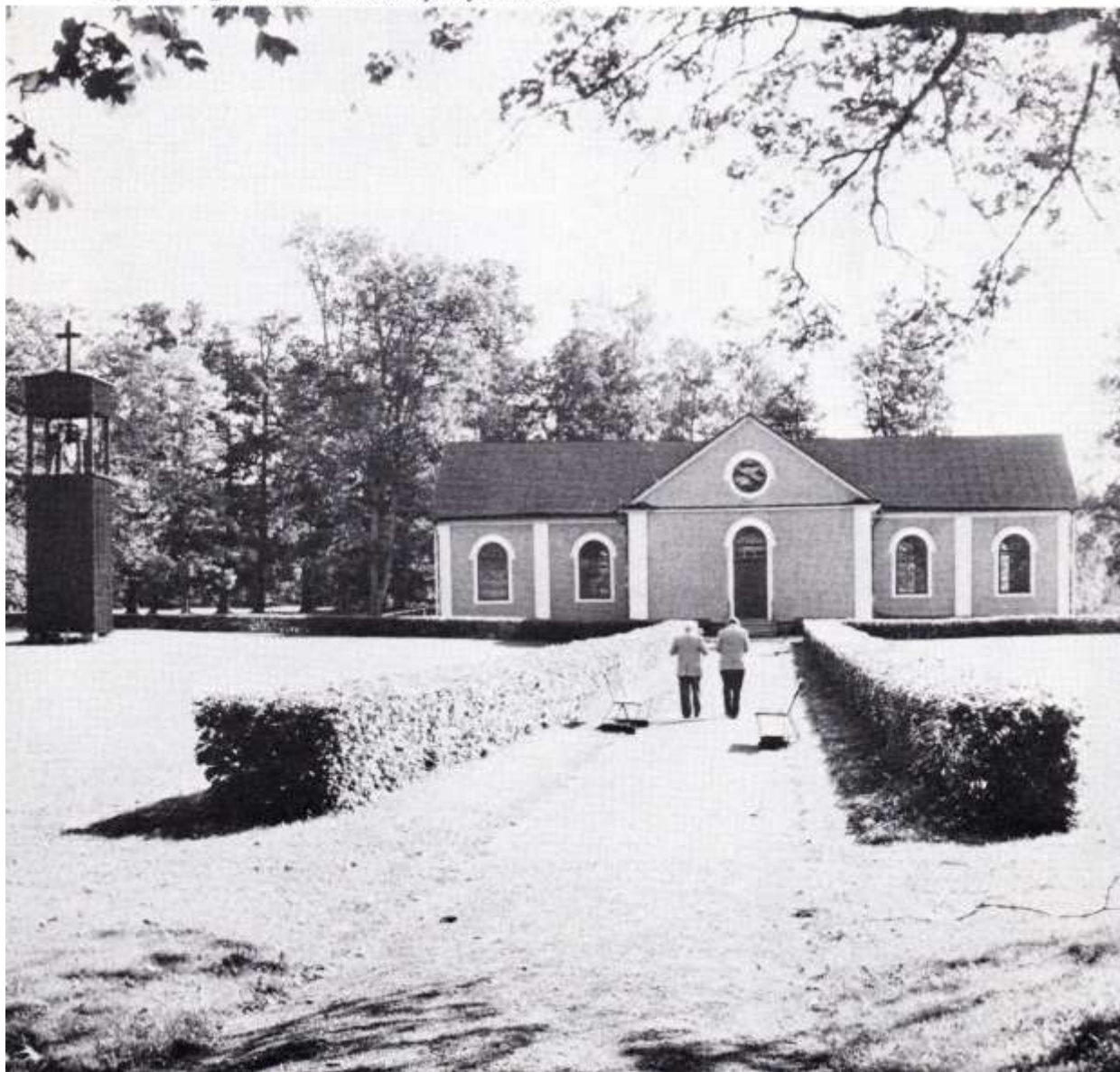
Altaret är från 1800-talet och av trä. Det har inget antependium men ett vackert altarbrun, på vilket står broderat: "Du o Gud är livets källa." Ovanför altaret hänger ett stort kors av furu med snidad törnekrona.

Även predikstolen är från 1800-talet, och på dess ryggstycke finns en relief i

stuck föreställande Korsfästelsen. En oljemålning med samma motiv från 1700-talet finns på sydväggen i västra korarmen, och mitt emot på nordväggen hänger en oljemålning från samma tid; den framställer en bild av Kristus. Dessutom finns ett tiotal kopparstick i ramar — alla med kristna motiv.

Eftersom kyrkobesökarna uteslutande är vuxna människor, finns här ingen dopfunt. Vid eventuella dop får man gå till Kila kyrka, som är närmast och till vilken Sättrabrunn i pastorathänseende hör.

Kyrkan invigdes 1867. T v klockstapeln från 1952.

Kyrkan i Sättrabrunn har egen präst, och de andliga aktiviteterna är många. Gudstjänster hålles tisdagar, fredagar, lördagar, högmässa söndagar, nattvardsgudstjänst på onsdagar, och på torsdagskvällar hålles en frågestund, till vilken 50—60 personer kommer varje gång. Det finns alltså ett stort religiöst behov bland de 400 patienterna, av vilka 300 bor på brunnsorten.

Sättrabrunn har varit brunnsort sedan 1701 sedan doktor Skrage året före utbyggt två källor — Trefaldighetskällan och Segerkällan. Efter undersökning av läkaren Urban Hjärne visade sig källorna vara järnhaltiga och hälsobringande.

Brunnsorten ligger i en småkuperad, idyllisk terräng ca 1 ½ mil sydväst om Sala och ägs av Uppsala universitet. De olika landstingen bidrar med stora summor för patienternas vård och uppehälle.

Av kyrkans textilier är allt nytt. Man har det nödvändigaste såsom ett par mässhakar, en gul och en grön tillverkad på Libraria i Stockholm 1950, samt

ett par stolar, en grön och en vit. Kyrksilvret däremot är från 1700-talet. Här kan nämnas en vinkanna samt en större och en mindre kalk; dessutom en tennkalk från samma tid, men vad som i dag användes, är en silverkalk från 1950.

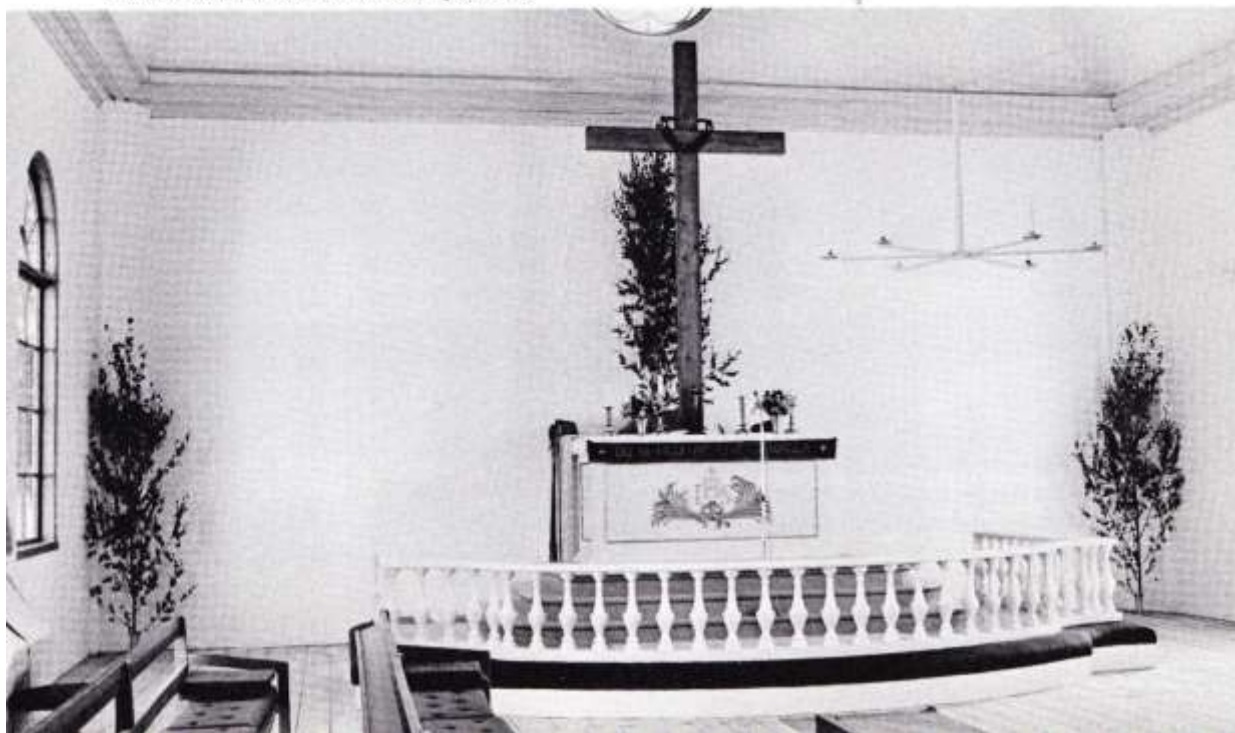
Det är förvånansvärt lite saker, som tillvaratagits från den gamla kyrkan. Förutom kyrksilvret, målningarna och de två klockorna finns i kyrkan en kollektbössa från 1700-talet.

Ovanför västra korsarmen ligger orgelläktaren, och här finns en pedalorgel med två manualer, den är byggd av Valenströms orgelbyggeri 1867.

Brunnsorten är öppen för patienterna under maj—september. Därefter tjänstgör den som kursort för skilda sammanslutningar. Passa därför på, att under sommardagarna besöka någon av de sjuka, och gör då gärna ett besök i den "annorlunda" kyrkan, där prästen Hans von Bergmann dagligen står till tjänst.

Bonzo Berggren

Altaret med det enkla träkorset i fonden.

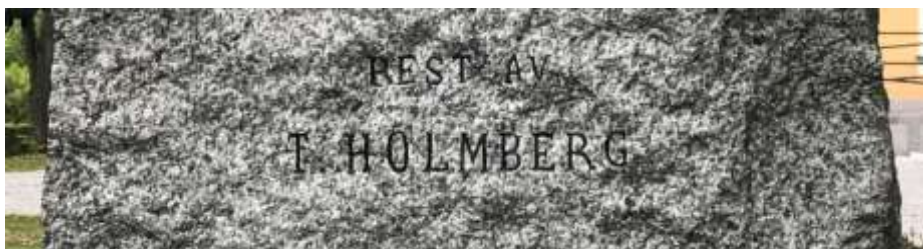

Kumla, Tärna Folkhögskola

Schwerinmonumentet med texten:

WILHELM von SCHWERIN
SALABYGDENS HUGSTORE SON
ORAVAIS 1808
DEN UNGE HJÄLTEN
HANS NAMN GICK OPP
MED TIDIG GLANS
EJ SÅGS EN BANA
MER LJUS AF HOPP
MER SKÖN ÄN HANS
HAN HADE SITT SEXTONDE
ÅR EJ NÅTT
PÅ BÅR REN LAGD
LÅNGT VAR DET LIF DOCK
HAN LEFVA FÅTT
OM LIF ÄR BRAGD
1908

Text på baksidan: Rest av T. HOLMBERG

Ur okänd bok, sid 588:

Vid Tärna folkhögskola af-
täcktes under ett ungdomsmöte
där den 8 juni ett monument
öfver Vilhelm von Schwerin,
den unge hjälten från finska kri-
get, tillkommet genom direktör
T. Holmbergs och fru Cecilia
Bååth-Holmbergs åtgöranden.
Högtidstalet hölls af landshöf-
ding Wersäll. Aftäckningen
försiggick under tillslutning af
omkring 1800 personer.

* * *

Monumentet avtäcktes den 8 juni 1908.

Helene Schjerfbeck, *Wilhelm von Schwerins död*

OBS! Målningen finns på Åbo konstmuseum.

Helene Schjerfbecks verk *Wilhelm von Schwerins död* är en historisk målning som baserar sig på Johan Ludvig Runebergs dikt med samma namn. Schjerfbeck gjorde tre tolkningar av motivet.

Möklinta, Sundsbron

Minnessten vid Sundsbron efter vägen mellan Sala och Möklinta via Saladamm. Text:

H.v.y.

förr

**HALLAREN
SÄNKTES
1899-1905**

L.v.y

förr

H.v.y. = högsta vattenyta, L.v.y. = lägsta vattnyta

Olof Grau, *Beskrifning över Wästmanland*, 1754:

Delar av sid 5:

Norra- och Södra-Barken i Kopparbärsgs Höfdingedöme. Wåra gamla Wikingars Sjöfart, som skal gådt ända up til Dalarna, efter som den ortens gamle Lag äfwen talar om haf och skepp (n), hade då kunnat sträcka sig igenom vårt land ifrån Dal-älfwen neder åt Kölforsdammen i Enåkers sockn in åt den tracten der i neigden, som nu Sjön Hallaren med sit watn står öfwer, och så åt Clasbo-sjön och Sagån utföre neder i Mälaren. Wi finna ju hos oss många orter och boningsplatser

Delar av sid 44:

Den ljuflige **Hallaren** är bättre i öster, norr up i landet belägen emellan Möklinta, Sala och Enåkers socknar, hwilka socknar stöta med hvarandra tilsamman ut på en liten holme här i sjön, Karing-holmen kallad. Denne Sjö är updämd af många smärre sjöar, kärr och träsk, hwadan man ock kan der räkna så många holmar och små öjar, som dagarne äro i året. Detta har skedt i Konung Carl den Niondes och Konung Gustaf Adolphs tid; på det at Sala Silfwerwärk, som ligger en och en half mil härifrån längre ned i söder, skulle derifrån hafwa tilräckelig watndrift. Watnet löper utur denna sjön wid södra ändan igenom et grafhus uti en annan liten updämd sjö, Clasbo myran kallad och så utföre i Sala dam,

Delar av sid 421-422:

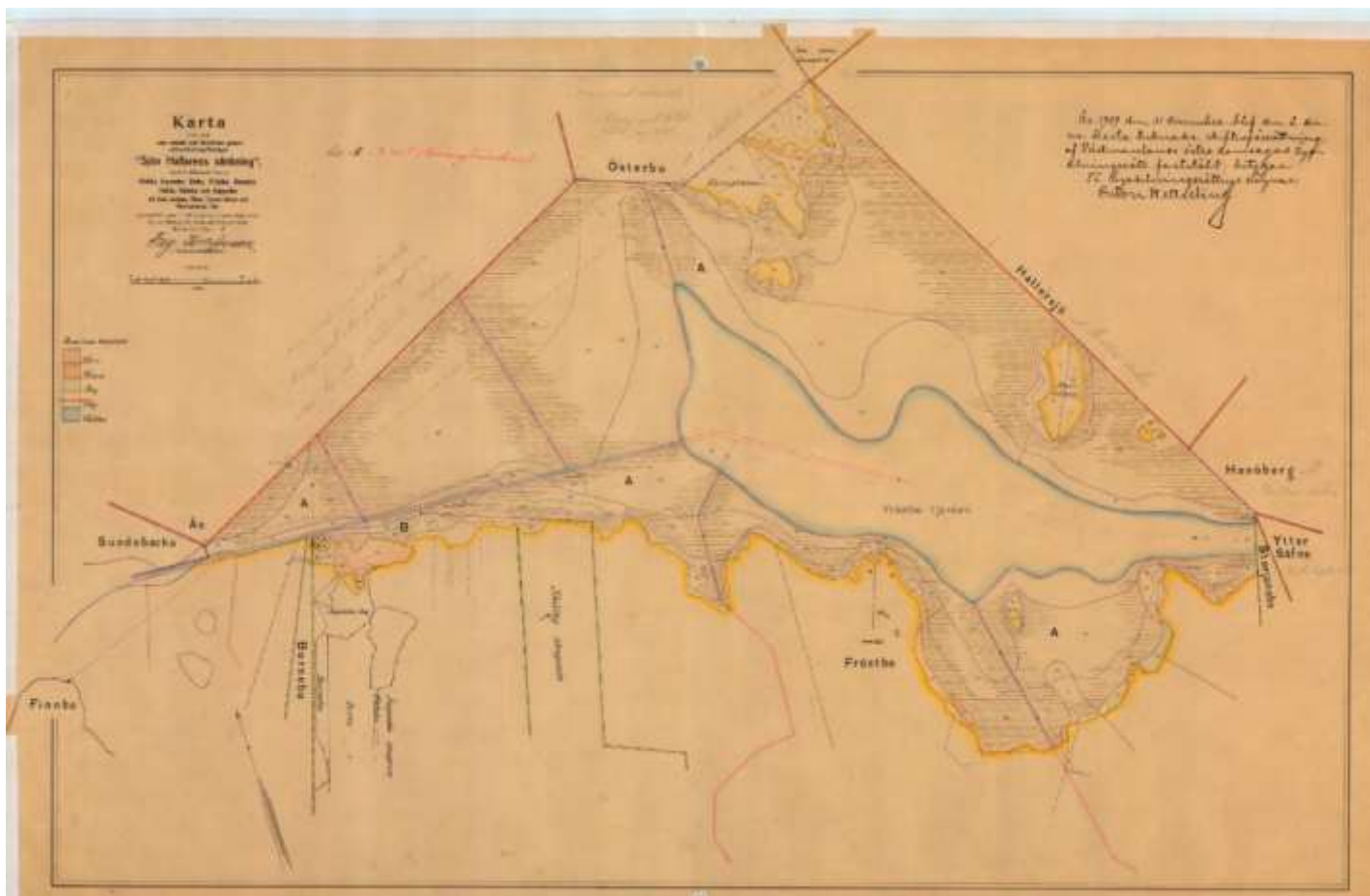
åkerbruk öfwer alt. Sjöar äro här desse de förnämligaste: **Hallaren**, som ligger norr i landet, hwarifrån watnet åt Sala

Silfwerwerk framledes igenom Sala Dammen: denne är i Konung Carl den IX:es och Konung Gustaf Adolphs tid updämd af många små sjöar och träsk: i honom finnes en wälsmakande fisk af allehanda slag: Inemot 365 Holmar, små och store räknade tilsammans, skola finnas i honom, som förut är anmärkt (a).

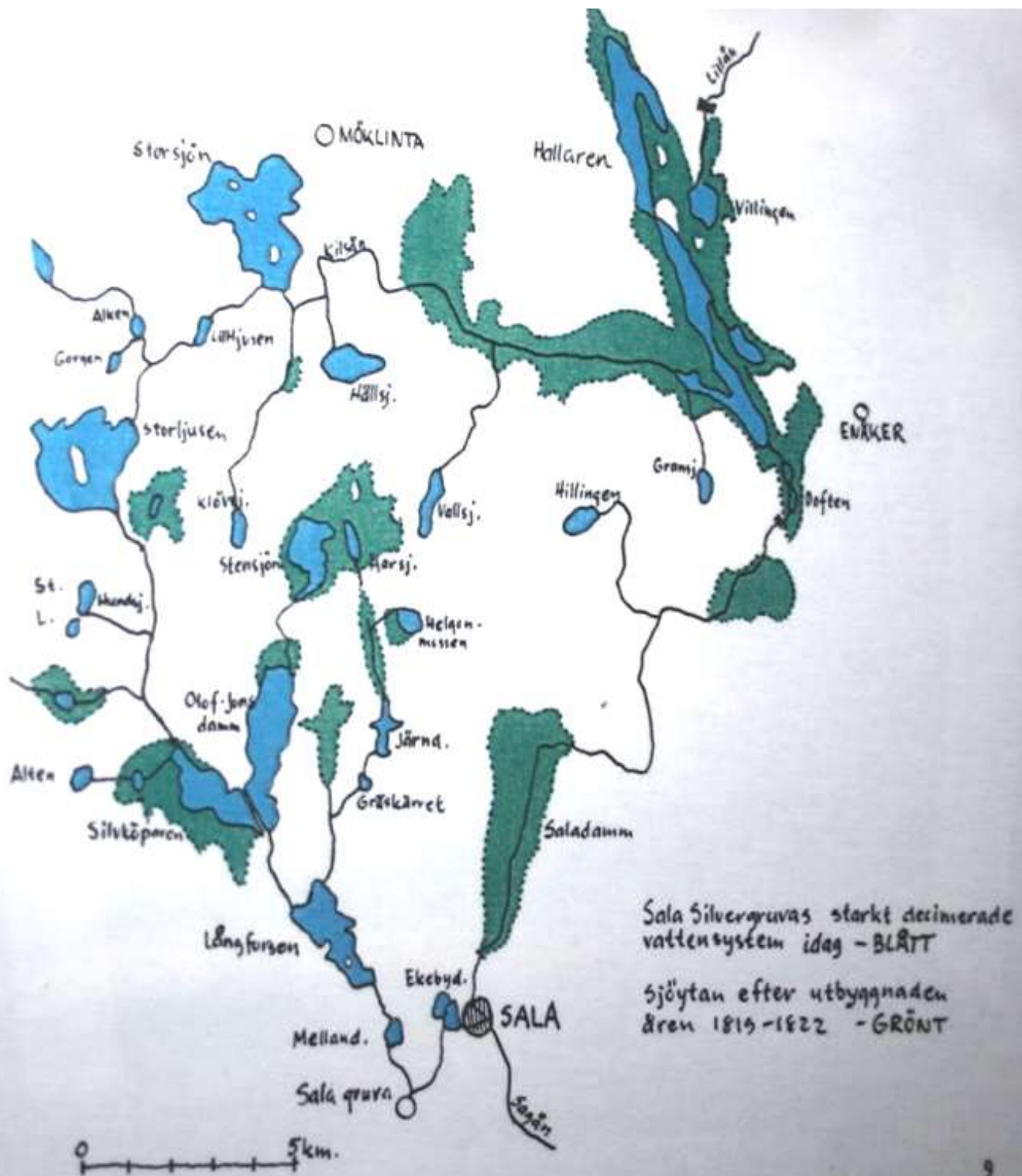
Wikipedia:

Hallaren har ursprungligen tidigare varit betydligt större. Under medeltiden låg sjöns yta, 3,5 meter över dagens nivå. Gustav Vasa som önskade få tillgång till mer vatten vid Sala silvergruva men saknade vatten söder om Dalälvens vattendelare beslutade att höja vattennivån i Hallaren så att vatten från sjön Doften vid Dofte Grav kunde ledas över till Klasbomyran och därefter vidare in i Sagån och till Sala Damm. Genom vattenhöjningen kom sjöarna Hillersbosjön, Åboviken, Åskarn, Fröstbofjärden, Doften, Norra Hallaren och Villingen att inkorporeras i den nya sjön. I omgångar kom sedan sjöns vattennivå att ytterligare höjas fram till 1600-talet.

Under 1800-talet minskade dock Sala silvergruvas betydelse och beroende av vattnet, samtidigt som intresset för att öka jordbruksarealen i Sverige ökade. 1868 skrevs en första motion i riksdagen om att få lov att riva dammarna. Processen gick dock långsamt och de kvarnägare som skulle förlora sina vattentillgångar skulle ersättas, först 1893 gav länsstyrelsen klartecken att riva dammarna som förändrade vattensystemet. Markägarna kring sjön ville dock gå längre och 1894 bildades en förening för att helt torrlägga Klasbomyran, Hallaren och Sala damm. 1895-1898 genomfördes uppmätningar och kartläggningar av området inför det planerade arbetet som startades 11 oktober 1899. 7 december 1899 öppnades dammen och avtappningen började. Arbetet fortsatte sedan med muddring av årännan genom det som tidigare varit Västra Hallaren och avslutades 1904, grävanden av anslutande kanaler fortsatte till 1905. Arbeten med att rensa tillflödet genom Hallarån har sedan återkommande fått genomföras. Genom sättningar i den tidigare sjöbottnen har som i många andra fall problem med vattensjuka områden återkommit. 1955 gjordes en ansökan om att ytterligare få sänka Hallarens nivå. Vattennivån i Dalälven hindrade dock ytterligare sänkningar.

Från [Björn Bellanders hemsida](#):

Varmsätra, minnessten

<i>Titel</i>	<i>Minnessten</i>
<i>År</i>	Stenen restes på initiativ av Varmsätra byalag. Invigdes 19 augusti 1945
<i>Placering</i>	<u>Varmsätra, ca 800 m efter avtagsvägen mot Isätra</u>

Flygvapnets emblem och texten på stenen:

HÄR STUPADE
TRE SVENSKA FLYGARE
d. 21/2 1945

ORTSBOR RESTE
STENEN

Minnesstenen ligger ca 60 m från vägen. Enligt markägaren är det OK att gå i skogskanten och sedan några meter över åkern när den ligger i träda/är osådd.

Sala-Posten 23 februari 1945:

Furir Gustav Märthen.

Korpral Alf Ivar Waibel.

Flygolyckan vid Varmsätra krävde tre unga mäns liv.

Verikommissionen på platsen i går. — Minnes-
gudstjänst i Sala stads kyrka i morgon.

Tre unga män omkom vid flyg-
olyckan i Varmsätra på onsdagsefter-
middagen, och det är ingen tvekan
att samtliga ljugit en ögonblick.
En död. Planet tog mark med våld.
En kraft och de svårt lemlästade
ropparna hade slungats drygt hun-
dra meter från nedslagsplatsen. Pla-
net, som fattade eld, blev totalt spo-
lerat och rester av detsamma låg
strödda på ett stort område.

De omkomna äro värnpliktige
korpral Alf Ivar Waibel, född 1922,
hemmahörande i Harestad i göte-
borgstrakten, värnpliktige furir
Erik Gustav Märthen, född 1920,
hemmahörande i Mora, och furir
Inge Torsten Norell, född i Lingbo
1920. Furir Märthen efterlämnar
hustru och ett barn, som föddes för
en månad sedan.

Det var sammanlagt tre plan som
femtiden passerade Sala på mycket
hög höjd, och enligt ögonvittnen drog
den slutsatsen att något fel före-
kom, då motorn i det lägsta gående pla-
net arbetade ojämnt. Strax efteråt kom
idolandet från Varmsätra om stört-

ningen. Det var varmsätrabor som un-
derrättade polisen i Sala, som i sin tur
meddelade militärmyndigheterna på
platsen samt landsfiskal Jansson.

Störtningen skedde på ett gärde in-
till bröderna Tyksa säg och kvarn. När
tidningens medarbetare anlände brann
det fortfarande i vrakresterna, och
olycksplatsen företedde en fruktans-
värd anblick. Planet hade störtat mot
en liten kulle, och snön var ett hundra-
tal meter framåt färgad mörk av sot
och beströdd med delar av den totalt
sönderslagna maskinen. De tre besätt-
ningsmännens kroppar hade slungats
drygt 100 meter från nedslagsplatsen
och var ohögligt massakrerade. De
låg alldeles intill vägen som korsar
(Forts. på tredje sid.)

Flygolyckan . . .

(Forts. från första sid.)

gårdet och leder till Kärrbäck. En av kropparna var starkt förkolnad, medan de andra blivit svårt lemlästade.

Hur olyckan gått till kan väl aldrig bli fullt klarlagt. Möjligt är att föraren, när planet på låg höjd kom svepande över trädkropparna för att nödlanda, observerade den elektriska ledning, som följer vägen och alltså går vinkelrätt mot flygriktningen. För att undgå kollision med denna ledning kan han då ha satt planet brantare och därvid rönt rakt emot den nämnda kullen, som väl knappast var skönjbar i den dåliga sikten.

Hr Gösta Tysk var en av dem som såg planet störta. Han stod ute på kvarntrappan när planet kom svepande, och enligt hans utsago slog lågor ut från maskinen innan den nådde marken. Han påstår även att den gick ned i mycket brant glidflykt. Det blev givetvis en oerhörd skräll när planet tog mark och maskindelarna slungades samtidigt som planet fattade eld, solfjädersformigt framåt i flygriktningen. Hr Tysk och några andra skyndade fram för att eventuellt bistå de ombordvarande, men komna ett stycke fick de höra en rad mindre explosioner antagligen från kulspruteammunitiionen. Det stod för övrigt genast klart att ingenting kunde göras för besättningsmännens räddning, varför polis och militär underrättades.

Först på platsen av militären var en hemvärnsman, Johan Bergkvist, Varmsätra. Han var hemma och hörde skrällen vid nedslaget men var inte på det klara med att en olycka inträffat. Någon minut senare fick han emellertid telefonmeddelande om saken, varför han kastade på sig uniformen, tog sitt gevär och skyndade till olycksplatsen. En av besättningsmännen hade tydligen blivit översköld av bensin eller olja och kroppen var omvärd av lågor. Man lyckades dock släcka elden genom att kasta över snö.

Efter en stund anlände kapten Lindström och landsfiskal Jansson från Sala och företog en första undersökning. Vid ett av liken låg ett par fallskärmar halvt utvecklade. Det troliga är dock att dessa släpits upp vid nedslaget. Ingenting tyder på att någon tänkt hoppa, vilket även är sannolikt med tanke på planets ringa höjd över marken redan då det passerade Sala.

Ryktet påstod dock att någon sett en person lämna planet i fallskärm någonstans i närheten av Norrbäck, och kapten Lindström var beredd att sända ut hemvärnet för spaning. Vid telefonsamtal med flyget fick han emellertid uppgift om att endast tre man medföljt planet, och då man med säkerhet kunde konstatera att tre döda fanns på platsen behövde alltså ingen spaning företas. Militären spärrade området och platsen lämnades orörd för att underlätta kommande undersökningar.

På torsdagen anlände haverikommissionen till Varmsätra och företog undersökningar, varvid givetvis även ögonvittnena till händelsen hördes. De tre dödaoffren blev även hämtade under torsdagens lopp. Vaktbataljonen på platsen fortsatte även natten till i dag, då resterna av planet fortfarande ligger kvar.

Morgondagens minnesgudstjänst.

I morgon kl. 10 fm. hålles en minnesgudstjänst i Sala stads kyrka. Regementspastor Simon Forshem kommer

att tala, och musikkåren från Västerås medverkar.

Efter högtiden föras de omkomnas stoft till järnvägen för transport till respektive hemorter.

I dag på middagen meddelas att högtiden i kyrkan inleddes med ett tal av flotiljchefen, varefter musikkåren spelar ett par nummer. Därefter håller regementspastorn en betraktelse.

Med musikkåren i spetsen tågar sedan processionen till järnvägen, där även en kort högtidlighet hålles.

Sala-Posten 20 augusti 1945:

Ämningsfull ceremoni vid minneshögtiden i Varmsätra

Inomot 1,500 personer närvarande då minnesstenen över flygolyckan i vintras avtäcktes

Stenen har avtäckts och major F. Johansson gör stram honnör.

På slaget två i går eftermiddag anade två bombplan från Västmanlands flygflottilj fram över den lats i Varmsätra där minnesstenen över flygolyckan i vintras rests. Det bildade inledningen till den vackra och stämningsfulla avtäckningsceremonin, som sedan följde. Major Fredrik Johansson, Västerås, var en som bjöd täckelset falla och högtidstal hölls av riksdagsman David Hall, Västerås.

Idigare på dagen hade regnet fallstrida strömmar, men strax innan åden skulle börja klarnade det upp mått, och under den timme som monin varade sken solen större delen av tiden. Blågula fanor vajade för vinden, blanka bajonetter blixtrade och korthuggna kommandoop hördes, då de paraderande trupperna marscherade upp. Det var ett hederskompani från Kungl. Västmanlands flygflottiljs och Kumla-Tärna, Sala stads, Sala sockens och Norrby hemvärn m. krets befälhavaren, öveirngör, Åhrén, Fagersta som chef, samt flygflottiljens musikkår.

Klockan två ströko två bombplan på låg höjd dånande fram över platsen för minnesstenen där inemot 1500 personer samlats, då högtiden tog sin början. Sedan trupperna avlämnats till tjänsteförrättande flottiljchefen major Fredrik Johansson inleddes ceremonin med korum. Det hölls av kyrkoherde Olof Moberg, Norrby.

Han utgick i sin manande predikan från Jesajas ord: "Se mina tankar äro icke edra tankar och mina vägar äro icke edra vägar" och erinrade om huru händelser ibland inträffa, som synas oss människor meningslösa, såsom när en ung människa hastigt och oväntat rycks bort, men att det dock alltid finns en högre mening bakom.

Efter predikan sjöng en flickkör från Varmsätra under ledning av folk-

Forts. på andra sid.)

Förslag om nytt älderdoms hem på sängsängsområdet

as Älderdoms hemfråga på väg att lösas.

Den sedan lång tid tillbaka akta alla frågan om ett nytt älderdoms hem i Sala har nu avancerat betydligt, enligt vad kommitterades

Stämningsfull ceremoni.

(Forts. från första sid.)

skollärare Edvin Lindahl "Närmare Gud till dig" och "Stridsbön" av Lindblad, och korum avslutades därefter med bön och psalmsång. Flygflottiljens musikkår spelade Stenhammars "Sverige".

Kyrkoherde Moberg framträdde därefter och erinrade med några korta ord om hur tanken på en minnessten på platsen för den hemiska olyckan nästan omedelbart föddes hos ortsborna. Han uttryckte sin glädje över att tanken kunnat förverkligas och bad major Johansson låta täckelset falla.

Med ett kort tal fullgjorde denne uppgiften. — Flygvapnet är varken bättre eller sämre än andra vapengrevar, sade han bl. a. Det finns en gräns där det inte hjälper hur skicklig man än är, och då inträffar sådana olyckor som den i vintras på denna plats. Flygvapnets män vill inte ha någon hjältegloria, men vi är tacksamma när vi ser bevis på civilbefolkningens uppskattning. Denna sten står här som en symbol för tre unga mäns pliktuppfyllelse in i döden, men den står också som en symbol för samhörigheten mellan flygflottiljen och den bygd där den är placerad samt för samhörighetskänslan mellan civila och försvarsmaktens personal. I de tre förölyckades namn bjuder jag täckelset falla.

Medan den deltagande militärpersonalen stod i stram givakt, och de organiserade fanborgarna paraderade, avtäcktes stenen. Därefter deklamerade fröken Sylvia Erikszon, Varm-sätra, Tegnér's "Det eviga" och flickkören sjöng "Sommarsöndag" och "Land du välsignade".

Högtidstalet hölls av riksdagsman David Hall, Västerås, i stället för landshövding Conrad Jonsson som fått förhinder.

— Denna sten, sade talaren bl. a., är ett minnesmärke som skall erinra om hårda och svåra år men också om den sammanhållning som varit vårt lands styrka under kriget. En händelse gör att nästan samtidigt med denna minnesstens avtäckande ett sexårigt krig avslutats i världen. Det ger anledning till många reflexioner. Hur skall vi slippa att göra så många uppoffringar enbart därför att man skall ha så svårt att hålla fred?

När Sveriges folk nu tagit sig igenom ytterligare ett världskrig utan att ha behövt dras in däri, ha vi all anledning att känna en smula tacksamhet men också skyldighet att lova göra vårt yttersta för att kriget inte skall behöva upprepas. Med gemensamma ansträngningar bör man kunna finna fredliga lösningar på uppkomna tvister. Förvisso beror icke krig på någon medfödd fiendskap mellan folken.

För intet folk i världen är tanken på att gå i krig så främmande som för det svenska. Detta beror framförallt på att vi lärt oss tala med varandra, olika samhällsgrupper emellan. Hårda ord kunna visserligen sägas, men så länge man inte slutar att förhandla och tar till våld, så länge står möjligheten till en fredlig lösning öppen. Det är naturligt att se våra förhållanden till andra länder på samma sätt, men det är självklart att vi vilja värna om vår frihet.

När kriget är slut är inte sorgen

kvar, och stora svårigheter måste vi övervinna. Men om vi gå till verket under freden i samma samförstånd som under kriget så skola vi övervinna svårigheterna. Vi behöver ännu den styrka som enighet och sammanhållning innebär, den sammanhållning som vuxit fram ur förtroendet för riksstyrelsen.

Efter riksdagsman Halls tal sjöngs unisont Du gamla, du fria, varefter de paraderande förbanden avmarscherade och den vackra högtiden var till ända.

Några av de omkomnas anhöriga be- vistade högtiden. Det var som bekant tre unga män som omkommo där, då ett bombplan den 21 febr. i år störtade på denna plats.

Den resta minnesstenen har huggits i granit från trakten och utförts av stenhugare Wilhelm Pettersson, Hyttan. På stenen läses under flygvapnets emblem: "Här stupade tre svenska flygare den 21/2 1945. Ortsbor reste stenen."

Efter minneshögtiden var servering av kaffe och förfriskningar anordnad på platsen och härunder konserterade flottiljens musikkår.

Sala Allehanda 21 februari 2020:

50 | Familj

Vid den röda punkten kraschade flygplanet. FOTO: GOOGLE EARTH

Anders Sillén ser platsen för olyckan från sitt köksfönster.

Anders Sillén vid stenen som Varmsåtra byalag ordnade för att hedra de döda.

Sala Allehanda Fredag 21 februari 2020

Strax bortom Anders Silléns trädgård ligger åkern där tre unga flygare omkom 1945.

Två av de omkomna på bild i Sala Allehanda den 23 februari 1945.

Flygplanstypen var B 18A med kod F1-14. FOTO: FLYGVAPENMUSEUM

Flygolyckan i krävde tre m

SALA Den 21 februari 1945 klockan 16.45 kraschar ett flygplan strax utanför Varmsätra. – Jag glömmer aldrig när vi åkte förbi på morgonen, det låg vrakdelar på båda sidorna om vägen, säger Ulla Adeen som då var åtta år.

Anders Sillén möter upp på gårdsplanen strax utanför Varmsätra. Minnesstenen som placerades där de tre unga flygarna miste sina liv är inte långt från hans hus.

– Ibland kommer det folk hit, kanske är det släktingar till dem, säger han medan åkerns frusna stubb frasar mot skosulorna.

Den drygt två meter höga stenen är inramad av en kraftig kedja, rostig av tidens tand.

– Den var inte här från början. Jag minns så väl när den kom upp, det var 1959 i samband med att Ingemar Johansson blev världsmästare i tungviktsboxning, säger han leende.

Anders själv har inga minnen av händelsen, av den enkla anledningen att han föddes året därpå. Men hans pappa Göte har berättat om olyckan.

Vi förflyttar oss 75 år bakåt i tiden. Snön ligger i drivor över åkern, och mer väntas från de tunga grå molnen som täcker himlen över Varmsätra. Borta från sågen och kvarnen hörs maskinerna stänka.

Där hör några arbetare hur flygplan närmar sig deras lilla by. Samma sak uppfattar 21-åriga Göte Sillén, som befinner sig vid affären i byn. När han hör en sotare som står strax intill säga "nu stör tar det" inser han allvaret och springer ut till sin cykel.

Trots att 23-åriga Alf Waibel är en van flygare gör det dåliga vädret honom orolig den här februaridagen. I Gävletrakten blir molntäcket än tjockare, och tvingar honom att gå ner i höjd. Planet, ett B 18A, är på väg med

sin division från övningar i Luleå till Västerås.

Med sig har han spanaren Erik Mårthen och signalisten Inge Norell, båda 25 år, och nu är sikten så dålig att de inte längre ser det andra planet i sällskapet.

Waibel förlorar kontrollen över planet, nosen dippar i 45 graders vinkel och i ett sista försök att återvinna kontrollen girar han höger men det räcker inte. Han håller ett krampaktigt grepp om styrreglagen, intill honom lägger Norell armarna framför ansiktet i ett fruktlöst försök att dämpa den stundande kraschen. Erik Mårthen hinner sända en sista tanke till sin en månad gamla dotter innan han ser den vita marken närma sig i full fart.

Göte cyklar snabbt i riktning mot sågen. Klockan är snart fem på eftermiddagen, men han ser den upplysta rökpelaren som stiger över trädtopparna. Bakom svängen springer människor mot infernot. Brinnan-

i Varmsätra människoliv

de vrakdelar ligger överallt på åkrarna, på båda sida av grusvägen. "Det måste vara bränslet som brinner", tänker Göte och inser att de ombord måste ha dött ögonblickligen.

Han vill gärna hjälpa till men stoppas av fjärdingsman i Norrby, K A Wallén, som ser till att området stängs av. Hemvärnsmanen Johan Bergqvist drar på sig uniformen och tar den första vakten innan Salas militära styrka dyker upp.

Till ortstidningen berättar ögonvittnen om förödelser. Enligt Gösta Tysk, som var den som larmade, fick de lov att tvärstanna då ammunition började explodera bland lågorna.

- ... blev mer intresserad ju äldre man blivit, säger Anders Sillén medan snön löses upp från åkrarnas stubb som åter är gult.

På väg tillbaka till huset berättar han om hur han som barn lekt vid den stora

minnesstenen ute på åkern utan att reflektera varför den står där.

- Bergqvists släkt bor fortfarande kvar i trakten, säger han och nickar mot Varmsätra.

I Kolbäck bor Ulla Adeen, som minns olyckan mycket väl.

- Det kommer jag aldrig att glömma, säger hon.

1945 skulle hon fylla nio år. Dagen efter olyckan, den 22 februari, var kall och det var mycket snö så hennes pappa tog fram häst och släde på morgonen för att skjutsa barnen de fem kilometerna till skolan.

- När vi passerade olycksplatsen reagerade hästen och stannade. Det låg flygplansdelar överallt på åkrarna intill. Vid minnesstunden vid stenens resning i augusti var vi från skolan och sjöng. Jag tyckte att det var stämningsfullt och tänkte på de som omkom och deras anhöriga, säger Ulla.

Efter olyckan

På lördagen, tre dagar efter olyckan, hölls en minnesgudstjänst över de tre offren i Sala stads kyrka, med flera representanter från Västmanlands flygflottilj. Därefter lastades kistorna högtidligt vid tågstationen, och de omkomna begravdes på respektive hemort.

Under högtidsstunden när minnesstenen restes i augusti flög två bombplan över haveriplatsen. 1 500 personer deltog, bland annat representanter från riksdagen och flygflottiljen samt flera hemvärnsskåarer. De fick höra predikan, sång och tal samt avtäckning av minnesstenen som Varmsätra byalag tagit initiativ till. Representanter från riksdagen och flygflottiljen samt flera hemvärnsskåarer fanns på plats.

Text & foto
Carola Blank

0224-561 57
carola.blank@mittmedia.se

Aguéligatan 29, minnesplatta

Konstnär	Bild och formgivning: Johnny Ekman (f 1945). Text: styrelsen i Avlidna Salakonstnärers Sällskap.
Titel	Minnesplatta Ivan Aguéli
År	2021
Teknik	Gjuten bronsplatta, 40 x 40 cm
Placering	Gatusidan Aguéligatan 29, i trottoaren mot kyrkogården

Text på minnesplattan:

Ivan Aguéli 1869-1917

Bergmästaregatan (nuvarande Aguéligatan) 29 är Ivan Aguélis födelseplats.

Ivan Aguéli – en av svensk konsts förgrundsgestalter. Hans nyskapande, känsliga målningar och inte minst hans texter om konst och konsteorier ger honom en särställning i konstvärlden. Aguélimuseet här i Sala har den största samlingen av hans verk.

Barndomshemmet brann ner natten mellan 13 och 14 september 1880, tillsammans med ett 50-tal gårdar i området mellan Gruvsgatan, Stora torget, Södra Esplanaden, Ringgatan och kyrkogården. Byggnaden återuppfördes på samma plats, men revs 1963.

Avlidna Salakonstnärers Sällskap
med stöd av Sala kommun

Utdrag från artikel i Sala Allehanda 12 maj 1941 (hela artikeln längre ner): Referat från Axel Gauffins tal kvällen före i festsalen på Sala stadshotell vid invigningen av utställningen *Våra bästa tavlor*:

ifrån. Det är inte alltid ljusa minnen han hade från Sala. Visserligen hade han här en älskad mor, men här funnos också mörka, dystra upplevelser, bl. a. den stora branden, som ödelade stora delar av staden. Hans mor hade drömt därom i förväg flera veckor, men fadern hade vägrat att akta på hennes varningar och låtit gården vid Bergmästaregatan stå oförsäkrad. Så kom katastrofen och Aguélis' hem med allt vad hans föräldrar ägde blev för-

stört. Fadern fördes förkrossad, halvt medvetslös över till kyrkogården, där han togs om hand. Detta var ett av Ivan Aguélis mörka minnen från Sala.

Efter branden byggdes sedan gården åter upp, den gård som vi nu alla känna till, Bergmästaregatan 29, och där man får hoppas att en minnestavla kommer att sättas upp, som förtäljer om var Salas namnkunnige son sett dagens ljus.

SALA.

Stor eldsvåda. Klockan omkring 10, natten emellan den 13 och 14 dennes, utbröt en härjande eldsvåda här i staden.

Det hemska ropet "elden är lös", ljöd genom våra i detta fall fridsälla bygder, och inom kort hade det härjande elementet ödelagt omkring 50 gårdar eller en femtedel af staden.

Elden utbröt i ett uthus i Kulins f. d. gård och spred sig, gynnadt, som det var, af en ganska god vind, snart till de närbeliggande gårdarne.

Oaktadt de största ansträngningar hämmades elden först, då hela vestra och en del af södra kvarteret blifvit lågornas rof.

Omkring 500 personer äro husvilla.

En nödhjelpskommitté, bestående af borgmästaren Schött, stadsfullmäktiges ordförande kapten Fredenberg, kyrkoherden Forssman, t. f. bergshauptmannen Nordström och fattigvårdsstyrelsens ordförande löjtnant Aminoff, har bildats för att emottaga och utdela de gåfvor, som en meniskoölskande allmänhet vill bisträcka de rätt talrika fattige bland de brandskadade. Nödhjelpskommitténs upprop finnes å annat ställe i denna tidning infördt.

Stadsfullmäktige hafva anslagit 5,000 kr. till nödens afhjelpande.

De omkringliggande socknarna hafva på ett högst berömvärdt sätt biträdt med släckningen.

Länets höfding är här på platsen, och hafva trettio man, en underofficer och en korporal, tillhörande Westmanlands regemente, blifvit hit inkommenderade för bevakning.

Genom den polisundersökning som hållits har icke blifvit utrönt orsakerna till eldens utbrott.

Något menniskolif har under denna eldsvåda icke blifvit spildt och endast en person skadad — dock icke lifsfarligt.

Af det genom elden förstörda är brandförsäkradt i städernas allmänna brandstodsbolag, fastigheter för omkring 400,000 kr. och lösegendom för cirka 200,000 kronor. Öfriga bolags förluster äro ännu icke kända.

Vi återkomma till detta sorgliga drama.

Fredagen den 17 September

Sala, Constantin Lindgrens Boktryckeri, 1880.

Som en förfärlig olycka hemsökt detta samhälle genom den eldsvåda som natten emellan den 13:de och 14:de dennes under stark blåst på några få timmar lade 50 gårdar i Stadens Vestra och Södra kvarter i aska och gjorde omkring 500 personer husvilla, så våga undertecknade med tillförsigt och förtröstan ställa ett bevekande upprop till en barmhertig allmänhet, att så skyndsamt som möjligt komma de olycklige brandskadade till hjälp under de dagar af nöd och bekymmer som ofelbart stunda, då en oblid årstid nu snart står för dörren. Större delen af den fattigare befolkningen, som så oförmodadt drabbats af denna hemska olycka, har beklagligtvis ej haft sina ringa tillhörigheter, som dock utgjorde deras enda egendom, brandförsäkrade, och detta bidrager naturligtvis i ännu högre grad att för dem göra den närmaste framtiden hotande och bekymmersam.

Hjelpens välvilliga bidrag i penningar, matvaror och kläder emottages med tacksamhet af den i Staden bildade Nödhjelps-Kommittén, bestående af Stadens Borgmästare, Stadsfullmäktiges Ordförande, Församlingens Pastor, Bergslagens t. f. Bergshauptman samt Fattigvårdens Ordförande och Styrelseledamöter.

Inflytande gåfvor från aflägsset boende insändas direkte till Nödhjelps-Kommittén i Sala, men de som sjelf äro i tillfälle att kunna aflemna desamma anmodas vänligen att verkställa detta i Stadens Rådhus på nedre botten till venster i förstugan, der bidragen under nödig kontroll komma att antecknas samt sedan af Kommittén, i mån af de större eller mindre behofven, bland de nödlidande samvetsgrannt fördelas.

Sala den 14 September 1880.

Per Schött,
Borgmästare.

Alarik Fredenberg,
Stadsfullmäktiges Ordförande.

August Forssman,
Kyrkoherde.

Th. Nordström,
t. f. Bergshauptman.

F. Aminoff,
på Fattigvårds-Styrelsens vägnar.

För beredande af bostäder åt personer, som genom eldsolyckan äro husville och sjelfve ej kunna anskaffa sig lägenheter, anmodas vänligen de gårdsägare, hvilka kunna undvara och vilja uthyra rum, att sådant hos Nödhjelps-Kommittén skyndsammeligen anmäla.

Sala den 15 September 1880.

Nödhjelps-Kommittén.

Sala Allehanda 17 september 1880

SALA.

Eldsvådan. Vi vilja i dag fullständiga våra meddelanden, rörande den stora och högst beklagansvärda eldsolycka, som natten till förliden tisdag hemsökte detta samhälle och hotade att i grund tillintetgöra hela staden. Elden, som förut är nämnt, utbröt i måndags afton omkring kl. 10, som man tror uti en stallbyggnad i hrr Johanssons och Thulins vid hörnet af torget och Bråstagatan belägna gård och spred sig, gynnad, som den var, af en ej ringa bläst, med en förfärande hastighet till de närbelägna husen, från hvilka många dess innevänare med knapp nöd hunno rädda sina lif, och hade under loppet af några timmar i grund förstört ej mindre än 50 gårdar, eller nästan hela vestra och en icke obetydlig del af södra kvarteret. Ett verkligt eldhaf sträckte sina härjande och allt förtärande lågor från Handtverkaregatan å ena sidan fram till kyrkogården, der de stora omkring densamma varande träden blefvo ett utmärkt värn för hindrande af eldens vidare spridning åt detta håll. Elden begränsades vidare af Ringgatan, torget och Grufgatan. Stadens kyrka med sitt utmärkt vackra torn, värdigt en Nikodemus Tessin, efter hvars ritning det blifvit uppfördt, sedan den stora branden 1736, då hela staden ödelades, hotades flera gånger af de eldflingor, som i tusental omsvärmade densamma. Taket, täckt med tjärad träspån, var på flera ställen antändt; men tack vare det derstädes med vattenpytsar och brandsegel försedda raska manskapet, lyckades man härstädes i rätt tid dämpa elden.

Fram på morgonen kastade sig vinden österut och elden spred sig från de nästan nedbrända husen vid Handtverkare- och Ringgatorna in i ett fjörde kvarter, der 7 gårdar blefvo lågornas rof. Nu skyndade man att konsentrera alla de krafter af manskap och sprutor, som voro disponibla och lyckades, underbart nog, efter en i allo tapper kamp med det farliga "elementet", vittnande om mod, insigt och uthållighet hos såväl befäl som manskap, att sätta en gräns för eldens vidare spridning. Klockan omkring 5 på tisdagsmorgonen var all fara öfverstånden.

En dyster, vålnadslig taffla förete de talrika, rykande ruinerna efter de femtio förödda gårdarna, och framkalla hos den allvarlige betraktaren idel dystra och själskakande känslor vid tanken på alla de

bittra tårar, som, till följd af den nöd denna eldsvåda bär i sitt sköte, komma att gjutas. Men den Allgode Guden glömmar icke de fattige — likasom Han icke glömmar någon. I många lyckligare lottade medmänniskors hjertan skola säkerligen ädla beslut fattas, hvilka mana dem till sådan handling, att åtminstone den bittraste nöden bland de 500 brandskadade blir afhjelpat.

Nödhjelpskommittén, som sammanträder hvarje dag från kl. 10 f. m. till 1 e. m., utvecklar den berömvärdaste verksamhet, och få vi uppmåna hvarjäm och enom, som det förmår — ja, om äfven med den obetydligaste skärf, att icke glömma de brandskadade.

Klockan 3,20 på tisdags morgon afsändes härifrån till Westerås ett extratåg, för att derstädes begära hjälp, hvilken äfven på det välvilligaste lemnades, och voro sprutor och behöfligt manskap i ordning för att hitsändas, då, i anseende till eldens dämpande, hjälpen kontramanderades.

Upsala hade äfven behjertat den stora fara, som var öfver oss och afsände brandredskap med behöflig servis; men då under rättelse mötte vid Wänge station, att all

större fara var öfverstånden, återvände samma.

Många äro de, som under denna stora eldsolycka på ett särdeles förtjenstefullt sätt utmärkt sig och skall det blifva oss ett stort nöje, att, då den mycket respektabla listan blifver tillgänglig nämna deras namn.

Ljusne-ångsprutan, hvilken staden för omkring ett år sedan inköpte, har med sina väldiga vattenstrålar gjort ett utmärkt arbete; likaså sprutan n:o 7. Bergslagens och öfriga sprutor arbetade samtliga väl, skötta,

som de voro af pligttroget befäl och manskap. Kumla och Kila socknars sprutor, den förra anfordrad af landtbrukaren Forslund och stationsskrifvaren Ström, den senare af pastor Enhörning och nämndemannen Johansson i Grällsta, hafva på ett högst förtjenstfullt sätt deltagit i det mödosamma släckningsarbetet. Vi tolka förvisso samtliga samhällsmedlemmars känslor, då vi, såväl till nyssnämnde herrar, som till de dem åtföljande Kumla- och Kila-män, fram-bära varma och innerliga tacksägelser för den stora ovärderliga tjänst, de visat detta samhälle under dessa olyckans dagar. Äfven Vester-Löfsta sockens kommunalstäm-mas ordförande, hr Erik Ersson i Sörby, skyndade med 40 raska och arbetsfriska män hit, för att räcka det hårdt pröfvade samhället hjälpsamma händer och hafva derföre gjort sig på det högsta förtjente af vår stora tacksamhet.

Något menniskolif, lofvad vare Gud, har icke blifvit spildt, och, oss veterligt, endast en svårare skadad, dock, som man tror,

icke lifsfarligt, nemligen f. handl. Johans-son, hos hvilken elden utbröt. Han blef rätt illa bränd, då han från stallet räddade en häst och vårdas nu på härvarande la-sarett.

Innebrände äro 5 svinkreatur.

De husvilla hafva, så godt sig göra låter, blifvit inqvarterade i staden och hjälpas i sin bekymmersamma belägenhet på det väl-villigaste.

Trenne polisförhör hafva hållits, och har man, då detta skrives, ännu icke kommit till visshet, om anledningen till eldens upp-komst. En stor mängd personer hafva blifvit hörda, men ingen har haft något af särdeles vigt att berätta. Det som dock gör saken ganska mystisk, och som snarare styrker, än minskar misstanken för mord-brand är, att flera personer några minuter före eldens utbrott passerat stället i fråga, utan att märka hvarken röklukt eller eld.

Af fastigheter äro alla, utom fyra, hvilka icke voro assurerade, försäkrade i städernas allmänna för något mera än 300,000 kr. och lösegendom för omkring 210,000 kr. i bolag af samma namn. Af enskilda bolag hafva endast Svea och Skandia obetydliga risker — det förra 1 å 2 tusen och det senare några hundra kronor.

Flera mindre bemedlade arbetare hade icke sin egendom försäkrad.

Åtskillig lösegendom, hvilken respektive egare säger sig bergat, har bortkommit, men torde få antagas som visst, att allt detta dock icke blifvit bortstulet.

Åtskilliga räakenskaper, tillhöriga Sala bergslag, Sala lasarett och källarmästaren Otto Lindbergs konkursmassa, förvarade hos kamrer Leyonmarek, hvilken vid till-fället för eldsvådan var bortrest, har, tillika med hr Leyonmareks tillhörigheter, blifvit uppbändt.

Höstmarknaden har, i anledning af den stora eldsolyckan, för året blifvit instäld och säkerligen skola många, detta samhälle tillhörige medlemmar, enas med oss, då vi uttrycka den förhoppning, att årsmarkna-derna, såsom varande för hvarken staden eller orten gagneliga, för alla tider måtte vara slut. Marknadsstånden, tillhöriga sta-den, hafva blifvit lågornas rof, likaså de flesta hus, hvars egare hafva köpt samma, med beräkning, att årsmarknaderna skulle fortfara. Inga talande skäl således mera för dessa medeltidsaktiga tillställningar, som icke på något sätt kan förlikas med senare delen af nittonde århundradets förhållanden.

Kungörelser.

De personer, som under den staden öfvergångna eldsvådan blifvit fränstulna eller eljest på annat sätt förlorat effecter, husgeråd och andra saker, anmodas härigenom att så skyndsamt som möjligt göra anmälan derom å polisvaktkontoret härstädes.

Sala den 18 September 1880.

På Magistratens vägnar

Pehr Schött.

De som under den härstädes natten emellan den 13 och 14 d:s timade eldsvåda bergat eller eljest emottagit och bekommit effecter och saker, hvilka ännu icke blifvit rätte egare tillstälde, anmodas härigenom att ofördröjligen sådant anmäla å polisvaktkontoret härstädes.

Sala den 18 September 1880.

På Magistratens vägnar

Pehr Schött.

För beredande af bostäder åt personer, som genom eldsolyckan äro husville och sjelfve ej kunna anskaffa sig lägenheter, anmodas vänligen de gårds-egare, hvilka kunna undvara och vilja uthyra rum, att sådant hos Nödhjelps-Kommittén skyndsammeligen anmäla.

Sala den 15 September 1880.

Nödhjelps-Kommittén.

SALA.

I släcknings- och bergningsarbetet
under eldsolyckan natten emellan den 13
och 14 denne hafva, enligt uppgift af vice
brandchefen, doktor N. Svederus, nedan-
stående personer med särdeles utmärkelse
deltagit:

Körstensejarsmästaren Bengtsson.
Guldmedaljen och tålmuskanten vid Söderman-
lands regiments Förmän.
Bergvärdien vid Westmanlands reg. Hertzlin.
Smedmästaren Follinberg.
Skreddaren Lindblom.
Skuren Lart.
Stadsfogden Rothén.
Hälsningsmästaren Sjölberg från Upsala.
Jungfru Amanda Appelqvist hos kyrkostaden
Förmän.
Guldmedaljen Skart.
Bokhållaren Karl Hertzlin.
Uppmanaren Maria Rahm.
Jerusalem Loffren.
Lantbrukaren F. Sundberg.
Smedmästaren Schetler.
Hälsningsmästaren Berggren.
Bäckslagen Nilsen.
Handlanden Klöngén.
Bäckslagen Brander.
Muraren Hedlund.
Garvaren Fernström.
Garvaren Lindblom.
Arbetskarlen Kihlström.
F. d. brandsofsten Kihlström.
Grufvaren Holm.
F. d. furir Danielson.
F. d. handl. Lundgren.
Båtaren Wallin hos direktör Holmgren.
Drängen Hedman hos doktor Nordström.
F. d. handl. Söderström.
Drängen Gustafson hos handl. Nordstedt.
Bäckslagenbäckaren Emil Larén hos Sjöberg.
Hälsningsmästaren Axel Larsson.
Arbetskarlen Borlund.
Arbetskarlen Eriksson, Katrinelund.
Bredslagen Wetzervist.
Dispositionen Ringdahl.
Ljtnant Aminoff.
Körstensejarsman Joseph.
Muraren Dalin.
Ogilla remsan Nyman, Skogman.
Bäckslagen Bratt.
Handlanden Claes Eriksson.
Bergmästaren Blom, Främman.
Förslagsmannen Hedberg, Kumla.
Skreddarmästaren Olsson.
Ordföranden i kommunalnämnden i Sala och
Pettersson, Killa.
Målarogestillen Landberg.
Fästerlagetsförlingen Karl Johansson.
Bokhållaren Fr. Dahlgren.
Vinhandlaren Eriksson.
Drängen Harald Larsson.
Smedmästaren Lindholm.
Pastor Enbörning med manskap och spruta
från Kila.
Lantbrukaren Forslund och stationskrifvaren
Ström med manskap och spruta från Kumla.
Orgelisten Holmberg och lantbrukaren Axel
Johansson i Östby med spruta och Åhs hyaman.
Lantbrukaren Oskar Johansson med spruta
och Ranta hyaman.
Stationskarlsförmännen Eriksson och Lind-
ström, Sala.

Vi tillägga:
Doktor N. Svederus och fabriks J. A. Landberg.
De i bergslagens tjänst och från hyttan,
som på ett förtjenstfullt sätt utmärkt sig,
äro, enligt uppgift af herr bergavärdien
Wiborgh, följande personer:

Säcken förmän: Hyttmästaren Gustaf Sköldberg,
förtjenar synnerligt lofod.
Bergslagsarbetare:
No 318 August Ostlund.
No 329 C. H. Björk.
No 99 A. G. Lindblad.
No 4 A. E. Bergqvist.
No 255 J. O. Blomqvist.
No 365 Anders Hedblom.

Till förmån för de genom branden
härstädes nödlidande annar hr Baatholm
i Flustret i Upsala anordna en konsert om
torsdag.

Vi hänvisa våra läsare till de 6 första
sidan förkommande, af magistraten utfär-
dade, kongreder, innehållande uppmärksam-
het till den, hvilka under eldsolyckan förlorat
effekter eller sådana tillvaratagit, att derom
göra anmälan å härvarande polisvaktkontor.

Sala Allehanda 12 december 1941

Aftonbladet
14 november 1943

Minnestavla över Ivan Aguéli.

Nu beslutad i Sala.

SALA, söndag. 14/11. Stallsästaregården vid Bergmästaregatan i Sala — Ivan Aguéli barndoms- hem — får nu en minnestavla över den geniale målaren, mystikern och språke- geniet. Stadsfullmäktige har nämligen nu beslutat anslå medel samtidigt som man uppdrag åt Sala konstförening att låta utföra tavlan i enlighet med det förslag som uppgjorts av professor Carl Eldh, en av Aguélis konstnärsvänner under Paris- åren.

Tavlan, som skall utföras i Ingaberga- kullesten med Aguélis porträtt inristat, skall om möjligt sättas upp till konstnä- rens 73-årsdag, som infaller den 24 maj nästa år.

Aguéli som yngre
när J. G. Agell.

Stallsästaregår- den i Sala har fått namnet efter Agué- lis far, veterinär Johan Gabriel Agell, som kom till staden 1859. Hans första hustru dog, och ett andra äktenskap upplöstes genom skilsmässa. Under ett besök i Stockholm lärde han känna en ung, mörkögad skönhet, Anna Kristina Ny- berg — en enkel bondflicka från Vilka i Dalarna; bekantskapen stiftades i kungliga slottets kök genom en kökfru från Sala. Han förälskade sig häftigt vid första ögonkastet, och det stod inte på färre än bröllopet stod.

Anna Kristina blev mor till John Gustaf Agell, som konstnären ursprungligen hette, innan han ändrade namnet. Fadern avgadade sonen, men intresset förbyttes i avoghet när denne sk småningom visade sig omhjullt för skulptur och i stället började svärma för att bli målare, medan däremot den blida modern visade stor och varm förståelse för sonens brinnande håg.

Veterinär Agellis hårdhet var känd i staden. En organist i Norrby har i en visssamling om Salaborgarna på 1870-talet givit en bild av stallsästaren, där det bl. a. heter:

En särdeles talang du har
att kunna dina hustrur baka,
Har du samma osed kvar,
då måste mänskligheten jasa.

Det finns ännu en och annan som minns Aguéli från hans tidiga barndom. Men flera minnas honom från de enstaka till- fallen då han efter sina irrfärder i Frank- rike och Orienten visade sig i Sala för att hälla på modern — en bisarr figur, skäggig och skrudad i fotsid dräkt med underlig huvudbonad.

AB

Alan.

Sala konstförenings SA styrelse 24/11-51

sammanträdde på fredagskväl- len på arbetsförmedlingens lo- kaler under ordförandeskap av rektor G. Flodström. Man tit- tade därvid bl. a. på ett par do- nationer, som gjorts under året, en skiss till fontän, som före- ningen fått motta av skulptören David Wretling samt en akva- rell som donerats av Uppsala- konstnären Anders Finn. Skulp- turen beslut man deponera på arbetsförmedlingen och akva- rellen på stadsbiblioteket. Vida- re såg man på en del grafiska blad ur dr. Fribergs samling, vilka också skänkts till konst- föreningen.

Beträffande kommande ut- ställningar så skulle man försö- ka få hit Riksförbundets för bildande konst vandringsutstäl- ling "Staden" vilken man kunde räkna med att få först i nov. 1952. Underhandlingarna med textilkonstnärinnorna Annema- rie Forsberg och Marianne Rich- ter Stochholm pågår om en ut- ställning i Sala på värkanten. I samband därmed kommer konst- föreningen et. att anordna en barnteckningsutställning och utställning av glas. Den s. k. Aguéli-plaketten, vilken skall sättas upp på Ivar Aguélis fö- delsehus i Sala, och till vilken stadsfullmäktige redan 1943 an- slagit 800 kr. var. också på tal vid fredagens sammanträde. Carl Eld har kontaktats, men på grund av sjukdom har denne varit förhindrad att än så län- ge lämna något definitivt besked huruvida han kan åta sig upp- draget.

Konstföreningens tavelsamling på samskolan kommer i fortsätt- ningen att hängas i skolans kor- ridorer.

Dragning på konstföreningens lotteri kommer att äga rum i mitten av dec. Bl. a. utlottas 3 graffit, en teckning av Kurt Buström, en oljemålning av Sture Svensson, en olja av Eje- stad och en skulptur av Wret- ling samt böcker. Det samman- lagda värdet på de utlottade föremålen blev vid senaste års- mötes beslut till max. 1.200 kr., vilket betyder en höjning med 200 kr. från föregående år.

Sala stad köper Aguéliska gården? VLT. 27/4-53

Konstföreningen
skall undersöka
möjligheterna

Sala konstförening fattade vid sitt årsmöte på söndagen ett beslut som hälsas med glädje av alla salabor. Man beslöt nämligen undersöka hurvida det skulle vara möjligt för Sala stad att förvärva Aguéliska gården Bergmångatgatan 29.

I denna gård, som ligger strax intill kyrkan, föddes den berömda salasonen konstnären Ivan Aguéli, och konstföreningen har länge haft för avsikt att låta förfärdiga en minnestavla av skulptören Carl Eldh att upphängas på fastigheten.

Fastigheten äges nu av gårdägaren Oskar Lindqvist och inrymmer fyra stora lägenheter samt ett rum och kök och ett enklrum på tredje bottan.

Den gård vid Bergmångatgatan 29 i Sala, där konstnären Ivan Aguéli föddes år 1889.

Det mindre huset på gårdstomten.

Aguéli föddes år 1889. Den egentliga impulsen till måleriet gav honom gotlandsnaturen. Större delen av sitt liv vistades han i utlandet. Han ankom i Barcelona 1917. Tack vare prins Eugens aktiva intresse räddades hans kvarlåtenskap till Sverige.

Konstföreningens årsmöte anvalde häradssekreterare G. Ahlin till ordförande och i övrigt omvaldes glassmålare C. G. Ahlgren, kontorist Folke Ostlund och f. stadsrådsgårdsmästare J. E. Lenn. Nyvald i styrelsen blev redaktör Ake Johansson.

AGUELISAMLINGEN:

SA 29/4-53

Nationalmuseum på Sala-rekognoscering

Fil. lic. Gertrud Kerner, förste intendent på Nationalmuseum, besökte på tisdagen Sala för att på ort och ställe bilda sig en uppfattning om stadens möjligheter att överta ansvaret för den Aguélisamling, som i vanliga fall finns på Nationalmuseum. Lokaler lämpade för ändamålet växer inte på trä'n i Sala, men det finns dock en del, som kan ifrågakomma.

I går gjorde doktor Kerner en rundvandring i Sala tillsammans med två representanter för konstföreningen, häradssekreterare Gustav E. son Alin och assistent K. G. Bergman, samt DK-ordf. Ivar Ohman som stadens repr. Rådhusets, Stadshotellens festsal och läroverkssalens möjligheter ventilerades, och samtliga dessa lokaler kan användas för ändamålet ansåg man. Däremot kan Aguéligården knappast komma ifråga.

Besöket i går var närmast att betrakta som en rekognoscering och det är ännu för tidigt att yttra sig om vad resultatet kan bli. Nationalmuseum har emellertid en mycket positiv inställning.

SP 27/4-53 Lämplig lokal i Sala sökes för Aguéli-samling

Frågan om placeringen av framtidens doktor Carl Friberg's efterlämnade samling Aguéli-tavlor är nu på tapeten igen. Doktor Friberg donerade ju huvudparten av sin samling till Nationalmuseet, dock med det förbehållet att tavlor skulle deponeras i Sala. Intendent Gertrud Kerner, som närmast har saken om hand, kommer till Sala på tisdagen för att undersöka om det finns någon lämplig lokal för ändamålet.

I samband med Sala konstförenings årsmöte på söndagen framkastades ett förslag om att man skulle försöka intressera Sala stad att inköpa Aguéli-gården för ändamålet. Föreningens styrelse fick i uppdrag att undersöka saken närmare och ev. kontakta drätselkammaren och gårdens ägare i saken.

Beträffande den minnestavla över I. Aguéli som Carl Eldh fått i uppdrag att utföra och som sedan skall uppsättas på Aguéli-gården, meddelades att ingenting blivit gjort åt saken ännu. Konstföreningens ordförande, häradssekreterare G. Alin, har försökt att få personlig kontakt med konstnären för att förhöra sig i saken, men inte lyckats härmed.

Sala Allehanda, Jubileumsnummer 4, 16 november 1960

I SALAS AGUÉLI-MUSEUM

Bergvästergatan 28 i Sala är Ivan Aguéli barnhemmet.

KULTURLIVET i Sala får idag en prunkande fjäder i hatten. I och med Aguéli-museets invigning förverkligas konstamlärens och stadsfiskarens Carl Fribergens önskan att hans Aguéli-samling skulle bli tillgänglig i Sala för stadens egna invånare och för alla beundrare av det svenska måleriets konst.

Det vittnar en del om de Fribergers betydelse för det Sala, där han blev något av "fäst man", att museet inryms i ett etablissemanget som också var de Fribergers verk, badhuset i Sala. Ovanför badhuset Sala-bor hänger nu i f.d. händelsel den förmåliga Aguéli-samlingen samt de Fribergers donation av annan, förfriddes svenska konst. Den förvaltas av Nationalmuseum och Sala konstförening.

— där museets intendent Kåge Bergman är en drivande kraft — och dessa skall också i samråd göra de fortsatta inlopp till museet. Ty det var konstnären önskan att museet skulle utvecklas, främst i syftet att höja den konstnärsklass under vilken Aguéli verkade.

Vi tänker kanske närmast på fransk konst, som kan belysa det moderna genombrottet, där Ju Aguéli själv var av stor betydelse för svenskt vidkommande, säger de Gertrud Sörner på Nationalmuseum. Det finns en sammanfattning av de Fribergers samlingar. För avkastningen har vi redan köpt en Toulouse-Lautrec, en Helmer Oslund och en Yngre Berg. Samt inte att förglomma — Aguéli byrtstreckning av fadern-veterinären i Sala.

MINNESBILDER av Ivan Aguéli — som dog för fyrtiofem år sedan — finns det fortfarande kvar hos en del äldre Sala-bor. Fru Irma Tingström-Carlson såg honom en het midnattsmiddag åkande över kullerstenstorgat klädd i en hurrig påslässa. Hon träffade honom också en gång hos sin morbror — boktryckarens Ehrfrid

Nyberg, som var Ivans barnbarnsvän och lekamrat och som alltid blev uppväckt när den exotiska främlingen i sin luggslutna kläddes besökte Stockholm.

— Visst var han originell och alltså "Ivan Aguéli" ett bekymmer med sina ständiga böner om pengar. Hon trodde nog inte heller så mycket på hans måleri, lika litet som hans projekt att sälja vandravet på torget i Sala och Västerås. Det blev bättre när prins Eugén gav honom ett erkännande.

Gården där Aguéli växte upp är ett rapsat. Ila medfaret hus vid Bergvästergatan 28 mitt emellan kyrkogården. Det skall snart rivas.

CARL FRIBERG började samla konst ganska sent. Aguéli-intresset grundades när han av gamla fru Aguéli — han var hushållare i familjen — fick en konststudie i gåva. Hon letade snart generad fram den ur en garderob.

I den fribergiska samlingen dominerar porträtten och aktskulpturerna. I museet finns för närvarande 28 målningar och 35 teckningar. Det är den största Aguéli-samlingen utanför Nationalmuseum.

I Sala skämtade doktorerna värdens friskt om "Fribergers fula flickor" på väggarna. Nu kan man vänta att "de fula flickorna" blir en stor tillgång för Sala, deras konstnärliga värde kommer att bestå.

Aguéli ställning som en skilling i svensk konsthistoria och som föregångsman för den moderna konsten är oomtvistad. Han var en "naturalismens dödsgräva". Hans konst alltså komkvant, sedd mot ett fantastiskt liv fylld av märkligheter och hugskott. Han var språkgeniet, globetrottern, anarkisten, djurvännens, kort sagt något av ett universalgeni. Men splittrad och rotlös. Hans konst är den redliga strävan efter klarhet och samling.

Och han visste sin bestämning. Hans egen profetia kunde stå över örrnen till museet: "Otyckligtvis måste jag säga, jag är övertygad att leva ty min konst skall en dag flickarna mitt livs excentriciteter."

DEN FRIBERGSKA samlingen täcker om inte utförligt så ganska betydande de olika skaparperioderna i Aguéli's liv. Hans tidigaste måleri från Gotland och Stockholm omkring 1890 finns det fina prov på. Den ungdomligt friska Hav och Domkyrkan i Visby blir till denna första produktion, som Karl Nordström tyckte om och tog hand om medan 21-åringen gav sig ut i världen. I Frankrike senare den unge Aguéli träffade Paul Bernard och lärde sig den symboliska stilen, börja sitt slutna färg- och formbygg, gå sin egen väg före alla andra i Norden. Till ungdomstiden hör också en av de berömda stadsbilderna från Stock-

holm, en tom gata med gula husgavlar och blå himmel, utsträckt i ödslighet.

MEN SOM SAIT porträtten och minnesbilderna dominerar intrycket. Den stora centrala aktskulpturen Sittande kvinna, höljd, det oallberedade porträttet av Munc Hunt — väninnan och sällisvanen. Porträtten präglas av Aguéli's distans till människorna. Dragen är kraftiga, ibland brutala, uttrycket är kylt, livsförnekat. Däna i grönt som kanske minnt följer detta möster, det är mera konventionellt varkört, blir ändå ett tecken: den isblå, natvändera blicken.

Inför Aguéli's porträttbilder tänker man på hans ord: "Jag vill geva porträtt i järn, snitt ej glaset. Spländringen i stadens konstens ansikte verkar hanast jän."

Flicka i blått — en ungdomsförälskelse från Visby, anses det — finns inte med i samlingen li-

som den kända Sittande man. Dessa Elsom ytterligare fem målningar kommer också enligt donationerillären att tillföras museet så småningom.

FÖR AGUÉLI, som i sina brev talade om otidiga i stora städer, betydde landskapet som personlig erfarenhet och mystisk upplevelse mer än människorna. I landskapen återfångar han sig själv, hans bilder återger sig självständigt i spegeln. I spegeln finner man bl.a. ett större, symboliskt landskap med en påslässa. Allt är trycket, stillhet. Bilden är värd från livet — som en mystikers flykt från livets åker mot en evig sanning.

Det finns också några landskap från de stora städerna i Frankrike och Spanien, små subtila bilder som är mer omedelbart fängslande i sin mjuka melankoli.

I ETT YTTRE RUM — som kan utrymmas för ständiga utställningar — hänger den andra delen av samlingen med Karl Nordströms gamla prämar från Åren omkring 1890 som konsthistoriskt pendang till Aguéli's tidiga bilder. Av Karl Nordström finns också ett Carl Larsson-liknande motiv från Gese samt teckningar skräddade i början av 1900-talet. Medan Aguéli umgicks med kubister i Paris målade Leander Engström den Matisepparverklade, norrländska kvällenbild som hänger mitt emot Helmer Oslunds. Sven Kræmns porträtt av Bror Hjorth ingår liksom ett litet landskap från Jämtland av askebäddige Victor Forsell. Och i fönsten lyser Carl Kybergers sköna Vänster.

Ivan Aguéli är i fint sällskap när hans konst nu åter kommer tillbaka till Sala.

B P - n

4 december 1963

Aguéligårdens tur att skatta åt förgängelsen

Många av de gamla saneringsmogna fastigheterna i Salas centrala delar skattar åt förgängelsen i år. Inom kort är även den s.k. Aguéligården på Bergmästaregatan ett minne blott. Rivningen av gårdshuset har pågått en tid, och nu har turen kommit till huvudbyggnaden.

När rivningen är klar har man fått fram en stor tomt i hörnet Bergmästaregatan-Gruvgatan, o. de gamla kåkarna ersätts i sinom tid av ett stort hyreshus, som byggs av Byggnadsfirman And. Diös.

Att kalla den byggnad, som nu är under rivning, Aguéligården

är egentligen att ge den oförtjänt ära. Den vittberömda målaren Ivan Aguéli föddes visserligen på denna plats 1869 och växte upp här men det var i en byggnad, som strök med vid branden 1880. Ivan Aguélis fader, som var stallmästare, lät uppföra den nuvarande byggnaden på samma tomt.

Sala Allehanda 4 december 1963

TORS DAGEN DEN 9 JAN. 1969

Hundra år sen Aguéli föddes Sala sätter upp minnesplatta

På hundraårsdagen av Ivan Aguélis födelse — den 24 maj — får Nationalmuseums minnesutställning vernissage på Aguélimuseet i Sala. Intendent Gertrud Serner gör utställningen, som efter starten i konstnärens födelsestad går ut på turné i landet.

Sala konstförening planerar att samtidigt sätta upp en enkel minnesplatta vid Bergmästaregatan 29 där Aguéli föddes, berättar intendent Kåge Bergman.

Huset finns inte längre kvar. Men plattan kan i stället anbringas på det nuvarande huset eller också i kyrkogårdsmuren intill. Det är åtminstone de två alternativ som diskuteras inom konstföreningen. Man har tänkt sig en enkel minnesplatta med text.

Intendent Kåge Bergman vid Aguélimuseet hoppas också att museets samlingar på jubileumsdagen — pingstvecka — skall kunna utökas med ett nytt konstverk.

— Det finns en del pengar disponibla ur dr Fribergs donation, som förvaltas av Nationalmuseum. Personligen hoppas jag på antingen en målning av prins Eugen eller en av Carl Wilhelmson, som båda hade direkta kontakter med Ivan Aguéli, säger hr Bergman.

Jubileumsutställningen skall sammansättas av målningar från Aguélimuseet och Nationalmuseum samt ett antal ur privat ägo.

— Vi räknar också med att kunna använda material ur utställningens katalog till den katalog över museets samlingar som vi saknat hittills men som vi nu ska försöka åstadkomma, säger hr Bergman.

"Stadsbild", en målning på Aguélimuseet i Sala, som skall pryda utställningsaffischen.

Från Sala horisont

Aguéligatan

Stadsfullmäktiges ordförande, kyrkoherde Bertil Elgstedt, föreslog i våras i samband med att man firade hundraårsminnet av Aguélis födelse, att någon gata i staden skulle döpas till Aguéligatan. Då, i våras, fick förslaget livliga applåder. Kyrkoherden tycks närmast ha tänkt på gatstumpen mellan Gruvgatan och Ringgatan. Där låg på sin tid det hus där konstnären föddes. Konstföreningen planerade en gång att sätta upp en minnestavla på denna "stallmästargård". Men så långt hann man inte, förrän byggnaden revs och ett modernt hyreshus byggdes längs hela denna gata eller snarare gatubit. Sedan lade sig byggnadsnämnden i saken. Stadsingenjören ansåg att det var olämpligt att byta namn på en del av en gata och menade att det var bättre att ändra namnet på Borgmästargatan till Aguéligatan, och som tidningarna redan följt detta förslag, och motiverat beslutet med att namnligheten mellan Bergmästargatan och Borgmästargatan är så stor att den förvillande för många, fast värre namnligheter finns. Jag känner personer som har svårt

att skilja på Bergmästargatan och Bergsmansgatan, troligen beroende på att de känner alltför dåligt till stadens historia för att veta vad som menas, eller menades, med en bergmästare och en bergsman.

I och för sig bör man vara rädd om stadens gamla gatunamn. De ger något av Salas historia. Försvinner ett gatunamn är det snart glömt. Vem vet nu var Hantverkargatan gick? Ändå är det inte så förfärligt länge sedan namnet försvann. Naturligtvis bör Sala ha en Aguéligata. Den borde dock inte vara gamla Borgmästargatan, som inte har ett dugg med konstnären att göra. Vi har en Schwinggata, en Forsellesgata, en borgmästare Lundbergs gata, en Carl Friberggata, en Bovinggata. Man är egendomligt inkonsekvent vid namngivandet av gator. Varför heter det borgmästare Lundbergs gata men bara Bovinggatan? Bovin var också en borgmästare. Han dog i Hedemora 1894. Den som vill veta mera om honom kan studera Johan Näsmarks stora bok Sala stad.

Som sagt, staden bör ha en Aguéligata, men den borde vara den gatubit som direkt har med konstnären att göra. Nu är det väl för sent att ändra saken, tyvärr.

Vaskare-Jan

VLT 4.9.69

Aguéligatan 18 29.8.68

vill stadsfullmäktiges ordförande Bertil Elgstedt döpa om en del av Bergmästaregatan till — delen mellan Gruvgatan och Ringgatan — för att därmed understryka stadens uppskattning av en av sina "stora söner".

Att valet fallit på just denna gata motiveras givetvis av att Stallmästaregården, den fastighet där den berömda konstnären föddes för 100 år sedan, låg utmed denna gata. Konstföreningen hade planer på att sätta upp en minnestavla på gatuhuset, långt innan detta revs för några år sedan för att lämna plats för dagens moderna bostadsfastighet, men planerna har tyvärr inte kunnat realiseras. Hr. Elgstedts uppslag om namnbytet presenterades vid Aguéliminnet firande i våras och blev livligt applåderat. Nu har dock den goda idén fastnat i byggnadsnämnden, sedan stadsingenjören ansett det vara olämpligt att byta namn på en del av en gata. Istället föreslår han att Borgmästaregatan döps om till Aguéligatan för att därigenom eliminera den ofta förekommande namnförväxlingen med Bergmästaregatan. Därmed skulle dock anknytningen till Ivan Aguélis födelsehus och närmaste barndomsmiljö gå förlorad. Någon större olägenhet av att den lilla, bilfria gatstumpen med bostadshus endast på en sida — på den andra ligger gamla kyrkogården —, får ett annat namn än fortsättningen norr om Gruvgatan är svårt att se.

Stadsingenjörens i och för sig riktiga påpekande om namnligheten mellan Bergmästare och Borgmästaregatorna kunde justeras genom att den sistnämnda förlänades ett nytt namn men Aguéligatan bör förbehållas den gata, där namnet hör mest hemma.

~~Bild 2.9.69 VLT~~
Borgmästaregatan
blir Aguéligatan

Borgmästaregatan i Sala — mellan Kungsgatan och Gruv-
gatan — kommer att byta
namn. Byggnadsnämnden be-
slutade enhälligt på måndags-
kvällen uttala sig för att det
namnet skall bli Aguéliga-
tan.

Stadsfullmäktiges ordförande
Bertil Elgstedt hade föreslagit att
Borgmästaregatan — mellan
Ringgatan och Gruvgatan —
skall kallas Aguéligatan.

Byggnadsnämnden ansåg dock
att det var sämre att döpa om
en del av gatan när man nu kun-
de få ett nytt namn på Borg-
mästaregatan — som ofta förväx-
las med Bergmästaregatan.

Byggnadslov beviljades för
verkmästare Knut Israelsson för

enfamiljshus på tomten nr 14 i
kv. Gullvivan, plåtslagare Bertil
Löfgren för nybyggnad av uthus
på fastigheten Ulvsbo 1:22, platt-
sättare Martin Hedlund för "sol-
rum" på stadsägan nr 645 i kv.
Bokverket samt brandman Kurt
Lindström för tillbyggnad av ut-
hus på stadsägan nr 48 H Frid-
hem.

Förslaget till ändrad stadsplan
i kv. Rådhuset skall ställas ut.

JAG VAR NEDERLAGSTIPPAD, MEN ...

Hela Bergmästaregatan döps om

Aguéligatan blir det nya namnet

SA.
31.10.
69

— Jag var nederlagstippad, men. . .

Den kommentaren kunde Sala-fullmäktiges ordf. Bertil Elgstedt med tillfredsställelse fälla då han på torsdagskvällen klubbade namnet Aguéligatan för hela (!) Bergmästaregatan. Hr Elgstedt hade föreslagit, att den del av

Bergmästaregatan, som ligger mellan Gruvgatan och Ringgatan, skulle få namnet Aguéligatan. Detta för att hedra stadens store son, Ivan Aguéli, som en gång hade sitt hem vid denna gata.

Byggnadsnämnden och drätselkammaren lade helt andra aspekter på frågan och förordade i stället att Bergmästaregatan skulle döpas om till Aguéligatan. Bl. a. pekade man på, att två så lika namn som Bergmästaregatan och Bergmästaregatan ofta förväxlas och ansåg det därför lämp-

ligt att utmönstra det förstnämnda. Genom den vändning frågan nu tog i stadsfullmäktige blir bara ett av de två så likartade gatunamnen kvar, och därmed har byggnadsnämndens syfte med en namnändring på Bergmästaregatan ändå blivit tillgodosett.

Det var hr Gunnar Flod-

ström som i stadsfullmäktige "vände strömmen" — det är ju annars mindre vanligt att ett förslag från de förberedande instanserna inte går igenom.

— Det är glädjande att Aguélis namn knyts till en gata i staden, sade hr Flod-

Forts. sid. 7 **5**

5

Forts. från sid. 1

ström. Man måste ju konstatera, att detta är det enda internationellt sett stora namn som Sala har att peka på. Jag tror inte att Sala riktigt förstått värdet av detta. Det har däremot Postverket, som inför 100-årsminnet av Aguélis födelse gav ut en mycket förnämlig serie frimärken — som samtidigt blev god PR för Sala.

Hr Flodström noterade vidare det glädjande i att slaget om Aguéligatan kommit från stadsfullmäktiges ordförande och att det avsåg den del av Bergmästaregatan där konstnären en gång hade sitt hem. Beklagligt är det då, när tekniker tagit hand om detta för att klara ut ett problem med namnförväxling.

Jag skulle gärna se att hela Bergmästaregatan fick namnet Aguéligatan, sade hr Flodström. Det är en av våra huvudgator — besökande som kommer till järnvägsstationen tar sig via den upp mot stadens centrum. Det kanske dock är litet för revolutionärt att föreslå nytt namn på hela Bergmästaregatan och därför vill jag yrka bifall till hr Elgsteds förslag, slutade han.

Två namn på samma gata — inte bra

För byggnadsnämndens synpunkter talade dess ordf., hr David Färnqvist. Han underströk, att två så lika namn som Bergmästaregatan och Bergmästaregatan ställt till mycken förtret. Att en gata har två namn, som det skulle bli enligt hr Elgsteds förslag, kunde heller inte anses tillfredsställande.

Aguélis namn blir väl inte mindre hedrat av att det ges åt Bergmästaregatan, sade hr Färnqvist, som pekade på att det finns flera gatunamn i Sala som är knutna till personer, utan att dessa bott vid de aktuella gatorna.

— Att en del gator uppkallats efter personer, som aldrig bott vid dem, är inget argument för att vi inte skulle ge Aguéli den rätta gatan, påpekade hr Flodström. Är det problem med att "dela" en gata är detta lätt avhjälpt — jag föreslår att hela Bergmästaregatan döps om till Aguéligatan.

Ja, detta sistnämnda förslag blev också det som antogs av stadsfullmäktige — utan votering.

Bergmästaregatan—Aguéligatan

Drätselkammaren tillstyrkte vid sitt sammanträde på tisdagen byggnadsnämndens förslag om att Bergmästaregatan döpes om och får namnet Aguéligatan.

BORGMASTAREGATAN BLIR AGUÉLIGATAN

Bergmästaregatan i Sala skall försvinna — d.v.s. bara namnet. I stället skall gatan i fortsättningen heta Aguéligatan. Detta beslutade byggnadsnämnden vid sammanträde på måndagskvällen.

Och då försvinner också den i många sammanhang förekommande förväxlingen av Bergmästaregatan och Bergmästaregatan.

SA 4.11.69

AGUÉLIGATAN POPULÄR NYA NAMNET OMTYCKT

— Svårt att stava, i synnerhet för folk som inte är från Sala, tycks vara den enda invändningen mot att Bergmästaregatan byter namn till Aguéligatan.

Beslutet om namnbyte fattades av stadsfullmäktige i torsdags kväll. Nu skall protokollet justeras och sedan tar det ytterligare tre veckor innan beslutet träder i kraft. Sedan skall nya namnskyltar tillverkas och sättas upp. Det dröjer alltså ett tag till innan vi kan börja använda det nya namnet.

För pastorsexpeditionen medför namnbytet en del extra arbete. Men det räknar man med att klara på ett par dagar. Det blir samma arbete som om alla på Bergmästaregatan flyttade till en ny gata.

Några klagomål framfördes inte trots extra arbetet och Aguéli är ju välkänd, så namnet blir nog inte svårt att arbeta in.

Postmästare Olle Ekman tror inte heller att det nya namnet skall bli något problem.

— Det gamla namnet hänger väl med ett tag, men kommer förmodligen att försvinna med åren.

Postmästaren är övertygad om att postens personal i många år kommer att klara post till Bergmästaregatan utan extra problem.

Folket, som bor utefter Bergmästaregatan har heller inget emot namnbytet. Mest besvär blir det för glasmästare Sven Victorson:

— Jag har ju den gamla adressen tryckt på kvitton

och räkningar, men det går väl att stämpla över. Jag tycker att det nya namnet är trevligt. Aguéli är ju ett välkänt namn här i Sala, men det kan väl bli vissa problem med stavningen.

Fru Signe Larsson har bott 52 år på Bergmästaregatan, men hennes enda kommentar till namnbytet var:

— Bara trevligt.

— Det är svårt att säga eftersom det inte uttalas som det stavas, men jag tycker ändå att det är trevligt. Nu slipper vi förväxling med Borgmästargatan och Bergsmansgatan, sa fru Anna-Britta Ljung.

— Spelar ingen roll vad gatan man bor på heter, tycker Kenneth Eriksson, som är ny i Sala.

AGUÉLIGATAN PÅ PLATS

Olof Ljunggren har satt Aguéligatan på plats. Nu finns inte längre någon Bergmästaregata i Sala.

Namnet Bergmästaregata har nu för all framtid försvunnit ur Salas stadsbild. På tisdagen plockades de gamla skyltarna ned och i stället sattes nya skyltar upp med namnet Aguéligatan. Namnbytet beslutades av stadsfullmäktige redan den 30 oktober förra året till minne av den berömde konstnären och salasonen Ivan Aguéli.

Förslaget om namnbytet väcktes av kyrkoherde Bertil Elgstedt som ansåg att gatan mellan Gruvgatan och Ringgatan borde uppkallas efter den berömde salasonen. Byggnadsnämnden gick emot och föreslog i stället namnbyte på Borgmästaregatan.

Men sedan rektor Gunnar Flodström påpekat att Ivan Aguéli föddes i ett hus efter Bergmästaregatans södra del strandade tankarna på Borgmästaregatan. En ny tvist seglade upp. Fabrikör David Färnkvist framhöll olämpligheten av två namn på samma gata och ställde sig på byggnadsnämndens sida.

Resultatet blev en form av kompromiss sedan rektor Flodström ändrat sig och i stället föreslog att skifta namnet på hela Bergmästaregatan från

Väsbygatan till Ringgatan.

Genom beslutet blev det också slut på de ständigt återkommande förväxlingarna mellan Berg- och Borgmästaregatan.

Namnen var lite för lika har det visat sig under årens lopp men å andra sidan lär det ta en tid innan det nya namnet har ätit sig in i salabornas medvetande.

Nu skriver vi Aguéligatan istället för Bergmästargatan

Ove Lindkvist var en av dem som var med och skrev historia på måldagen då namnet Bergmästargatan ersattes med Aguéligatan.

Historiskt var det i Sala tidningen den 17 februari 1970. Då framträdde det synliga beviset på att vi fått en "ny" gata i Sala – Aguéligatan. Det var den dagen då Bergmästargatan slogs av all, även om det förmodligen kommer att ta sin tid innan det namnet suddas ut ur folks medvetande. Framför allt kommer det väl att märkas på postkontoret.

Böjan på historien skrevs redan under våren 1969 då kyrkoherde Bertil Elgstedt, tillika ordförande i stadsfullmäktige, vid en lunch som gavs i samband med firandet av Agneta minne, raise sig upp och föreslog att den berömda Salasonen skulle hedras med att få en gata uppkallad efter sig. Kyrkoherde Elgstedt hade då i tankarna den del av Bergmästargatan, som sträcker sig från Ringgatan till Gruvgatan. Förläggningen möttes med glädje från ett håll medan det möttes med skepsis från ett annat.

Men kyrkoherden gav sig inte så lätt. Han motiverade om namnbytet, skrev brev till drätselkammaren och tog upp frågan till behandling så fort den gavs tillfälle.

Att tvungen får sin lön och den med rätta visar det sig då vi kommer till nästa historiska datum.

Torsdagen den 30 oktober kunde kyrkoherde Elgstedt i stadsfullmäktige klubba för att hela Bergmästargatan skulle byta namn och övergå till att heta Aguéligatan. Det är nog ingen överdrift att påstå att bakom det klubbslaget låg den mycket styrka och glädje.

Byggnadsnämnden o. drätselkammaren hade förordat att skulle det bli namnbyte så skulle det ske på Bergmästargatan.

Men kyrkoherden stod på sig och fick hjälp av dåvarande rektorn, nuvarande skoldirektören Gunnar Flodström. Bergmästargatan blev Aguéligatan!

100 år efter sin födelse fick alltså Salasonen Ivan Aguéli sitt namn integrerat hos byggnadskontoret.

Det var ett sådant där tillfälle i stadsfullmäktige, som det kommer mycket sällan. Allting går och stämningen stiger, säger kyrkoherde Bertil Elgstedt vid minnet av den 30 oktober 1969.

Idag känns den lra och glädjen de fullständigt då gatuskyltarna är uppsatta. Försätter han. Vi har väntat länge på dem och nu finns de alltså där.

"PENSIONÄR"

Här länge Bergmästargatan har haft sitt namn har vi förgäves sökt utforska, men det råder väl inget tvivel om att det var en "pensionär" som gick till vila i går.

Namnet Bergmästargatan kan man härleda till gruvan som så mycket annat i Sala. Det var för att hedra de gamla bergmästarna vid gruvan som gatan fick sitt namn. Bergmästaren som var bergmästarens störste rival om maktinnehav. I gruvan härskade bergmästaren – i staden bergmästaren. Aldrig möttes de två och länge har de gått sida vid sida med en mur av hus mellan sig. Parallellt har de löpt de tvärgående gatorna (Bergmästargatan och Bergmästargatan) o. gjort syn för saken om den gamla striden deras namngivare stod för. I dag står bergmästaren som segrande. Men bergmästaren är en god förförare och skulle säkert inte haft något emot att få sitt namn utsuddat ur stadsbältes genom att en berömd Salakonsinär tog hans plats.

Sala Allehanda 18 mars 1970

Västra kvarteret.
Fotografi tagen dagen efter branden den 13 september 1880.

Aguéligården i Sala

Bilden återfinns i "Diös bygger vidare" av år 1974 och återger en akvarell utförd av Folke Östlund, Sala. Ägare till tavlan är Sten Klemme, Sala.

Aguéligården, dåvarande Bergmästaregatan 29, som den tedde sig när Ehrendahls hade kvarter där. Anna Aguéli, konstnären Ivans mor, bodde i en lägenhet om två rum och kök en trappa upp i huset med två fönster på gaveln hitåt. T.v. "kammarens" ett fönster, genom vilket hon ibland vinkade, när RP gick förbi, t.h. salens ett fönster.

I bakgrunden skymtar först den gård, som i tur och ordning ägts av veterinär Boström, familjen Carlgren (Inga Nybergs föräldrar) och familjen Eriksson (släktingar till Lars Östensson på Sala sparbank).

Längst bort den Svanbergska gården, där RP och hennes mormor hade skolhushåll åren 1923–26. På nedre botten, den del som syns på bilden, hade Matilda Svanberg arbetsförmedling och i lägenheten däröver bodde familjen Svanberg.

Bakom fönstret längst upp på gaveln av Aguélihuset bodde Alma Gustafsson som ogift. Hon gifte sig sedermera med postiljonen och drätselkammareordf. Eric Gustafsson och kom då att ha som granne på Valla, nuvarande Ö. Thulegatan, bl.a. Frida Ehrendahl och makarna Palm.

Okänd konstnär, *Branden 13-14 september 1880 i Sala*, oljemålning 59 x 89 cm. Väsby Kungsgårds samlingar.

”Mannen i förgrunden med vit mössa uppges vara N. Aug. P. Rothén, Sala.” enligt notering i inventarieliggaren på Väsby Kungsgård.

Målningen skänkt till Sala Hembygds- och Fornminnesförening 1920 av dir. August Kjellén, Sala.

Avlidna Salakonstnärers Sällskap tar gärna emot information om du vet något om konstnären. Ring 076-106 82 20 eller maila info@salakunst.se

Sala, Bronäs, Vita stolpen och korset

Bo Svärd: Vita stolpen är en vägvisare. På stolpen finns visare gjutna i metall, HALLSTA med pil under pekande åt vänster, och SAHLBERGET med pil under åt höger. Resande hade ofta natthärbärge i Hallsta på väg mot Västerås.Landsvägen, som syns till vänster, gick förbi här så sent som på 1950-talet.

Några 10-tal meter från vita stolpen reste Odd Fellows damklubb 1973 ett kors på den plats där gruvfolket begravdes fram till slutet av 1500-talet. Efter 1597 började man begrava gruvfolket vid Sala sockenkyrka.

Sigrid Kullberg i *Sala Hembygds- och Fornminnesförenings årsskrift* 1981:

Hågkomster om Gruvan och Vita Stolpen

I ungdomsåren cyklade vi ofta mellan Tullsta och Sala och då på den tiden gick vägen strax förbi Vita Stolpen. Det kändes skönt när man åkt förbi Söderstedts affär och kom fram till stolpen, för då var det inte långt kvar till stan.

Utställningsåret 1924, då Sala stad firade 300-årsjubileum, var det många turister i staden och när någon ville veta vägen till gruvan, var det bara att svara "Åk till höger vid vita stolpen". Till vänster gick vägen till Kila.

Vita Stolpen stod i kilen mellan tvenne vägar. Den var alltid målad skinnande vit och utgjorde ett fint vägmärke.

Nedanför vita stolpen, närmare gruvan, låg en begravningsplats för de arbetare som i forna tider bröt silvermalmen.

Det borde vara en inhägnad runt hela gruvkyrkogården och inte bara vara en markering genom det ensamma, utplacerade korset, tycker jag.

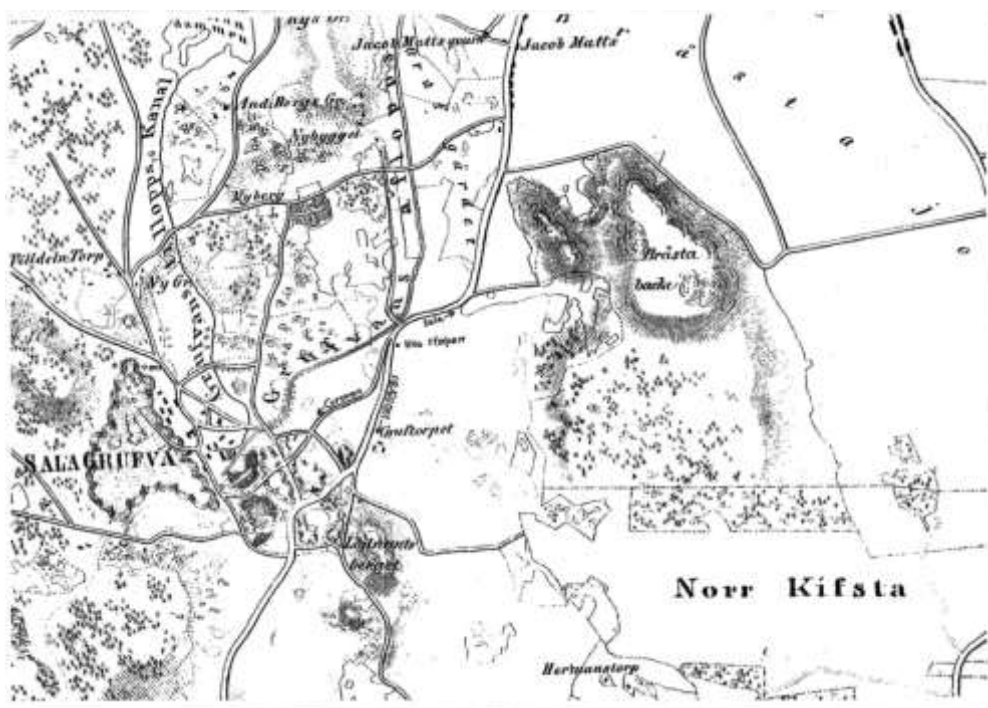
Fältet som ligger något längre söder om vita stolpen kallas Kapellhagen och det var kanske här som kapellet låg i forna dagar.

1955 grävdes där samtidigt som gruvbyn utforskades. Jag var med där och såg själv de gamla gruvarbetarna som låg i sina förmultnade träkistor. Det var mycket små män, de var inte så storväxta på 1500—1600-talet. Detta var, tyckte jag då, en historisk händelse att få vara med om.

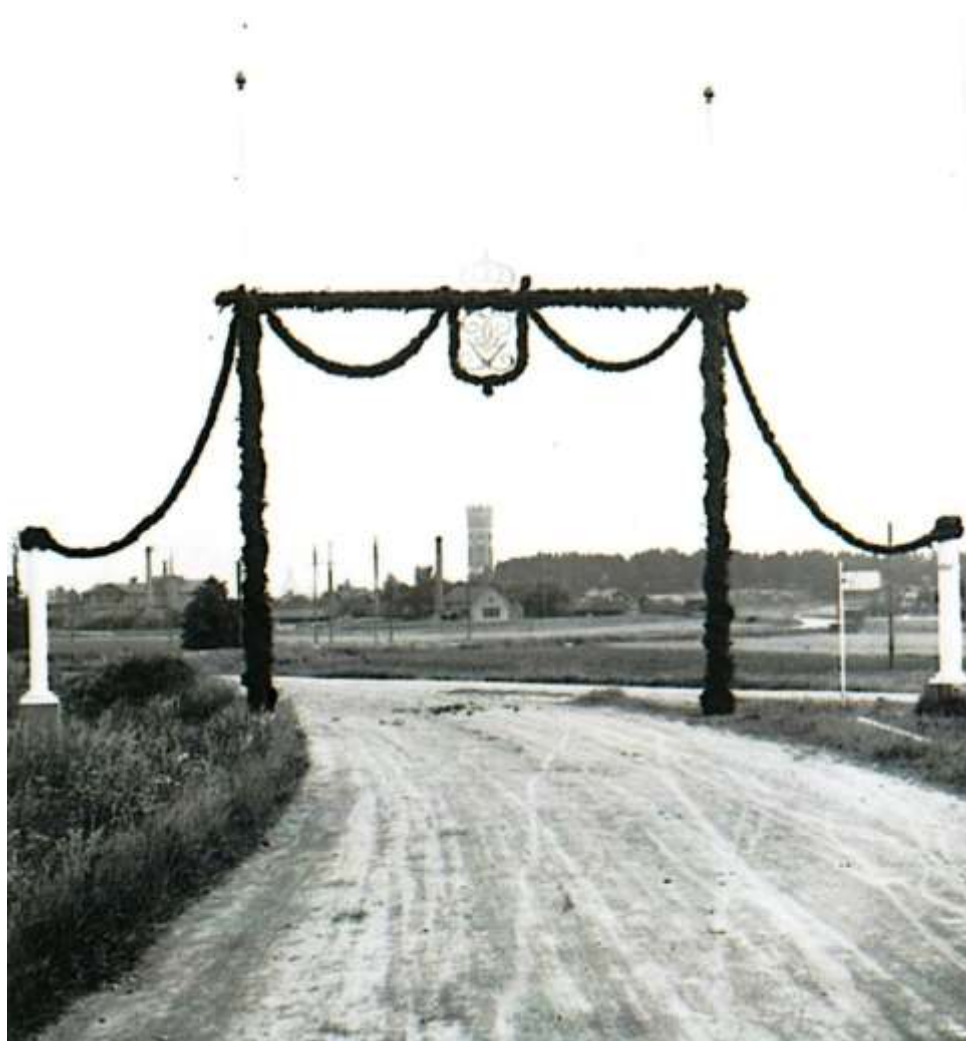
Jag var även med och sällade fram silverpengar, keramik- och glasskärvor i gruvbyn. Det var en lätt, sotblandad jord där, så vi blev rätt så svar-
ta innan kvällen — men så intressant det var. Det är nu drygt 25 år sedan dess.

En önskan vore att åter kunna fortsätta att forska mera i gruvans sällsamma marker.

Sigrid Kullberg

Karta från 1854. Vita stolpen och anvisningarna mot gruvan, Sala och Västerås inritade av Bo Svärd.

Sala 300 år, foto 1924. Vita stolpen till höger.

Sala Allehanda 15 april 2002:

Gruvans kyrkogård ruvar på hemligheter

Sala. På kyrkogården vid gruvan begravdes gruvfolk till slutet av 1500-talet. Var kyrkogården fanns vet man – men var kyrkan låg är fortfarande höljt i dunkel. Inom de närmaste åren kan kanske en utgrävning av kyrkogården göras, och då kommer ny information om gruvlivet i dagen.

1973 reste Odd Fellows damklubb ett kors på den plats där kyrkogården låg. Exakt hur stor kyrkogården var finns det olika uppgifter om. Förra folkskolläraren Assar Jansson, som forskat mycket kring gruvan och även skrivit flera böcker, påstod att kyrkogården var hela 4 500 kvadratmeter. Andra uppgifter säger att den var 2 800 kvadratmeter.

Men att den låg på den plats där korset finns idag, det vill säga vid Bronäs och vid infarten till gruvan, råder inget tvivel om. I samband med utgrävningarna av gruvbyn 1955 gjordes också en provgrävning på kyrkogården. I fyra av de gropar som togs upp påträffades skelett, som låg i ost-västlig riktning. Ett par av dem var omgivna av rester av träkistor med spikar.

Kyrkogården sträcker sig troligen under både vägen vid Bronäs och Västervägen. När den senare anlades i slutet av 60-talet gjordes dessvärre ingen arkeologisk undersökning av marken. Idag skulle detta ha varit ett krav från länsstyrelsen.

Så länge gruvan hade en egen församling begravdes folk på den här platsen. Men hur många som fick sin sista vila här är det ingen som vet. Däremot vet man att efter 1597 började man begrava gruvfolket i Sala sockens kyrka.

– Då fick man betala en kvarts mark som skulle gå till reparation av klocka och stapel, säger Bo Svärd, som ständigt forskar kring gruvan och dess historia.

Men man har också gjort försök att bryta malm på kyrkogården. Två ganska stora gropar på området finns fortfarande kvar efter den tillmakning som major Ehrling fick tillstånd till av prästen Arroselius år 1686.

– Men verksamheten avbröts ganska snart, då man träffade på många skelett i groparna, säger Bo Svärd.

En utgrävning av kyrkogården finns med i planeringen hos Stiftelsen Riksens Clenodium.

– Vi hoppas kunna genomföra en undersökning de närmaste åren. De kommer att kosta omkring 500 000 kronor,

Minneskors. Styrbjörn Lindow och Bo Svärd vid det kors, som Odd Fellows damklubb lät resa på gruvkyrkogården 1973.

FOTO: KENT KARLSSON

säger Styrbjörn Lindow, ordförande i stiftelsen.

Länsstyrelsen väntas bidra med pengar till undersökningen. Men dessutom krävs bidrag även från annat håll.

En undersökning skulle kasta nytt ljus över den vardag som gruvfolket levde i på 1500-talet.

– Man skulle kunna ta prover och se vad människorna dog av. På 1500-talet tog någon form av pest eller farsot

många liv vid gruvan. Det kan man se i arbetarrullorna – befolkningen minskade dramatiskt. Istället tvingades Erik XIV ta hit folk från Norrland och utnyttja danska krigsfångar för att klara arbetet vid gruvan, säger Bo Svärd.

Men en utgrävning skulle också kunna ge svar på många andra frågor.

– Man kanske skulle kunna se om arbetarna hade förslitningsskador och om de var påverkade av bly, säger Styrbjörn Lindow.

Under alla förhållanden skulle en utgrävning av kyrkogården vara en viktig fas i dokumentationen av gruvans historia.

En utgrävning skulle kanske också kunna ge svar på var kyrkan fanns någonstans. Man tror inte att den låg på själva kyrkogården, men troligen alldeles i närheten.

– Det finns uppgifter som säger att den låg invid graven, och i det här fallet är det kanalen, säger Bo Svärd.

Första gången kyrkan finns omtalad i skrift är 1541. Men präster fanns vid

gruvan redan 1516, kanske även tidigare.

– Gustav Vasa hade anbefallt att de skulle hålla ottesång för arbetarna innan nedstigningen i gruvan, säger Bo Svärd.

När kyrkan byggdes, och det kan ha varit 1541, arbetade sex timmermän i 87 dagar "på herrgemaket och kapellet", enligt gamla skrifter.

Från kyrkan finns bevarat en del föremål, bland annat en kalk.

Att det fanns en kyrka vid gruvan råder alltså inget tvivel om. Men var den låg är fortfarande en gåta.

KENT KARLSSON
0224-56149
kent.karlsson@ingress.se

Vad händer nu?

Om Stiftelsen Riksens Clenodium får ihop tillräckligt mycket pengar kan en utgrävning av kyrkogården göras de närmaste åren.

Fakta/Gruvans kyrka

Från 1630 års inventering vet man att gruvans kyrka var byggd av trä. En pelare fanns i mitten, som bar upp taket. I koret fanns trävalv och takmålningar. Yttertaket var tjärat spåntak.

Prästgården låg i gruvbyn. Av gamla rådhusprotokoll framgår att byggnaderna var i så dåligt skick att de plockades ner bit för bit och fördes till staden när Kristina kyrka byggdes. Träbitarna användes som bränsle när man brände kal-

Dammgatan 11-13, Salaligans offer

- Konstnär** Hanna Birkdal, f. 1982 (dikt på nedre mässingsplåten)
- Titel** *Minnessten över Elov Pettersson, Salaligans sista offer*
- Teknik** Mässingsplåtar på dolomit från Tistbrottet
- Rest år** 1995
- Placering** [Dammgatan 11-13](#)

Elov Pettersson avled dagen efter skottdramat. Det här återges i Sala Allehanda 19 juni 1936:

Enligt vad Pettersson själv uppgivit skulle bilen passerat honom, varefter en av männen stigit ur bilen och mött honom på vägen. Han hade lyft en revolver och sköt mot Petterssons huvud. Denne böjde sig instinktivt undan och revolvern riktades då mot kroppen, varvid han träffades i magen och föll i diket. Han hade dock krafter nog att resa sig upp och tog några steg ut på en åker, då revolvern åter knallade. Han träffades nu bl.a. i en arm och föll på nytt, varvid revolvermannen tog väskan och kastade sig upp i bilen som sedan försvann.

Text på övre plåten på minnesstenen:

PÅ DENNA PLATS FÖLL
CHAUFFÖREN ELON PETTERSSON
FÖR VÅLDSVERKARENS KULA
DEN 19 JUNI 1936

MINNESSTENEN
ÖVER SALALIGANS SISTA OFFER
LADES ÅR 1995

Text på nedre plåten:

Våldet bär döden
vissa bär kniv
Duvan bär rosen
Freden är liv

Hanna Birkdal

N:o 69 A	Förlagsredaktör: Torje Selvig, Målag, Gångst. och Fredag 10, 30.	Fredagen den 19 Juni 1936	Förläggare: Agnes & Hildingst. Bäck, 400.000. SALA.	57:e årg.
----------	--	---------------------------	---	-----------

GANGSTERKUPP I SALA - BANKBUD NEDSKJUTET

Rånades på 20,500 kr. Väl lokaliserade bilbanditer

Sensation vid lasarettet i dag omkring 10,30

Den rånade, 35-årige Elon Pettersson,
lever, men är svårt sårad av fyra
skott, blodöverföring. — Bilen
sedd vid Kolarhagen
efter kuppen.

En rånkupp i fullständig gangsterstil ägde på fredagsförmiddagen vid halv 11-tiden rum strax utanför Sala. Ett bankbud, chaufför Elon Pettersson från Strå kalkbruksaktiebolag kom cyklande med en postväska, innehållande 20,500 kr. i avlöningspengar, då han stoppades av två män, som knuffade ned honom i landsvägsdike. Pettersson lyckades dock taga sig upp och rusade ut på fältet för att springande söka undkomma. Bilbanditerna öppnade då revolvereld efter honom och träffad av fyra skott föll bankbudet, varvid den ene av männen ryckte till sig väskan och kastade sig upp i en väntande bil, som därefter med rasande fart kördes från platsen.

Rånet ägde rum utanför Sala lasarett, där man lagt märke till bilen, som under omkring ett par timmars tid körts fram och tillbaka på vägen. De båda rånarna

tid körts fram och tillbaka på vägen. De båda rånarna hade vita flyghuvor och bilen var en Chevrolet eller V. 8 med igenkänningsmärket W 1504. Bilen kördes norrut på Krylbo-vägen, men har troligen förts in på någon sidoväg, ty från norr kommande bilar ha icke någon mött rånarnas Chevrolet.

Bankbudet Petterssons tillstånd inger allvarliga farhågor — han var vid sans då han fördes till lasarettet, men är svårt sårad. Rocken föredde sex kulhål. Ett skott har träffat i magen och blodövertöring måste vidtagas på grund av den skjutnes stora blodförlust. Han är i 40-årsåldern samt gift och har två barn.

Ett flertal personer uppehöll sig nära brottsplatsen men ingen hann ingripa, förrän rånarna kastat sig i bilen. Bankbudet gör varje fredag turer för att hämta avlöningspengarna, vilket rånarna tydligen haft kännedom om. Bilen hade passat Pettersson då han for in till staden och sedan skuggat honom till banken. Man körde sedan före honom till vägen vid lasarettet, där kuppen förövdades. De stulna sedlarna äro till övervägande antalet nya, varför alla banker varskotts. Bl. a. fanns en hel serie nya sedlar.

Pettersson om dramat.

Enligt vad Pettersson själv uppgivit skulle bilen passerat honom, varefter en av männen stigit ur bilen och mött honom på vägen. Han hade lyft en revolver och sköt mot Petterssons huvud. Denne böjde sig instinktivt undan och revolvern riktades då mot kroppen, varvid han träffades i magen och föll i diket. Han hade dock krafter nog att resa sig upp och tog några steg ut på en åker, då revolvern åter knallade. Han träffades nu bl. a. i en arm och föll på nytt, varvid revolvermannen tog väskan och kastade sig upp i bilen, som sedan försvann. Enligt vad den beskjutne sagt, skulle mannen ha varit lång, men något närmare signalement finnes icke.

Skyddade ansiktet med en tidning.

Kuppen får anses som en av de allra fräckaste och här om någonsin kan man tala om gangsterdåd i amerikansk stil. Den utfördes med rasande fart och inför en hel mängd åsyna vittnen. Flera personer stodo endast ett hundratal meter ifrån platsen för dådet men urständsatta att kunna ingripa. En dam passera-

de bilen alldeles omedelbart efter sedan det hela skett, varvid föraren av bilen satte upp en tidning för ansiktet. Att det inte var räddigt att på något sätt ingripa säger sig självt, då revolvermännen i så fall säkerligen tömt sina revolverar mot vem det vara månne.

En av åsyna vittnena är hr E. Svedberg, som var sysselsatt med

Forts. på sista sidan.

DÖDA.

Min älskade

ELEON

vår kära lilla pappa

gick hastigt ifrån oss
Lördagen den 20 Juni 1930
Älskande oss, mor, bröder,
svärföräldrar, svågrar, svä-
gerskor samt övriga släktingar
och många vänner i den
djupaste sorg.

ANNA PETTERSSON.

Elvor. Stig.

Hastigt slitas banden ömma,
Livets röda tråd är skör,
Den man håller av man mister,
Den man älskar mest, den dör.

De, som önska medfölja den
avlidne till graven, samlas vid
Stora Torget Söndagen den 28
Juni kl. 2 em.

TORSDAGEN DEN 4 MAJ 1995

11

De bär alltid med sig minnet av Sala- ligans mord

När bankbudet Elon Pettersson mördades av Salaligan i juni 1936 väckte detta stora tidningsrubriker. Händelserna runt mordet och det helvete som de anhöriga genomgick skrevs det däremot inte en rad om.

– Det är först nu vi får berätta vad som egentligen hände, säger Stig och Arne Pettersson som är son respektive svåger till Elon.

*”Det vi anhöriga
gick igenom skrevs
det aldrig en rad om”*

Det är först nu vi får berätta vad som egentligen hände, säger Stig och Arne Pettersson som är son respektive svåger till Elon.

Det är snart 60 år sedan som Salaligan med Sigvard Thurneman i spetsen begick det bestialiska

den 19 juni var det avlöningsdag och han cyklade i väg för att hämta pengarna. Först tänkte han ta

mordet vid Strå. Men även om tiden läker alla sår så finns de fruktansvärda minnena kvar hos de anhöriga.

80-årige Västeråsaren Arne Pettersson var bara 21 år när hans sväger Elon Pettersson blev ett av Salaligans offer. När han berättar om morddagen är det dock som om händelsen skulle ha inträffat igår.

Nytvättad bil

– Elon var gift med min syster och både han och jag arbetade på Strå 1936. Som bankbud hämtade han avlönerna vid Handelsbanken varannan fredag. Fredagen

bilen men ångrade sig eftersom den var nytvättad, berättar Arne Pettersson.

Prejades ner

41-årige Elon Pettersson hade hämtat mellan 10 000 och 20 000 kronor och passerade förbi lasaretten när en bil dök upp bakom honom och prejades ner honom i ett dike som låg vid nuvarande Stamparen.

Bildörren flög upp och ett skott avlossades. En stälkam i bröstfickan stoppade dock skottet och med mördarna hack i häl försökte Elon fly.

– Men han rasade i diket och

Massmedia riktade allt ljus på Salaligan när Elon Pettersson mördades. Oss anhöriga skrevs det inte en rad om trots att vi var med när det hände, säger Arne och Stig Pettersson.

FOTO: MIKAEL HOLMUDD

ligan var med ens över honom. När han låg på backen sköt en av ligamedlemmarna honom i ryggen med flera skott, säger Arne Pettersson.

Arne som arbetade som chaufför åt Strå befann sig i Vittinge när svågern blev skjuten. Chefen fick trots detta tag i honom och talade om att han måste skynda sig hem för att det hade hänt en sak. Under

tiden hade Elon Pettersson transporterats på ett lastbilsflak till Sala lasarett.

Hann prata

– Jag tog mig till lasaretten och hann prata en hel del med Elon innan han dog på morgonen den 20 juni. Bland annat berättade han att han fått nyfikna blickar på sig när han var inne på Handelsbanken. Men han kunde inte då se något samband med vad som skulle inträffa. Han konstaterade dessutom att stälkammen räddat hans liv vid första kulan och att han inte kände igen den som skjutit honom, påpekar Arne Pettersson.

Kvar efter sig lämnade Elon Pettersson hustrun Anna samt en son och en dotter. Tre månader efter hans död föddes också ytterligare ett faderlöst gossebarn.

Fruktansvärt jobbigt

69-årige Salabon Stig Pettersson som var familjens näst äldsta barn var drygt nio år när hans pappa blev mördad.

– Det jag kommer ihåg var att tiden efter mordet var fruktansvärt jobbigt. Det var hemskt för mamma men också för oss ungar. I skolan blev jag ständigt påmind om vad som hade hänt. Men då visste ingen vem eller vilka som var mördarna, säger Stig och tittar på märket för mordplatsen.

Även för Arne vändes tillvaron upp och ner. Eftersom han redan bodde hos sin syster fick han överta rollen som familjens överhuvud när Elon var borta. Stig hjälpte

honom med karlgöret efter förmåga. Att familjen hade det knapert och levde med en tung börda på sina axlar vad det emellertid ingen som tänkte på.

Tvingades flytta

Kort efter mordet på Elon Pettersson förklarade arbetsgivaren på Strå att familjen inte kunde bo kvar i tjänstebostaden vid Välsbykungsgård. Det spelade ingen roll att Arne fortfarande arbetade kvar.

– Det var ytterligare ett hårt slag men vi fick lov att flytta till Norrmalm. Efter ett tag gick i alla fall arbetsgivaren med på att betala ut livränta varje månad. Denna motsvarade Elons lön. Dessvärre var inte livräntan indexbaserad så vart efter åren gick fick vi det sämre och sämre, förklarar Arne Pettersson.

Fattigdomen bidrog så småningom till att Stig måste söka jobb i tidiga tonåren. Arbetsplatsen han hamnade på var ingenting annat än Strå. Där arbetade han i 46 år innan han pensionerades.

Felaktiga uppgifter

– Det har inte gått en dag under alla dessa år som vi inte tänkt på mordet. Därför har det känts fel att massmedia aldrig brydde sig om att tala med oss. I stället skrevs felaktiga uppgifter och ljuset riktades helt och hållet mot Salaligan. Det var trots allt efter att Elon mördats som polisen kunde lösa de andra mordet, konstaterar Arne och Stig Pettersson.

TERESE HEDSTRÖM

Ett hårt slag för familjen till den mördade Elon Pettersson var att arbetsgivaren på Strå kort efter mordet förklarade att familjen inte fick bo kvar i tjänstebostaden vid Välsbykungsgård.

Sala Allehanda 19 juni 1995

FOTO: MIKAEL HOLMUDD

Minnessten över Salaligans offer en protest mot våldet

Nästan på dagen 59 år efter Salaligans sista dåd avtäcktes en minnessten över ligans offer.

Ceremonin utormades till en manifestation mot våldet i samhället. Bland talarna fanns historikern Bob Engelbertsson (bilden).

Sidan 3

MÅNDAGEN DEN 19 JUNI 1995

Minnessten blir en protest mot våldet

CHAUFFÖREN ELON PETTERSSON
FÖR VÄLDsverkarens KULA
DEN 19 JUNI 1936

MINNESSTENEN
ÖVER SALALIGANS SISTA OFFER
LADES ÅR 1995

– Vi har brottsoffren i åtanke denna dag, sade Sala-historikern Bob Engelbertsson i sitt tal i samband med avtäckningen av minnesstenen på Stamparen.
FOTO: MIKAEL HOLMUDD

Hanna Birkdahl har skrivit den dikt som finns återgiven på minnesstenen.

Nästan på dagen 59 år efter Sala-ligans mord på Elon Pettersson avtäcktes på lördagen en minnessten vid mordplatsen invid Dammgatan.

– Men det är ingen hyllning till mördarna, utan ett minne som ska mana till eftertanke, menade samtliga talare.

Det var i midsommartid 1936 som Elon Pettersson fick sätta livet till i Sala-ligans jakt på pengar. Mordet blev också det sista som ligan hann föröva.

En vecka efter mordet, på midsommarafton, kunde ligaledaren Sigvard Thurneman gripas och Salaborna andas ut.

Nils Strömqvist från Rädda Barnen i Sala påpekade att 30-talet, trots Sala-ligans framfart, var en ganska idyllisk period.

Till skillnad från nu då våld och motsättningar växer sig starkare i samhället.

Det är också därför som den lokala hyresgästföreningen i bostadsområdet Stamparen valt att återupprätta den minnesplats för Sala-ligans offer invid Dammgatan.

Där har tidigare funnits ett minnesmärke som dock försvunnit i samband med gatuarbeten.

Anitvåldssymbol

Evert Johansson från kommunstyrelsen påminde om att stenen skulle bli en protest mot våldet.

Därefter avtäcktes den vackra stenen i dolomit från Tistbrottet av sex pojkar i Sala FF:s P 84-lag under applåder från hundratalet åskådare.

Därefter tog gruvguiden Bob Engelbertsson till orda och drog en kort historik om Sala-ligan.

Han berättade att turister vid gruvan ofta ställer frågor om just Sala-ligan.

Han påminde också om minnesmärken som rests, efter skotten i Ådalen 1931, på Tunnelgatan i Stockholm efter Palmemordet och i Falun efter skottdramat förra sommaren.

Nu hedras offren för Sala-ligans framfart.

Vana vid ligor

Salapolisen är knappast främmande för ligor. För drygt ett år sedan fick ortspolisen mottaga stort beröm för insatserna vid Militärligans gripande.

– Annat var det under perioden med Sala-ligan då Salapolisen fick utstå mycket kritik, enligt Bob Engelbertsson.

Men då var också resurserna mer knapphändiga.

Gun Rautio från hyresgästföreningen menade att våld aldrig ska accepteras och även hon hoppades att stenen skulle bli en antivåldssymbol för Salaborna.

Hanna Birkdahl läste upp den dikt som hon skrivit och som återgetts på stenen. Därefter läste barn från Kurdistan och Bosnien dikter mot våldet.

Nils Strömqvist från Rädda Barnen vädjade till alla ungdomar: lägg undan knivarna!

– Vi kan börja göra något här hos oss, sade kyrkoherde Klaus Stengler som avslutningstalade innan alla tillsammans sjöng I natt jag drömde under ledning av trubaduren Kurt Evert.

MAGNUS ERIKSSON

Elon blev Salaligans

SALA Nämn Sala och de flesta förknippar det med två saker – Silvergruvan och Salaligan. Under temat Nyheter vi minns ser vi tillbaka på SA:s bevakning av Sveriges kanske mest kända mördarliga.

– Det var länge tabu att skriva om både Salaligan och dess offer, med hänsyn till de anhöriga, säger SA:s tidigare chefredaktör Jan-Erik "Bolle" Eriksson. Här är första delen av två om ligan.

När Jan-Erik "Bolle" Eriksson växte upp i Sala vid gruvbackarna på 1950-talet var Salaligan fortfarande en het potatis.

– Man skrämde barn med att Salaligan skulle komma och ta dem, säger han.

Bolle började på Sala Allehanda redan 1964 och var bland annat tidningens chefredaktör fram till 2009. Hans fascination över den mordiska ligan ökade från barnsben och i slutet av 1970-talet började han forska för att skriva en bok i ämnet, med fokus på hjärnan bakom brotten – Sigvard Thurneman.

Sala Allehanda Onsdag 19 juni 2019

sista offer

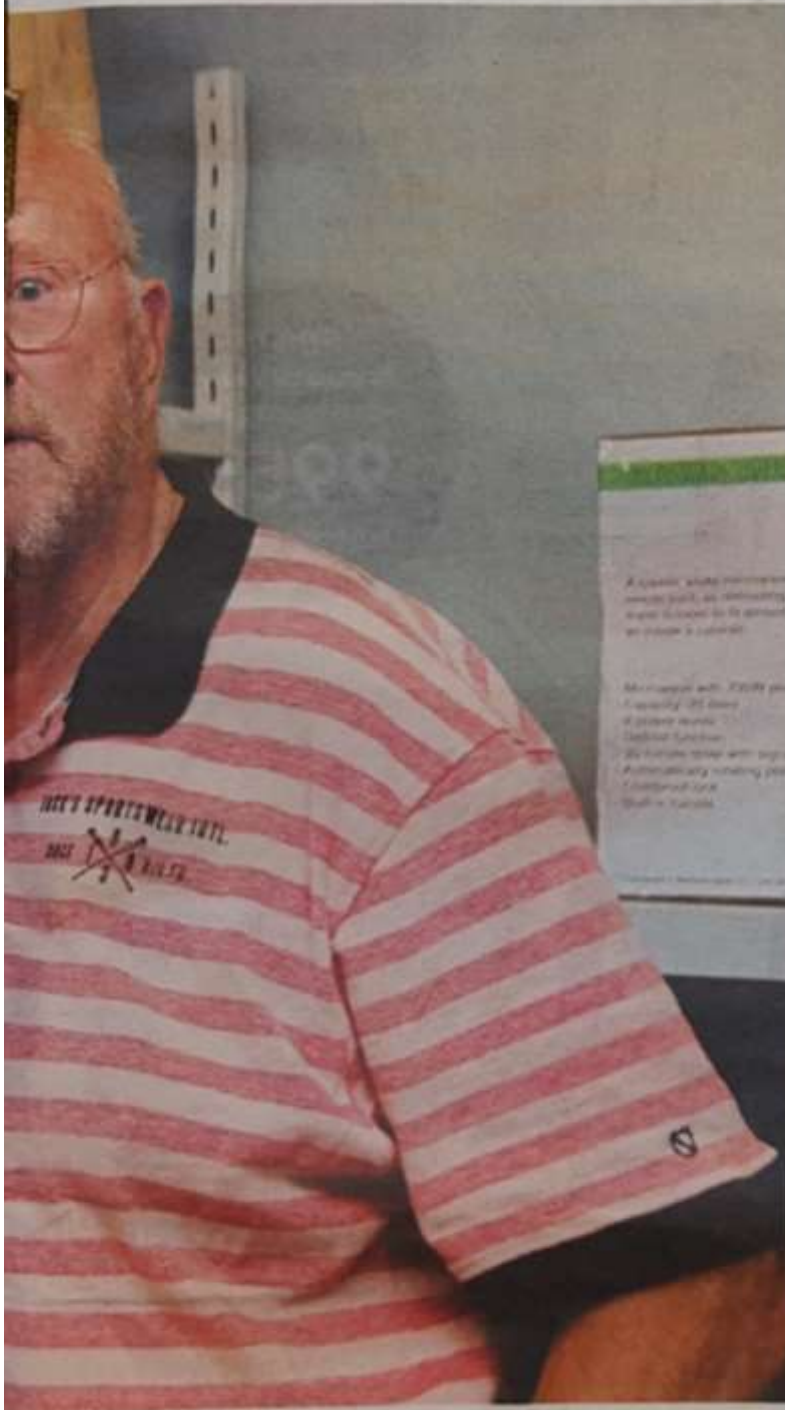

FOTO: CAROLA BLANK

Pettersson om dramat.

Enligt vad Pettersson själv uppger skulle han varit bekväm, avslutar en av männen stigit av bilen och gått till vägen. Han hade lytt på radio och såg att Petterssons bil var där. Då hade han varit med och varit med i bilen och såg att han var där. Han hade lytt på radio och såg att Petterssons bil var där. Då hade han varit med och varit med i bilen och såg att han var där.

Elon Pettersson överlevde skottdramat, men avled dagen efter. I SA berättade han om det inträffade.

Den 19 juni 1936 sköts Elon Pettersson, samma dag stod det i SA som då kom ut på kvällen.

SALA ALLEHANDA

barsonen och i slutet av 1970-talet började han forska för att skriva en bok i ämnet, med fokus på hjärnan bakom brotten – Sigvard Thurneman.

Ni kan säkert bakgrunden vid det här laget. Sala 1930-tal, Thurneman, som från början hette Nilsson, ledde ett gäng killar i en härva av rån och mord. "Det är ingen mening att råna om ingen dör", var Thurnemans paroll enligt SA:s rapportering från en av rättegångarna, och det visar också historien att han följde.

När han greps hemma hos föräldrarna i Stockholms-trakten den 22 juni 1936 sade hans mamma att han inte var hemma, men polisen gick ändå upp och fann Sigvard i sin säng. Tre dagar tidigare hade 28-åringen dödat för, vad vi vet, femte och sista gången.

Taxichauffören Sven Eriksson sköts i sin bil den 14 november 1930 norr om Västerås från taxins baksäte av Sigvard Nilsson, som samma dag fylde 22 år.

Knappt tre år senare, den 5 september 1933, sköts Axel Kjellberg och hans hushållerska Karin Holmberg till döds i Kolfors, Enåker. Därefter brändes huset ner för att polisen skulle tro att det var en olycka, men rättsläkare hittade kulhålen.

Den 12 oktober 1934 mördades en äldre ensamstående kvinna i Västerfärnebo, Matilda Blomkvist, genom att ligan borrade hål i hennes husvägg och gasade ihjäl henne i sömnen med bilavgaser. Ligan trodde att

Jan-Erik "Bolle" Eriksson vid de gamla läggen i SA:s arkiv.

På Nya kyrkogården vilar Elon Pettersson med sin maka Anna och sonen Elon som föddes tre månader efter mordet på fadern.

FOTO CAROLA BLANK

hon hade en större mängd pengar hemma, men hon hade just innan varit på banken och bytet blev endast drygt sex kronor. Även detta offers hus brändes ned.

Mordet som skulle bli Salaligans sista skedde den 19 juni 1936, då chauffören Elon Pettersson sköts ihjäl när han kom cyklande med Strås avlöningskassa på 20 500 kronor. Några dagar därefter greps ligan efter ett tips.

Det är en sak att läsa om skeendet i en av de otaliga böcker som skrivits i ämnet. En helt annan känsla, en mycket mäktig sådan, är att gå in i SA:s arkiv, leta fram det gamla lägget från 1936 och bläddra i de gulnande

sidorna som lätt trasas sönder när de vänds för häftigt.

Här kan man spaltmeter för spaltmeter följa Salaligans illdåd, från det första mordet 1930 till gripandet, och straffen som utdelades, en resa på sju år. Längre var det dock okänt vilka som låg bakom morden och det var inte förrän de gripits som begreppet Salaligan först myntades.

På den tiden gick SA ut med namn och bild på alla inblandade, såväl mördare som offer. Elon Pettersson, lönebudet som sköts den 19 juni 1936, har en pipa i munnen och ser i 2000-talets ögon äldre ut än sina 41 år.

Det står: "Den beskjutne Edvard Elon Pettersson föd-

des den 19 januari 1895 i Irsta. Han har en lång följd av år varit anställd vid Strå, på senaste tiden som privatchaufför. Han är gift och har två barn."

Men när Elon blir skjuten väntar hans fru Anna deras tredje barn, och knappt tre månader senare föds en son som får namnet Elon. Anna lever till 1971 och Elon avlider 2003. De tre ligger begravda på Nya kyrkogården i Sala. Än så länge finns gravstenen kvar, men en liten grön skylt med texten "Återlämnad" förbryllar.

Kyrkogårdschef Thomas Törnqvist lugnar på den punkten.

– Det betyder att gravrätten enligt anhörigas önskemål skrivs över till församlingen. Om graven är kulturhistoriskt intressant kan det vara aktuellt att bevara den och så är fallet med denna. I vissa fall kan Länsstyrelsen ta över den och då blir den kvar för alltid, säger han.

I SA stod att läsa efter rättegångarna: "Ånkan Pettersson begärde 300 kr. om året i livränta för sig själv och vidare begärde hon 100 kr. för varje barn, till dess de fyllt sexton år. För det vän-

tade barnet förbehöll hon sig rätt att senare komma med preciserade anspråk."

Efter de massiva skrivelserna tystnade så historien, något den tidigare chefredaktören kan intyga.

– Ja, det var länge tabu att skriva om både Salaligan och dess offer, med hänsyn till de anhöriga. Ingenting gjordes om några jubileer eller något sådant, inte förrän i slutet av 1980-talet. Inte ens i vår bok som gavs ut 1986 användes de riktiga namnen förutom Thurneman, säger Bolle Eriksson och berättar att många släktingar till Salaligans medlemmar lämnade stan efter att de hemiska brotten uppdagades.

I den andra och sista delen kan du läsa om upplösningen och straffen, samt Bolle Erikssons åsikt om varför Thurneman egentligen mördade. Han berättar också om det förtroliga samtal han hade med en reporter som var med vid den tiden och hur det var att träffa en av medlemmarna i Salaligan 50 år efter morden.

Text
Carola Blank

0204 984 57

carola.blank@netmedia.se

FOTO: CAROLA BLANK

Första offret var taxichauffören Sven Eriksson, som bott en tid i Kila. Han sköts den 14 november 1930 norr om Västerås från taxins baksäte av Sigvard Nilsson, som samma dag fyllde 22 år. Nilsson körde sedan bilen till Sala där han träffade 19-årige elektrikern Hedström och tillsammans kastade de Eriksson i Sörbäckens utanför Sala, där han drunknade. Plånboken lämnades orörd.

Den 19 juni 1930 sköts Pettersson, samma dag stod det i SA som då kom ut på kvällen.

Den 12 oktober 1934 mördades en äldre ensamstående kvinna i Västerfärnebo, Matilda Blomkvist, genom att ligan borrade hål i hennes husvägg och gasade ihjäl henne i sömnen med bilavgaser. Ligan trodde att hon hade en större mängd pengar hemma, men hon hade just innan varit på banken och bytet blev endast drygt sex kronor. Även detta offers hus brändes ned.

Infälld: Elon Pettersson, stora bilden rånarnas bil. Till höger syns det som är kvar av förstasidan den dag SA skrev att Salaligan gripits. Någon har under tidens gång velat ha ensamrätt på den och rivit ur den ur läget.

Den 5 september 1933 sköts Axel Kjellberg och hans hushållerska Karin Holmberg till döds i Kölfors, Enåker. Därefter brändes huset ner för att polisen skulle tro att det var en olycka, men rättsläkare hittade kulhålen. Bytet blev 20 000 kronor.

Salaligan

Familjen kände sig sviken

SALA – Det har alltid bara talats om Salaligan, aldrig de anhöriga som blev lämnade kvar, säger Anna Pettersson som gifte sig med sonen till ligans siste mord-offer, Elon Pettersson som sköts 1936.

– Kom får du se bilder, säger snart 90-åriga Anna Pettersson och visar fotografier på väggar och byråar i sitt hem.

En ung Elon Pettersson sittandes i trädgården, Elons hustru Anna på äldre dar och deras söner Stig och Elon som gamla.

– Han var lite lik sin pappa, säger Anna och sveper handen mot Stigs porträtt, mannen hon träffade när de var i 20-årsåldern och fick fira 64 bröllopsdagar med.

Som ung visste hon inte att han var son till Salaligans sista offer.

– Nej, det berättade han inte för mig, utan jag fick höra det på omvägar. Vi pratade inte om det därefter heller. Ingen i familjen pratade om mordet, jag tror att det förträngdes.

Efteråt är det något Anna funderat på – varför pratade vi inte om det med farmor, som är vad hon kallade sin svärmor med samma namn som hon själv.

– Hon var en fantastisk fin människa. Ödenjuk och snäll. Hon var mycket hos oss, och hennes bror Arne

var ett stort stöd för både henne och Stig genom åren. Det var också Arne som genom sin ekonomi och plats i stadsfullmäktige, som det hette då, såg till att vi kunde köpa tomt och bygga huset på Polhemsgatan.

Även om mordet inte diskuterades inom familjen, har den yngre generationen börjat göra det. Till exempel skrev Elons barnbarnsbarn Maria ett specialarbete på gymnasiet om Salaligan. För att hitta information använde hon sig av Tingsrättens arkiv.

– Hon var nyfiken, för de yngre är det viktigare att hitta sina rötter, säger Anna och hämtar ett vältumat häfte från 1996.

Förutom historien om Salaligan har Elons och det förste offrets, taxichauffören Sven, anhöriga uttalat sig i uppsatsen. Gemensamt för de båda familjerna är att de kände sig bortglömda efter mordet.

– Svens änka blev aldrig sig själv igen och fick flytta in på mentalsjukhus efter några år, så de barnen förlorade både pappan och mamman, säger Anna och skakar sorgset på huvudet.

När Elon Pettersson begravdes i juni 1936 stod hans barn, nioårige Stig och elvaåriga Eivor vid hans sida.

En ung Elon Pettersson. "Stig mindes stunderna han tillbringade med sin pappa i stallet på Strå", säger Stigs fru Anna Pettersson.

Även Elons änka Anna mådde psykiskt dåligt, och hon hade alltid någon nära för att hon inte skulle ta livet av sig, enligt hennes bror Arne som berättar sina upplevelser.

Några veckor efter Elons bortgång fick Anna och barnen Stig och Eivor flytta från tjänstebostaden i gula

villan vid Strå, och hänvisades till ett hus i Skarpsbo. Annas bror Arne Pettersson berättar i en redogörelse från 1992:

"Det låg ute på ett gårde och hade stått tomt en längre tid, och betraktades som olämplig för en familj med barn. Det löstes sedan med en lägenhet med rum och

När Elon sköts blev nioårige Stig betraktad som äldste mannen i hushållet. Den yngre brodern som föddes strax efter mordet hölls hårt av sin mamma. "Farmor var förstas rädd om Elon. Kanske var det därför han gick till sjöss när han var 18 år", säger Stigs hustru Anna Pettersson.

kök närmare staden, och jag flyttade med Anna och barnen dit."

Lägenheten på Normalm var omodern med endast vedspis i köket. Strå hade lovat att stå för ved, men den som kom var "oslagad, isig och mycket grov", som Arne beskriver den i sitt berättelse.

"Det är ett bevis på att någon större omsorg inte förekom från företagets sida. Stig och jag förbannade företaget många gånger för att de inte såg till löften som utfästes inte hölls."

– Ingen hänsyn visades, trots att han dog i tjänsten när han levererade lönepengar. Det känns hemskt,

säger Anna och konstaterar att familjen kände sig sviken efter mordet.

Hon tillägger:

– Det stod fel i tidningen, att Anna begärde ersättning. Hon begärde ingenting, det var fabriksarbetarförbundet som såg till att hon beviljades en livränta. Men den förlorade snabbt i penning-

Sala Allehanda Fredag 12 juli 2019

efter mordet

När minnesstenen över Elon Pettersson resten på 1990-talet var barnen Eivor och Stig med tillsammans med sina familjer. Men inte Stigs lillebror Elion. "Nej, han var bitter och tyckte att ingen hade brytt sig tidigare så då fick det vara", säger Stigs hustru Anna Pettersson.

värde, säger hon.

I Arnes berättelse står också:

"De som utförde mordet fick sitt straff, och efter att de avtjänat det var de fria och kunde leva normalt utan tankar på vad de ställt till med för helt oskyldiga människor."

Annas blick blir skarp.

– Taxichauffören Svens änka fick själv betala sin plats på mentalsjukhuset med sin magra pension. Thurneman bodde där på statens bekostnad, säger hon upprört.

Hon har gått på varenda föreläsning som hållits om Salaligan.

– Men ingen har någonsin

talat med de efterlevande. De anhöriga blev bortglömda, säger hon och studerar bilden där hennes make, endast nio år gammal, står vid sin pappas nygrävda grav.

**Text & Foto
Carola Blank**

0224-561 57
carola.blank@mittmedia.se

Ekeby kvarn, kvarnsten

Del av artikeln *Fornlämningar i Sala* av Lars Nordmark i *Sala Hembygds- och Fornminnesförenings årsskrift 2018*:

Ekeby kvarn

Kvarnen låg intill Ekeby damm. Från gruvan rann ett vatten mot Ekeby damm. Dit fördes allt avloppsvatten genom en sprängd och grävd kanal. - - - Ekeby damm är förmodligen den äldsta konstgjorda dammen i Sala. Två vattendrag mynnar i dammen, ett från norr och ett annat från väster. Kvarnen var en mjölkvarn, som utnyttjade vattnet på dess väg till Lillån. Den fanns kvar till 1964, då tre ovarsamma gossar lekte med eld och fick kvarnen att brinna ner. Idag påminner en kvarnsten, en minnestavla och en transformatorstation om den tidigare kvarnverksamheten. Kvarnen fanns redan på 1540-talet. Den byggdes om på 1750-talet.

Ur *Salabygdens Fornminnesförenings årsbok 1953*, P. Norberg:

Ekeby kvarn.

EKEBY OCH STENTORPS KVARNAR.

I 1543 års räkenskaper för Väsby gård anmärkes, att man detta år byggt tvenne kvarnar för gårdens behov. Det kan ju gälla Ekeby och Väsby kvarnar. Ekeby kvarn låg nedanför Långforsen. Men var, veta vi icke. Bergsfogden Olov Jonsson skrev den 16 juni 1544 till konungen, att han ville uppsätta en hytta, "där mjölkvarnen står nedanför Långfors." Kvarnen framträder åter i handlingarna 1544, 1547 och 1559, då det konstaterades, att den hade två par stenar. Men den fick omedelbart en konkurrent om vatt-
niet. Ekeby bokverk tillkom nämligen samtidigt. Det var kungens bokare vid Väsby, som 1544 flyttades till kvarnstället. Sedan hyttorna vid Sala kyrka blivit färdiga 1547, torde väl efter någon tid bokare uppförts även där, och

Ekeby "vattenhytta", som bokverket ock kallas, fick förfalla, tills Karl IX uppförde det igen omkring 1602. Det drevs sedan åtminstone till 1623, då hela Salberget bortarrenderades. I kontraktet nämnas bl. a. Ekeby bokverk och Väsby kvarn. Ekeby kvarn åter upptages icke då, ej heller vid gruvans förpaktning den 8 mars 1628. Kvarnen hade nog nedlagts senast, när bokverket återuppfördes, 1602. Även den 22 maj 1630, då arrende slöts om Ekeby bokverk, är det tyst om kvarnen. Men den bör snart efter denna tid ha uppsatts ånyo.

Enligt bergskollegii kontrakt utarrenderades "Kyllinge odalkvarn" och Sala stadskvarn den 14 november 1652 till Jöran Henriksson Grass, "vilkens sal. fader Kyllinge kvarn och han själv Sala stadskvarn av nyo funderat och uppbyggt". Sannolikt hade Grass kvarnen färdig redan 1642, ty då skrevo borgarna till regeringen och begärde den nybyggda tullkvarnen i Lilla dammen på stadens ägor till avlöning av borgmästare och råd. I Jakob Matssons kontrakt av den 11 oktober 1645 om arrenderingen av konsten får han tillåtelse att inrätta en knipphammare "i Överbo ström, där stadens kvarn förr stått", vilket också torde visa, dels att kvarnen flyttats, dels att den återuppbyggts på annan plats. Var nedanför Långforsen vid den i en vid båge upp mot Josefsdal och ned till Ekeby damm gående naturliga avloppsströmmen den legat på 1500-talet, veta vi ej, ej heller var Grass nu uppförde den. Men sannolikt blev det på samma plats, där den ännu står.

Grass fick arrende på tre år mot 140 tunnor "gott och oförfalskat tullmjöl av bägge kvarnarna, som är Kyllinge och Ekeby". Där ha vi svart på vitt på att stadskvarnen och Ekeby kvarn äro identiska. Hälften av tullen skulle gå till gruvans gamla och förlamade. Resten delades lika mellan staden och kyrkan med hospitalet. De fattiga erhöello således 70 tunnor, staden 35 och kyrkan 17½ samt hospitalet lika mycket.

Kvarnen vid Ekeby förekommer i stadens äldsta räkenskaper, 1654, och i en kungl. resolution från 1664, vari den också kallas stadskvarnen. Den innehades på 1650-talet av bergmästaren Krister Lilliecrona och befallningsmannen Mats Johansson såsom arrendatorer. Den sistnämnde upptages 1663 som ensam innehavare, sedan Lilliecrona flyttat. Äganderätten var omtvistad trots det ofta begagnade epitetet "stadens kvarn". Vi ha sett, att bergskollegiet bortarrenderade den, fast staden fick en viss nytta därav genom att mottaga en fjärdedel av inkomsten från de båda kvarnarna. Och den 5 oktober 1652 skrevo borgerskapet och bergsmännen och anhöllo, att "kvarnen, som ligger i staden och med våre medel vidmaktshålles, må hel och hållen härefter lyda och höra staden till", men Kyllinge kvarns ränta gå till "de förlamade och gamle, som någon skada är hänt i gruvan".

Ur *Lättläst historia om Sala* av Jan-Erik Eriksson och Bo Svärd:

Ekeby kvarn

Tre småpojkers lek med eld var orsak till att den flera hundra år gamla Ekeby kvarn vid Ekeby dammar jämnades med marken vid en brand 1964.

Gamla handlingar visade att byggnaden fanns redan år 1540 och byggdes om på 1750-talet.

En kvarnsten och minnestavla finns på platsen där kvarnen stod.

Ekeby kvarn har varit ett omtyckt motiv bland Salakonstnärerna:

Bob Asklöf, *Ekeby kvarn*, akvarell ca 1956, 21 x 29 cm
Gåva till Avlidna Salakonstnärers Sällskap

Edward Jangö, *Ekeby kvarn*, oljemålning 1934, 32 x 40 cm

Folke Östlund, *Ekeby kvarn*, akvarell 1977, 36 x 54 cm

Greta Serenus, *Ekeby kvarn*, oljemålning 22 x 27 cm

Gustaf Thorsell, *Ekeby Kvarn*, oljemålning 1932, 65 x 55 cm
Gåva till Avlidna Salakonstnärers Sällskap

Olle Eriksson, akvarell 6 oktober 1979, 34 x 24 cm
Inköpt av Avlidna Salakonstnärers Sällskap

Ragnar Andersson (Eklunda-Ragge), *Ekeby kvarn*, oljemålning, 30 x 44 cm

Sonja Olsson, akvarell omkring 1920, 29 x 39 cm

Åge Lindbeck, *Ekeby kvarn*, gouache, 33 x 25 cm

Salberga, Eros II, Daniel Norling

Titel *Eros II*

Placering Salberga, t.h. om Cameleonternas lokal, närmare fängelseområdet

Text på informationsskylten:

Här vilar hästen Eros II,
som med ryttaren Daniel
Norling tog olympiskt guld
i Antwerpen 1920.
Daniel Norling var anställd på
T5 (Trängkåren) i Sala,
och tog olympiskt guld i
gymnastik 1908 och 1912.

Sten Camitz, *Minnen från Trängkåren i Sala*, Salabygdens Fornminnesförening 1969:

Eros bana kulminerade med olympisk seger

Det skulle föra för långt att här gå in på en närmare beskrivning av hästbeståndet. Jag vill blott nämna några få stamhästnamn. Den äldsta och bästa hästen jag minns var Caesar; en elegant mindre häst med oklanderlig exteriör. Hans inre egenskaper var även av den art, som brukar ge de bästa resultaten. En annan häst var fuxstoet Essie, en bländande vacker häst, kanske något nervös men med ett utomordentligt vinnande steg. Ledsamt nog fick dessa två ej visa offentligt vad de gick för. Det fick däremot Eros och Ito, Eros på prishoppningsbanan med en olympisk seger som toppunkt. Ito's framgångar skedde under fälttävlingarna, där uthållighet, snabbhet och hoppförmåga krävdes. Många andra av T 5:s stamhästar hade också framgångar på tävlingsbanorna.

Namnet Ito – från den under rysk-japanska kriget legendariska japanska amiralen Ito.

Sid. 29

Spartanske Atén-gymnasten blev elitryttare

Daniel Norling – officer 1911 – var den sanne idrottsmannen, gymnast och ryttare. Redan som skolyngling var han med i Sveriges gymnastiktrupp vid Olympiska spelen i Atén 1906. Han tillhörde denna elittrupp, som även hade uppvisningar i Petersburg m. fl. städer i flera år. Sedan han blivit officer, deltog han icke vidare i gymnastikuppvisningarna men han släppte aldrig gymnastiken som ett medel att hålla kroppen i trim. Hans specialitet var att gå på händerna. När han fyllde 70 år sände jag honom ett lyckönskningstelegram. Som tacksvär fick jag ett foto av honom, där han står på händerna i sitt vardagsrum. I stället för gymnastiken fick han ridningen som hobby. Redan 1913–14 genomgick han ridskolan och blev som tidigare nämnts olympisk guldmedaljör i Antwerpen 1920.

Löjtnant Daniel Norling.

Daniel Norling lärde mig de första grunderna för tävlingsridningen och vi följdes åt under alla åren på tävlingsresor och under träningsperioderna. Han behärskade den personliga systematiska träningen, som varje idrottsman måste underkasta sig. Det var därför lätt för honom att i tillämpliga delar överföra den systematiska träningen på hästen. Han var originell i sin livsföring, spartansk i vardagslag med särskild diet. Någon gång kunde han dock slå sig lös i ett glatt kamratlag, då han särskilt excellerade i att sjunga engelska visor.

Han råka under träningshoppning ut för en olycka, varvid han bröt ena benet i fotleden, ett komplicerat och otäckt brott. Det tog många månader innan läkningen kom. Ändock var det den kände och skicklige lasaretsläkaren i Sala "Mille" Hedlund som skötte Norling. Efter något år måste det hela göras om, en upptagning av brottet var nödvändig. Efter allt detta blev Daniel Norling halt och rörde sig med viss svårighet.

83

het. Men trots detta fortsatte han ändå sin systematiska träning. På vintern och så länge det fanns en snösmula kvar i diken åkte han skidor, väl påpälsad. Övriga delar av året åkte han cykel, alltid iförd vinterpälsen. För den icke initierade såg det ju litet lustigt ut, en man iklädd pälsmössa och päls på cykel en varm sommareftermiddag. Jag bevarar honom i mitt minne som en prima ryttarkamrat och en god vän.

Stadsparken, invigningsstenen

John E Lantz var legendarisk stadsträdgårdsmästare 1921 – 1953.
Han anlade stadsparken 1927-1929.

Johnny Ekman: I bakgrunden kunde man före 1982 se serveringen Parkstugan. I december 2011 lämnade flera Salabor, bl.a. Sven Norling, Kerstin & Bo Svärd, Mats G Beckman, Tjalle Forsberg, Christer Ekman, Rut & Bengt Kebbon, Lennart Fristedt och flera av oss i styrelsen för Avlidna Salakonstnärers Sällskap, in ett medborgarförslag om en återuppbyggnad inom stadsparksområdet av Parkstugan i modifierad form.

Avslogs, tyvärr. Man hade möjligheten att ge Sala ytterligare en attraktion.

Från stadsträdgårdsmästare Kristin Hedman har vi fått detta tidningsklipp inklusive en utskrift av texten i Sala Allehanda lördagen 14 juli 1951:

Brunnsparken äldst av de vackra Sala-parkerna

På fredagen berättade stadsträdgårdsmästare J. E. Lantz inför Sala Rotaryklubb om stadens parker och tog även med sig de församlade på en rundvandring genom anläggningarna som just nu står i sin fulla färging, till heder icke blott för de anslagsbeviljande myndigheterna utan också för stadens kunnige och uppslagsrike trädgårdsmästare.

Sedan presidenten, disp. Birger Wiberg, välkomnat, överläts ordet till hr Lantz, som gav en upplysande resumé över tillkomsten av de olika parkanläggningarna.

Brunnsparken stadens äldsta

Stadens äldsta parkanläggning är Brunnsparken, som härleder sig från år 1842, då gruvförvaltningen föranstaltade om en del planteringar vid sina dåvarande magasin på denna plats. Här byggdes också Brunnssalongen där Sala-borna fingo en samlingslokal och även kunde "dricka brunn".

En s.k. stadsträdgård fanns emellertid redan tidigare, den låg vid nuvarande Vårdhemmet och var utarrenderad till en trädgårdsmästare, som i gengäld fick plantera en del åt staden. År 1882 anlades Södra Esplanaden och år 1886 Norra Esplanaden. Bergmästaregatan och Väsbygatan med dess planteringar samt anlades poppelpartier vid Ekebygatan och Ekeby kvarn. Senare på 80-talet anlades Swederii holmar. Upphovsman var stadsläkare Swederus, som var forskningskommitténs ordf. och även bekostade anläggningen. I slutet av 90-talet tillkom Stureparken. Stadsträdgårdsmästare var hr Österberg, vilken då arrenderade stadsträdgården. Denna park kallades också Bergenstråhles park – den anlades och bekostades av Bergenstråhle, men den inlöstes senare av staden.

1910 kom trädgårdsmäst. Wedén till Sala såsom pensionerad från järnvägen och han hade tillsynen över stadens parker under 11 år. Under den tiden anlades planteringar vid Smedbroplan, Vasagatan, Kastanjerna vid torget och en björkrad på Gruvvägen planterades bl. a. När han slutade var han 80 år gammal.

Parkomläggningar som nödhjälpsarbete

År 1921 tillträdde stadsträdgårdsmästare J. E. Lantz, vilken blev stadens förste på ordinarie stat. Den första nyanläggningen blev den vid stadens hus på Jakobsdal, åren 1921 och 1922. Därefter kom som nödhjälpsarbete omläggning av Stureparken och Swederii holmar. År 1923 tillkom blomstergruppen på

Stora torget genom en donation av Sala Sparbank. Detta och påföljande år rensades Övre dammen och i anslutning härtill ordnades planteringen vid Suckarnas allé. År 1926 tillkom plantering vid Köttbesiktningsbyrån. 1928 solgården vid Varmbadhuset och Rådhusgården. År 1927 muddrades Nedre dammen och då påbörjades Nya stadsparken vilken fullbordades till år 1929. År 1930 kompletterades den med anläggningen vid övre dammen. År 1932 uppsnyggades Vasagatan från Norra Esplanaden till Hyttgatan, år 1933 fick kv. Aftern sina planteringar och år 1936 blev det ett område vid Smedbron som stod på tur. På 30-talet kom också planteringarna vid Lundinska stiftelsen.

Under 1940-talet slutligen har bl. a. utförts längs kanalen från Jacob Mats, norra delen av Stureparken har omlagts och Kålgårdsgatan har fått sin nya tilltalande utformning. Teknikerskolan har också fått en trädgårdsanläggning under denna tid.

Som ett exempel på omfattningen av arbetena förr och nu kan nämnas att stadens parker 1921 kostade 6 000 kr, varav 3 000 kr utgjorde stadsträdgårdsmästarens lön, medan staten för år 1951 upptar 48 500 för parkerna.

Önskemål att vattenkonsten i Nedre dammen istandsättes

Vid den efter förhandlingarna följande diskussion upplystes bl. a. att dr Swederus även planterat den s.k. Lärkträdsbacken. På fråga om de inre raderna av lindar på Kyrkogårdsesplanaden kunde tagas bort, hävdade hr Lantz att detta skulle taga bort det ståtliga intrycket av allén. Beträffande den vackra Nya stadsparken, vilken till en del hotades av den planerade riksvägen, upplystes att ritningarna till denna upprättas av stadsträdgårdsmästare Lantz.

Vid den följande rundvandringen visade sig, som nämnts, parkanläggningarna från sin allra bästa sida. Staden har en sammanhängande ”grön gata” från Kålgårdsgatan ut till Väsby. Ett önskemål uttalades under promenaden, nämligen att den ståtliga fontänen i Nedre dammen sättes i funktion. Enligt uppgift är det endast intaget från kanalen till pumpen som behöver omläggas till grövre ledning – en sträcka om 6-7 meter – för att vattenkonsten skall fungera. Man måste instämma i förhoppningarna att denna lilla detalj ordnas alldeles omgående. Stadens parker med trevliga konstverk och vackra fontäner är det finaste, jämte gruvan, att visa gästande turister.

Efter rundvandringens slut framförde disp. Wiberg ett tack till stadsträdgårdsmästare Lantz och förförde samtidigt lyckönskan med anledning av 65-årsdagen på söndag.

Fredag 9 december 2011

LTUR

En Loranga och ett wienerbröd, tack!

Jag var 4-5 år och inne i stan med mamma för att handla. (Man sade inte shoppa på den tiden...). Det var försommar, solen sken och vi hade någon timme att fördriva innan bussen gick hemåt igen. "Vi går till Parkstugan", sade mamma och tryckte min hand. Det var där jag fick beställa alldeles på egen hand.

g. 0224-56138, ingallil.forss-norberg@ingress.se ■ Nyhetsredaktionen: 0224-56136, redaktionen.sa@ingress.se

Medborgarförslag om återuppbyggt parkcafé

En lång rad Salabor har undertecknat förslaget om Parkstugan.

Ritningarna till den ursprungliga byggnaden finns kvar.

SALA. Stadsparken saknar såväl scen som servering. Åtminstone det sistnämnda vill 22 Salabor, som skrivit under ett så kallat medborgarförslag, göra något åt.

Förslaget har lämnats till kommunfullmäktige att ta ställning till.

UPPRINNELSEN ÄR EN studiecirkel om Salas caféer, som hösten 2009 hölls i ABF:s regi. Johnny Ekman och Susanne Prokop ledde cirkeln.

– Vi bjöd in flera gamla Salabor som gäster och de kunde berätta massor för oss om Salas caféliv, säger Johnny Ekman och fortsätter:

– Både vi själva och våra gäster beklagade ofta att Parkstugan revs. Så föddes tanken på ett medborgarförslag om en återuppbyggnad.

PÅ EN DIGITAL skiva, där studiecirkeln medlemmar har samlat sitt digra material, finns bland annat text och foton från Hans Sandén, son till Georg och Clara Sandén som drev Parkstugan under 1950-talet och en bit in på 60-talet.

DÄR FÅR MAN till exempel veta att statsministerparet Tage och Aina Erlander flera somrar stannade till vid Parkstugan för en kaffepaus, när de var på väg till eller från Värmland.

Tage Erlander ska ha gillat de

DET VAR EN GÅNG... Parkstugan var en idyll i 1950-talets sommar-Sala, med Grythyttmöbler under kastanjerna. Caféet fanns under ett drygt halvsekel och byggnaden revs 1982.

FOTO: PRIVAT

salaallihanda.com

KOMMENTERA PÅ NÄTET!

varma wienerbröden alldeles extra mycket.

SALA STADSPARK INVIGDES 1929, men det är inte riktigt klart om Parkstugan stod färdig då. Det

finns dock ritningar från 1928, och även från en ombyggnad 1958, bevarade.

– Ja, ritningarna finns, så det är bara att anpassa dem efter dagens förhållanden och krav, säger Johnny Ekman.

EN VACKER SKYLT med texten "Parkstugan" ska också finnas kvar i kommunens förråd.

Nu vill de 22 underskrivarna att kommunfullmäktige beslutar att en återuppbyggnad av caféet utreds.

Med ett inglasat utomhusparti kan serveringen även vara öppen vintertid, tycker förslagsställarna. Återstår att se hur fikasugna Salapolitikerna är...

INGALLIL FORSS NORBERG

Swederii holmar, Nils Swederus

<i>Konstnär</i>	Okänd
<i>Titel</i>	Minnessten över Nils Swederus (1829-1893)
<i>År</i>	1894
<i>Teknik</i>	Huggen sten, grå granit
<i>Placering</i>	Swederii holmar

ÅT MINNET AF NILS SAMUEL SWEDERUS RESTE HANS BRODER DENNA
VÅRD.

I slingan: BORT DÖR DIN HJORD * BORT DÖ DINA FRÄNDER * SJELF DÖR DU LIKALEDES * MEN
DEN MANS RYKTE DÖR DOCK ALDRIG * SOM SAMKAT ÅT SIG ETT GODT

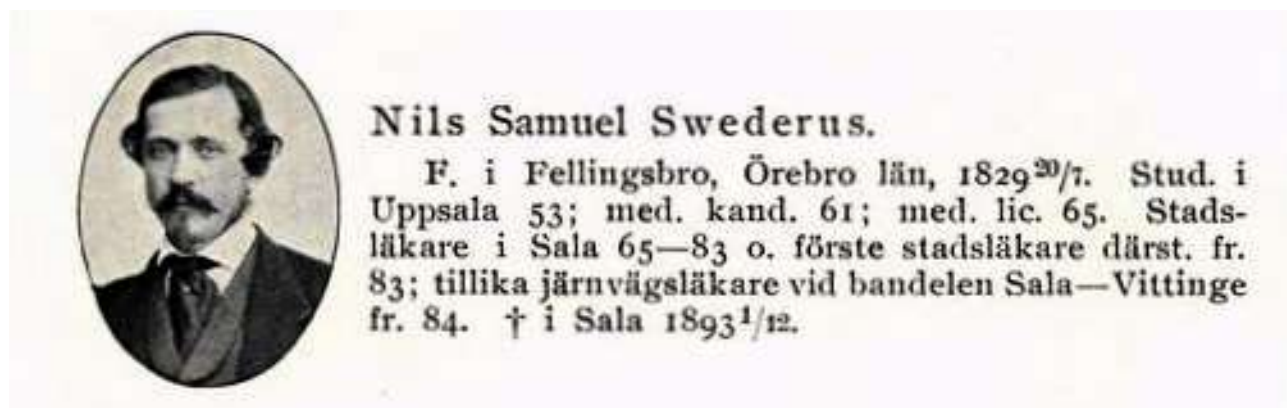
Nils Samuel Swederus tillträdde tjänsten som stadsläkare i Sala 1865. Brunnsparken och Swederii holmar räknas som hans verk. Han lät göra två kanaler av Lillån och anlägga park på de båda holmarna. Swederus var född den 20 juli 1829 och avled 5 december 1893.

Sala kommuns hemsida:

Stadsläkare Nils Swederus var ordförande i den försköningskommitté som i slutet av 1800-talet drev igenom arbetena i Brunnsparken med holmarna (Swederii holmar eller kärleksholmarna) i Lillån.

Holmarna rustades upp under 2013-2014. Här placerades den bänk som kungaparet fick på sitt besök i Sala den 20 augusti 2013 under sin Eriksgata genom Sverige.

Projekt Runeberg, runeberg.org:

Nils Samuel Swederus.

F. i Fellingsbro, Örebro län, 1829^{20/7}. Stud. i Uppsala 53; med. kand. 61; med. lic. 65. Stadsläkare i Sala 65—83 o. förste stadsläkare därst. fr. 83; tillika järnvägsläkare vid bandelen Sala—Vittinge fr. 84. † i Sala 1893^{1/12}.

Gravstenen på kyrkogården vid Kristina kyrka. Text:

HILDA SWEDERUS * MEDIC * LIC * NILS SAMUEL
SWEDERUS * BRODER HANS RESTE STEN TILL
DERAS ÅMINNELSE ANNO 1894

[illegible]

Kuddflox, Phlox douglasii-hybrid 'Red Admiral'
Kuddflox, Phlox douglasii-hybrid 'White Admiral'
Daglilija, Hemerocallis -hybrid 'Happy Returns'
Daglilija, Hemerocallis -hybrid 'Stella d'Oro'
Daglilija, Hemerocallis hybrid 'Pardon me'
Stäppsalvia, Salvia nemorosa Marcus® ('Heumanarc')
Iris, Iris germanica 'Berkely Gold'
Solbrud, Helenium-hybrid 'Rubinzwerg'
Strålrudbeckia, Rudbeckia fulgida sullivantii 'Goldsturm'
Gul rudbeckia, Echinacea purpurea 'Sunset'
Strandiris, Iris sibirica 'Silver Edge'
Pion, Paeonia lactiflora 'Buckeye Belle'
Bollviva, Primula denticulata
Ungersk blåsippa, Hepatica transsylvanica 'Blue Jewel'
Gullgröna, Waldsteinia ternata

www.sala.se

Swederii holmar, kungliga bänkar

Satu Bergsten, planeringsingenjör Gata/Park, Sala kommun:

Inför Kungaparets besök i Sala 30 augusti 2013, i samband med Konungens 40-års jubileum på tronen, fick Samhällstekniska enheten i uppdrag att ta fram en gåva till Konungen. Hovstaterna tog kontakt med Sala kommun om att Konungen ville att gåvan skulle vara något han kunde ge tillbaka till medborgarna i Sala.

Swederii holmar rustades upp under 2013-2014. I samband med detta blev det en fin plats att placera en ny bänk på, och idén om att personal på Parkenheten skulle göra en Konunga-bänk föddes.

Idén om hur bänken skulle se ut stod jag för. Den slutgiltiga formgivningen och resultatet är en blandning av mina idéer och Johnny Dahlbergs snickerikunskaper.

Tanken är att man även som vuxen ska känna sig liten i bänken, lite som att sitta på Skogstrollets tron. Bänken är stor, djup och kungligt röd.

Den röda färgen på Kungabänken går igen i andra snickerier i Sala som är gjorda av parkenheten, såsom staket, anslagstavlor och bänkbord.

Ett par år efter Kungabänken gjordes Estelle-bänken, i närheten av Kungabänken. Den är gjord åt alla små prinsar och prinsessor att sitta på. Estelle-bänken är en förminskad kopia av Kungabänken.

Johnny Dahlberg arbetar på Parkenheten, som anläggare. Han bygger och anlägger, samt gör Kungabänkar och andra snickeriarbeten.

Sala Allehanda 2 september 2013:

10 Nyheter

Blåsmusik och flaggviftning när eriksgatan nådde Sala

HEJ, SALABOR! Kungaparet anländer till Väsby kungsgård och togs emot av bland andra Ulla-Britt Holmér i Västerfärnebodirkt, här i samspråk med landshövding Ingemar Skogö. Foto: Engeli/Peter Nilsson

KÖNUNGAMÖTE. Kungen och drottningen gav sig tid för att hälsa på publiken innan Adamskören tog ton.

BLOMGIVARE. My Lindström och Olla Nilsson gav drottningen en blombukett.

Det är alltid spännande att se vad Silvia har på sig.

Astrid Johansson, Salabor i publiken

FÖRVÄNTANSFULLA. "Kommer prinsessan Victoria också?" undrar Lina Muqtaar och Salma Sharif.

Timmen då Väsby åter fick sin kungliga glans

Salabor i alla åldrar mötte upp vid kungsgården

Gustav Vasa gjorde det. Gustav II Adolf gjorde det. Och nu har det nuvarande kungaparet gjort det – besökt Väsby kungsgård.

SALA. Carl XVI Gustaf besökte visserligen Väsby i samband med att han 1974 som nybliven kung deltog i Salas 350-årsfirande.

Då var drottning Silvia annu bara en okänd, mörkhårig ung kvinna bredvid kungen i en sportbil.

Nästan 40 år senare, i fredags förmiddag, kom de två

tillsammans och omgivna av Säpöman, hovfolk, landshövding, kommunalråd och inte minst omkring tusen Salabor till kungsgården.

Sala Blåsorkester spelade (ja, det var inte Blåslaget, som kommunen envisades med att skriva i program och annonser) och Adamskören sjöng för både allmänhet och kungafölje.

Sju minuter försenad anlände kungaparets flaggprydda buss. Då steg ett försiktigt jubel och trängseln ökade litet i publikleden. Alla vil-

le ju se så bra och mycket som möjligt. Blåsorkestern hälsade kungaparet med Händels Musik till ett kungligt fyrverkeri, en passande träning inför musikfesten i stadsparken nu på lördag.

Kungaparet gick en sväng, vinkade och handhälsade på några i publiken. Kanske har en del Salabor nu inte tvättat händerna sedan i fredags morse?

Sittande på ständsmässiga Väsbystolar fick kung och drottning sedan lyssna till bland andra kommunsty-

relsens ordförande Per-Olov Rapp, som talade om Sala i dåtid och nutid. Eftersom kungaparet avböjt gåvor så berättade han i stället att en "konungabänk" ska ställas upp på Swederö holmar, där kommuninvånare och andra ska kunna ta sköna pauser. Kungen nickade gillande.

Per-Olov Rapp passade också på att inbjuda kungaparet till Salas 400-årsjubileum 2024.

Ulla-Britt Holmér, ordförande i Sala hembygds- och fornminnesförening som äger kungsgården, berätta-

de bland annat om Väsby's silverkista. I den fraktades silveret från gruvan till Stockholm, det silver som lade grunden till rikets välstånd.

En av alla Salabor som sökt sig till Väsby i fredags var Astrid Johansson. Hon var nöjd med sin förmiddag.

Det var väldigt trevligt. Synd bara att Adamskorens sång hördes så svagt. Kungen och drottningen har jag sett tidigare, men det är alltid spännande att se vad Silvia har på sig, sade hon.

Kungaparets timme på

Väsby var snart över. Innan färdens gick vidare mot Skinnskatteberg, Strömsholm och Västerås gick drottning Silvia fram till Sala Blåsorkesterns något överraskade dirigent Per Nestor och tackade för musiken.

Ett varmt leende fick också den kvinna ur publiken som under överinseende av Sago överlämnade en grytlapp till drottningen.

ISABELL FORSS HÖRNING
0214 660 90
isagrell@forss-horning.se

Södra Esplanaden 2, Anna Lindhs Plats

Anna Lindh höll tal på den här platsen den 19 augusti 2003 inför folkomröstningen om euron. Bara några veckor därefter, 11 september, avled hon i sviterna av ett knivöverfall i centrala Stockholm.

Sala Allehanda 20 augusti 2003

I juli 2004 beslutade kommunfullmäktige att uppkalla platsen efter Anna Lindh.

Onsdag 20 augusti 2003

Uppåt och åt vänster. Utrikesminister Anna Lindh angav riktningen med hela handen när hon torgpratade i Sala på tisdagen. Ett hundratal personer, både unga och gamla, samlades för att höra hennes argument för en ja-röst.

FOTO: INGALILL FÖRSS NORBERG

Anna Lindh röstfiskade för ja-sidan i Sala-Heby

Sala-Heby. Utrikesminister Anna Lindh besökte i går Sala och Heby på sin euro-turné för ja-sidan. I Heby fick hon sällskap av LRF-ordföranden Caroline Trapp och mötte några Hebybors misstro mot folkomröstningar.

Några nya argument för ett ja till euron hade väl vare sig Anna Lindh eller Caroline Trapp att presentera. Snarare använde de tiden till att förklara varför de anser att ett ja är det bästa för Sverige.

På Stora torget i Sala framhöll Anna Lindh att grunden för EU är det ekonomiska samarbetet.

- Kitter i det samarbetet är euron. Om vi i Sverige säger att vi vill vara med i mycket av EU:s samarbete men inte ha euron så påverkar det synen på Sverige. Vi blir inte lika intressanta som samarbetsland, sade hon och uppmanade alla att använda sin rösträtt.

- För det går inte att vänta med beslut. Då får vi vänta minst tio år på nästa chans, sade hon också.

Från Sala hastade Anna Lindh vidare till en EMU-träff i Heby Folkets hus, där LRF-ordföranden Caroline Trapp inledde. Hon förklarade varför LRF som organisation tagit ställning för ett ja till euron.

- Vi tror att det för oss alla är viktigt med stabila och långsiktiga villkor, något som detta tredje steg i EMU ger.

- Euron ger en minskad valutarisk. Och Europamarknaden är vår viktigaste när det gäller bland annat livsmedel,

skog och turism, sade Caroline Trapp.

Anna Lindh talade bland annat om hur handeln ökat i länder som gått med i valutasamarbetet.

- Ökad handel betyder ökade investeringar, som i sin tur betyder ökad tillväxt, sade hon och fick en del gillande nickar från åhörare.

Men när frågorna från publiken kom in på folkomröstningar i allmänhet och Hebys egen (länsbytestransaktionen) i synnerhet duckade ministern på skoj bakom talarstolen.

- Var finns garantierna för att resultatet av denna rådgivande folkomröstning följs, när så inte blev fallet med Hebys omröstning, undrade en luttad Hebybo.

- Du har garantin att alla partier säger att de kommer att respektera resultatet. Det vore att begå politiskt självmord att inte göra det, svarade Anna Lindh, som dock inte ville gå in på länsbytestransaktionen.

INGALILL FÖRSS NORBERG
0224-561 51
l.fors-norberg@ingress.se

Vad händer nu?

I morgon torsdag är vänsterpartiets partisekreterare Lars Ohly i Sala och Heby för att diskutera EMU-val.

Ja-duo i Heby. LRF:s ordförande Caroline Trapp och utrikesminister Anna Lindh hjälptes åt med att försöka övertyga de nära 70 åhörarna i Heby Folkets hus.

Fredag 12 september 2003

På halv stång. När beskedet kom att utrikesminister Anna Lindh avlidit av de skador hon fick vid onsdagens knivöverfall sänktes de kommunala flaggorna på halv stång runt om i Sala och Heby kommuner.

FOTO: INGALILL FORSS NORBERG

Chock och sorg efter mordet på Anna Lindh

Sala-Heby. "Hon var en politiker som var mycket levande och nära alla". Så säger förra utrikesministern **Lena Hjelm-Wallén** om sin mördade efterträdare **Anna Lindh**. Runt om i Sala-Heby sänktes flaggorna på halv stång direkt efter beskedet om att utrikesministern avlidit.

Kommentärerna efter torsdagsmorgnens chockbesked präglades av bestörtning och sorg. Salabon och förra statsrådet **Lena Hjelm-Wallén** mötte massmedia främst via telefon hemma i Sala.

– Det är fortfarande så ofattbart med denna typ av död mot en politiker. Men det är också ofattbart att det riktats mot en politiker som var mycket levande och nära alla, säger **Lena Hjelm-Wallén**.

När **Anna Lindh** 1998 blev utrikesminister var det **Lena Hjelm-Wallén** hon efterträdde.

– Men jag kände Anna redan på den tiden hon var SSU-ordförande, säger **Lena Hjelm-Wallén** och fortsätter:

– Ibland när man lämnar över stafett-pinnen till en annan person, som jag gjorde med utrikesministerposten, kan det bli lite känsligt. Men så blev det aldrig för oss. Anna blev väldigt snabbt en mycket skicklig utrikesminister.

Lena Hjelm-Wallén och **Anna Lindh** talades vid i telefon varje vecka.

– I och med att jag fortsatt med Europafrågorna har vi också träffats i sådana sammanhang, senast i slutet av augusti.

Lena Hjelm-Wallén säger att hon imponerades av **Anna Lindhs** förmåga att kombinera lyhördhet med eget engagemang.

– Dessutom hade hon alltid omtanke om andra människor.

Frågan om samhällets öppenhet kontra politikernas säkerhet vill **Lena Hjelm-Wallén** för dagen inte gå närmare in på.

– Jag tror visst att det kommer att bli mer krav på att vi politiker måste ha polisskydd. Jag hoppas bara att det inte leder till att politikerna ska fjärras från allmänheten.

– Jag tror också att det finns en djupare debatt som måste föras med utgångspunkt i det aggressiva tonlage vi upplevt på senare tid, inte minst under folk-

omröstningskampanjen. Jag har aldrig tidigare behövt uppleva att folk spottat efter mig, men det har hänt nu, säger **Lena Hjelm-Wallén**, som önskar en större respekt för rollen som politiker.

Kommunpolitikerna i Sala-Heby förenar sig med **Lena Hjelm-Wallén** i saknaden efter politikern **Anna Lindh**.

– Hon var en oerhört skicklig politiker med stort socialt patos, hon kunde prata med människor om allting. Jag såg henne som nästa partiledare, säger **Tommy Johansson**, s i Sala.

– Vårt land har mist en politiker som främst jobbat för fred, solidaritet och demokrati, säger **Carina Schön**, s i Heby.

– Det är en tragedi, för landet och för **Anna Lindhs** närstående, säger **Rolf Edlund**, c, kommunalråd i Heby.

– En fruktansvärd attack mot demokratin. Vi vill leva i ett öppet samhälle och nu måste alla demokratiska krafter förenas för att säkra det, säger **Carola Gunnarsson**, c, kommunalråd i Sala.

INGALILL FORSS NORBERG
0224 561 51
i.forssnorberg@ingress.se

Sörjer vän och kollega. **Lena Hjelm-Wallén** talade varje vecka med **Anna Lindh**.

FOTO: INGALILL FORSS NORBERG

Läs mer!

På sidorna 12-15 finns mer att läsa om mordet på **Anna Lindh**.

Väsby Kungsgård och Nya kyrkogården, Trängkåren

Text på stenen:

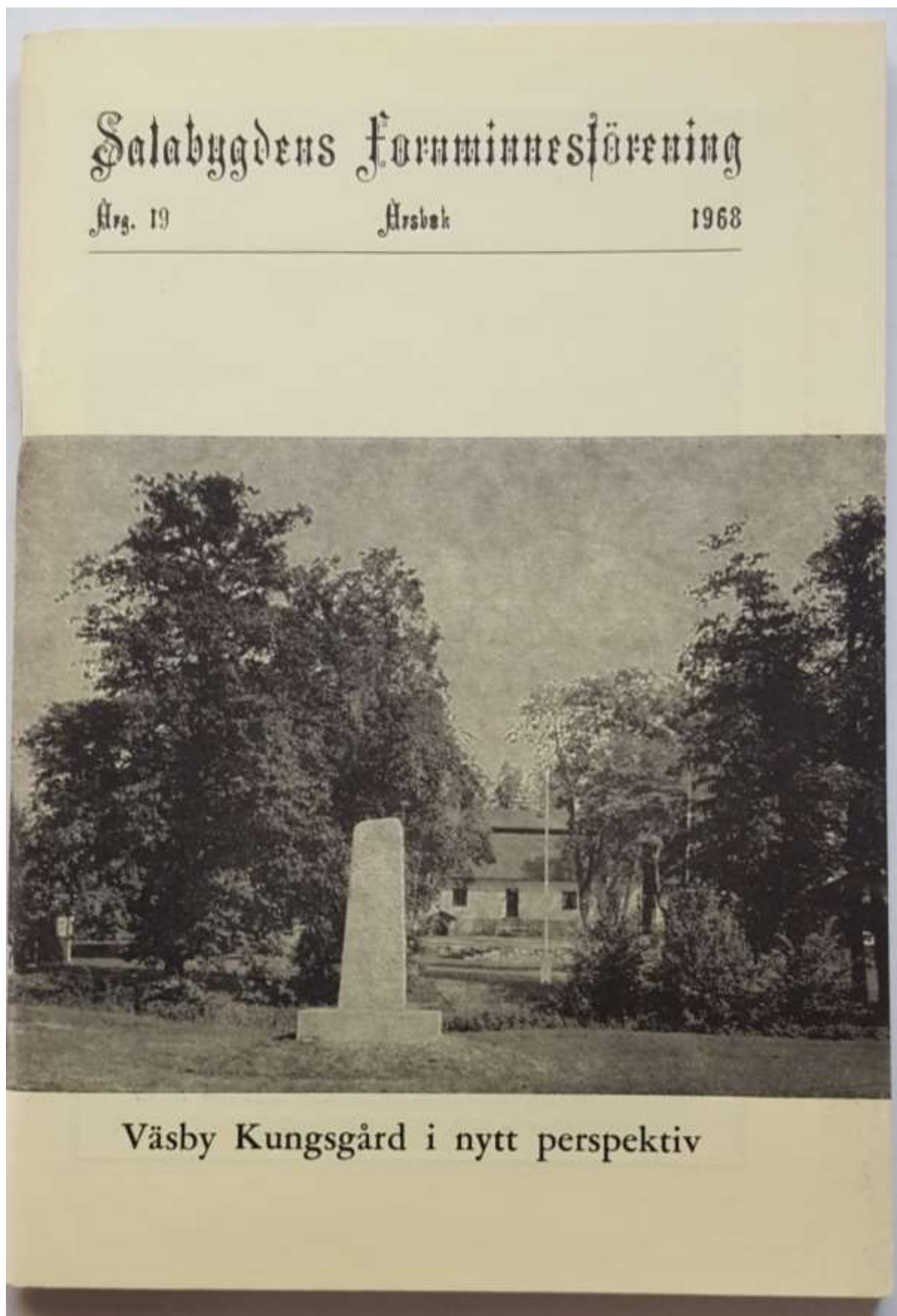
KUNGL. VÄSTMANLANDS TRÄNGKÅR
VAPENÖVADES PÅ VÄSBY KUNGSGÅRD
1906 — 1927

SALABYGDENS FORNMINNESFÖRENING

RESTE STENEN

1967

Salabygdens Fornminnesförenings årsbok 1968:

Täckelset har fallit — fanfarerna blåsas.

En sten – ett minne – en manifestation

Av Olov Olaison

Söndagen den 20 augusti avtäcktes i Sala en minnessten över Kungl. Västmanlands Trängkår (T 5), som åren 1906–1927 var förlagd till staden. Det var en både stämningsfull och minnesrik ceremoni, där man fick många vackra bevis på sambandet mellan bygd och försvar, när det är som bäst. – Författaren hade nöjet att som representant för I 4 närvara vid minnesstenens avtäckande.

Eftersom många gemensamma band finns mellan T 1 och f. d. T 5, återfanns bland de inbjudna ett flertal personer från T 1 med regementschefen, överste Sigurd Melin, i spetsen.

T 1 hade anordnat en intressant utställning över gammal och modern trängutrustning. Ett flertal värnpliktiga bar dagen till ära uniformer, som var nya i seklets början.

Salaborna har inte glömt T 5, fast 40 år har förflutit sedan kåren blev indragen. Det kunde Salabygdens fornminnesförening, som stått bakom tillkomsten av minnesstenen, med glädje konstatera denna söndag.

Till musik av F 1:s musikkår tågade en rad fanborgar in på Mynttomten framför Väsby kungsgård, som tidigare tillhört T 5, medan de militära gästerna och de övriga inbjudna samlades vid minnesstenen. I första ledet såg man förre T 1-chefen, överste Gustaf Smith, som vid sin sida hade sin f. d. volontär N. G. Svahle, båda raka i ryggen och med rekryts fasthet i steget. Överste Smith var med redan från starten av T 5, där han var verksam under 12 år. Fanjunkare Svahle började där som volontär 1911. Under alla skolåren hade han överste Smith som skolchef.

Avtäckandet av minnesstenen blev en stämningsmättad högtid, kanske särskilt för de gamla T 5-are som för en stund fick återuppliva minnen från Salatiden. Ordföranden, direktör Gösta Colliander, hälsade välkommen samt erinrade om att minnesstenen var avsedd att bevara minnet från den tid, då Sala var garnisonsstad.

Chefen för östra militärområdet, generallöjtnant Carl-Eric Alm-gren, besteg därefter talarstolen och yttrade följande:

GENERALENS TAL

Förändringar är världens väsen, obeveklighet är tidens signatur. Dag följer obevekligt dag, år följer år, årslängder blir historia. 66 år har i dag förflutit sedan riksdagsbeslutet om uppsättande av Kongl. Västmanlands trängkår, 61 år sedan kåren drog in här i staden och tog sina nybyggda kaserner i besittning, 40 år sedan kårens indragning blev ett faktum och den tretungade flaggan sista gången sänktes på kårens etablissement här i Sala.

Är 1901, 1906, 1927 och 1967 markerar alla betydelsefulla skeden i vår svenska och därmed det svenska försvarets historia.

Tiden kring sekelskiftet var internt en brytningstid med nära sammanhang mellan å ena sidan skatte- och rösträttsfrågorna och å den andra försvars- och värnpliktsfrågorna. Externt var det en orostid med tilltagande skärpning och intensivt manövrerande på stormaktshåll, accentuerat av boerkriget 1899–1902 och rysk-japanska kriget 1904–05, skärpt russificeringspolitik i Finland, fördrag England–Japan 1902 och 1905, franska revanschtankar efter 1871 och tilltagande obehag inför Tysklands växande styrka och ökande ambitioner, fördrag Ryssland–Frankrike 1894, entente Eng-

land-Frankrike 1904 – som senare skulle följas av trippelententen England-Frankrike-Ryssland 1907, den inringning som den bortmanövrerade Bismarck satt som sin främsta uppgift att förhindra och vars motgrupp var trippelalliansen mellan Tyskland, Österrike-Ungern och Italien.

1901 års riksdagsbeslut var en svensk anpassning efter tidens krav. Det innebar, som bekant, att indelningverket fullständigt ställdes på avskrivning och helt ersattes av ett värnpliktsystem med fåtalig värvad stam. Övningstiden blev för infanteriets värnpliktiga 240 dagar, för flertalet av arméns specialtruppslag 365 dagar, för flottans och kustartilleriets värnpliktiga 300 dagar. Hären skulle utgöras av sex fullständiga, i allt väsentligt lika organiserade arméfördelningar – det var för en av dessas underhållsbehov som T 5, Kungl. Västmanlands trängkår, tillkom.

Härordningen 1901 innebar enhetlig organisation av de högre truppförbanden och förbättrad utbildning; den innebar en rationell integrering redan i fred av härens operativa enheter och var ett väsentligt steg mot modernisering och förstärkning av försvaret.

Jag skall icke återberätta historien från 1901 fram till 1927. I mars 1906 flyttade Kungl. Västmanlands trängkår under det internationella läge 1905–07, som jag ovan antytt, in i sina nya kaserner här i Sala och tog itu med sina uppgifter som självständigt förband inom rikets försvarsorganisation. I fråga om tiden därefter fram till 1927 vill jag endast erinra om hur trängkåren under dessa år växte samman med stad och bygd, blev en integrerande del av gemenskapen, varom Salabygdens fornminnesförenings årsbok 1967 och minnesfesten här i dag värtaligt bär vittne, och hur trängkåren hedersamt bar sin del av förstärkningsåtgärderna strax före första världskrigets utbrott och av beredskapsansträngningarna under det långa kriget.

1927 var tiden ute för Kungl. Västmanlands trängkår som självständigt truppförband. Genom 1925 års försvarsbeslut tog vårt land "det största steg på nedrustningens väg som hittills någon nation företagit" (Per Albin Hansson). Konsekvenserna av första världskrigets stora katastrof och förhoppningarna om fred och en ny internationell rättsordning, symboliserad av NF, ansågs motivera detta beslut.

Här skall ej kvälas dom. Det är aldrig lätt att se klart i framtiden. Hur svårt det är exemplifieras av några ord, som en framstående riksdagsman i debatten om 1936 års mycket begränsade förbättringar av försvaret formulerade så: "Vårt läge är icke riskfyllt och ingen försämring har inträtt på senare år". Han trodde inte på någon krigsrisk – Hitler hade ju avgivit försäkringar om sin fredsvilja.

Under tiden då riksdagen var samlad 1936 ockuperade Hitler Rhenzonen – i mars. Mussolinis erövring av Etiopien fullbordades i maj, i augusti förlängdes den tyska tjänstetiden till 2 år och England beslöt ett förstärkningsprogram till försvaret om 1.500 miljoner pund (för 1937–41). Mindre än 2 år senare marscherade Hitler in i Österrike, 3 år senare började andra världskriget.

Nu skriver vi 1967. I Sverige har vi under de tjugotvå åren efter andra världskriget undvikit eskapistiska förskotteringar av den utveckling mot en bättre värld, som vi alla önskar och eftersträvar men hittills icke förunnats. Vi har nödgats acceptera att realiteterna runt omkring oss varit annorlunda än vi skulle ha velat. Inte i något land råder det tvivel om att det svenska försvarets främsta syfte är att bevara vår fred, vår frihet, vår möjlighet att själva bestämma vårt lands utveckling mot den framtid som vi eftersträvar.

Sammanhållningen om vår utrikespolitik och vår försvarspolitik har varit – och är alltjämt, hoppas jag – ett styrkebälte, som stärker vår inre sammanhållning och tillförsikt och skapar ökad respekt för oss i andra länder. Vi arbetar i en demokrati under insyn. Vi har här frihet att se och beses, att resa, att mötas, att tycka, att tala och trycka, att propagera. Vad vi gör på utrikespolitikens och på försvarets områden sker under insyn. Det går inte att föra en skentillvaro, utan det är det verkliga tillståndet, den manifesterade viljan och den reella förmågan som mäts och värderas, både inom landet och utanför vårt land.

Summan av alla insatser för försvaret gör dess samlade styrka. Med den insyn, varunder vårt försvar – liksom övriga samhällsfunktioner – arbetar, är denna styrka avgörande för den respekt försvaret inger, avgörande för hur mycket försvaret skall kunna bidra till att bevara vår fred och frihet. Våra samlade försvarsförberedelser, allt vårt försvarsarbete har till främsta syfte att minska

vår yttre otrygghet och medverka till att vårt samhälle skall kunna fortsätta att leva sitt liv i frihet och fred och härigenom också kunna utvecklas så som vi önskar mot högre kultur och högre välstånd. De frivilliga insatserna i denna vårt försvars främsta, dess fredsfrämjande uppgift är av synnerligen betydelse – deras ursprung ur fri vilja, utöver vad lag och förordning kräver, ger dem ett viktigt plusvärde. Genom sin medverkan till att nå försvarets nyssnämnda främsta syfte är varje frivillig insats en betydelsefull, en positiv insats. Det gäller såväl den, som utförs inom våra starka frivilliga försvarsorganisationer vilka bl. a. är här i dag representerade, som den som finns inom än vidare kretsar av hela vårt svenska folk – bejakandet av försvaret som en nödvändig samhällsfunktion – och som är nödvändig i en demokrati som vår, där försvaret är och måste vara en hela folkets sak. Dagens frivilliga högtidlighållande inom Sala stad och bygden här omkring av minnet av Kungl. Västmanlands trängkår är ett vackert exempel på det frivilliga försvarsintresset och försvarsviljan, en stimulerande manifestation av att försvaret är en hela folkets angelägenhet.

Må vi i denna stund besinna vikten av realism och verklighetsinne i bedömningarna av dagsläge och framtid, av insikt om att världsläget alltfört innefattar risker också för oss och att vi måste vara beredda att möta dessa risker samt att styrka allfort – vi må tycka om det eller ej – är ett av de väsentliga medlen att minska eller motverka dessa risker. Jag hoppas innerligt och jag tror att vi alla här församlade är ense i denna förhoppning, att vi även i fortsättningen kan upprätthålla enigheten inom vårt folk kring utrikespolitiken och kring försvaret. De två hör oupplösligt samman. När Torsten Nilsson tillträdde sitt ämbete som utrikesminister i september 1962 sade han: "Utrikes- och försvarspolitikerna kompletterar varandra och tjänar samma mål – att skydda vår fred och frihet". Detta är lika sant 1967 som det var 1962.

I dag tycks enda säkra om framtiden vara osäkerheten om vad som skall ske. I den, trots allt önsketänkande, hårda värld och bistra tid, vari vi lever, med dess växlingar mellan förhöjd spänning och "avspänning", har vi i sanning anledning att oavsett de fluktuationer, som förekommer, lugnt och utan tvekan fullfölja den utrikes- och försvarspolitiska linje som vi valt. Det är sanno-

likt det bästa bidrag, som Sverige under överskådlig tid kan lämna till stabiliteten och lugnet i vårt hörn av världen, att vi fortsätter en självständig politik utan politiska eller militära engagemang åt något håll. Denna politik är ju också av stormakterna i olika väderstreck erkänd som ett värdefullt inslag i den europeiska bilden. Ingen av stormakterna säger sig vilja ändra eller försvåra den. Men vi får inte förbise, att det internationella förtroende, som vår utrikespolitik onekligen har tilltvungit sig, till en del beror på att vi kunnat hålla oss med ett försvar, som inger respekt för vår vilja och vår förmåga att hävda vår neutralitet, vår fred, vår frihet.

Läget i världen kräver nu liksom tidigare att detta nödvändiga komplement till vår utrikespolitik bibehålles effektivt och att ett militärt svaghetsområde icke tillåts uppkomma i vårt land, i vår del av Norden och norra Europa. I den strävan har vi alla synnerligen viktiga uppgifter att fylla – såväl i våra lagstadgade tjänstgöringar och andra försvarsskyldigheter som, och kanske framför allt, i våra frivilliga insatser för att bibehålla och stärka

Carl Eric Almgren.

Magnus Bruzelius.

den försvarsvilja och försvarsförmåga, den medborgerligt samhällseliga gemenskapen kring försvaret, som alltjämt krävs såsom stöd åt vår utrikespolitik i en oviss värld och en oviss framtid.

Det är i detta sammanhang vi skall se dagens minneshögtidlighet och den minnessten, vilken vi här skall avtäckta, som ett starkt bevis på samhörigheten icke blott mellan Kungl. Västmanlands trängkår och Salabygden utan också mellan försvar och bygd, mellan folk och försvar. Jag framför ett varmt tack till Salabygdens fornminnesförening, Sala stad och alla organisationer, företag och enskilda, som medverkat till denna minnesdag och denna minnessten. Må vi ödmjukt erkänna vår tacksamhet för den pliktuppfyllelse, varom denna sten minnar, och må den vara oss en uppfordran! Låt täckelset falla!

Fornminnesföreningen fick mottaga ett flertal gåvor. Tränginspektören, överste Magnus Bruzelius, överlämnade efter ett anförande de fyra trängregementenas plaketter i silver monterade på ett underlag av trä. Han yttrade:

TRÄNGINSPEKTÖRENS TAL

Året 1885 såg de nuvarande trängtrupperna födas. Etthundra år har ännu icke förflutit sedan denna tidpunkt. Inom vår gamla svenska armé är trängtrupperna därmed ett ungt truppslag. Och som ett ungt truppslag vänder vi oss främst mot nutid och framtid.

Men också om vi ännu är unga och också om vi vänder oss i första hand mot vår framtid, så har dag lagts till dag sedan vi uppsattes och den tid som nu ligger bakom oss har blivit historia. Väckingar i vårt lands situation liksom en snabb och tidvis våldsam utveckling har ej heller gått trängtrupperna spårlöst förbi. Förband har blivit uppsatta för att åter indragas och under de sista årtiondena har de ursprungliga trängkårerna vuxit till regementen och med sig införlivat alla de skilda enheter som nu rymms inom arméns underhållstrupper.

Men med detta har också den tid kommit då truppslaget allt starkare känner sin förankring i det förgångna och allt starkare önskar tillvarataga och förvalta arvet från det som varit.

Det är därför med utomordentlig tacksamhet som jag som truppslagets nuvarande inspektör och de nuvarande förbanden ge-

mensamt vänder oss till Salabygdens Fornminnesförening och de män tillhörande tidigare generationer inom trängtrupperna som med Fornminnesföreningens stöd och därmed också med stöd från Sala stad på ett så skickligt, så beundransvärt och så pietetsfullt sätt tagit initiativ till bevarandet av minnet av det förband som här en gång var förlagt och som här vapenövade sina soldater – Kungl. Västmanlands Trängkår – under det gamla mottot "ära, skyldighet och vilja".

Som ett tecken på denna vår uppskattning vill truppslaget till Salabygdens Fornminnesförening överlämna de nuvarande fyra regementenas plaketter med en önskan om fortsatt framgång i det arbete Fornminnesföreningen utför.

Chefen för T 1 i Linköping, överste Sigurd Melin, betecknade sitt regemente som ett moderförband till T 5, överlämnade en målning, föreställande en trängsoldat till häst, att införlivas med den nyöppnade T 5-avdelningen vid Väsby Kungsgård. Han yttrade:

ÖVERSTE MELINS TAL

Kungl. Svea trängregemente räknar sig som T 5:s moderförband – inte bara av den anledningen att T 5 uppsattes vid dåvarande Svea trängkår, utan även av den anledningen, att Svea trängkår efter T 5:s indragning fick överta ansvaret för utbildningen av större delen av de värnpliktiga, som tidigare vapenövats vid Kungl. Västmanlands trängkår här i Sala. Det innebar, att vi fick ta hand om upplänningar och västmanlänningar medan dalkarlarna gick till T 3 i Sollefteå och vi tog gärna hand om dem, ty dessa trakter i Sveriges hjärta har alltid svarat för ett gott soldatmaterial.

Det skall villigt erkännas, att kontakterna mellan T 1 i Linköping och Salabygden under årens lopp blev allt färre till dess att för några år sedan dir. Colliander – jag tror efter förmedling av fanj. Svahle – tog kontakt med T 1 och bad oss komma upp vid något tillfälle och titta på muséet. Tillfället kom snart i samband med en övning häruppe och vi – några representanter för reg. – blev mottagna med en hjärtlighet och vänlighet, som gjorde oss djupt rörda. Vi blev också imponerade över allt, som här åstadkommits för att hugfästa minnet av det förband, som en gång varit en del av stadens liv. Besöket födde flera besök och

kontakterna har åter etablerats. Vi är tacksamma härför och skall försöka att vidmakthålla dem. Vi hoppas därvid på aktiv hjälp från de västmanlänningar som gjort, gör och skall göra sin värnplikt vid Kungl. Svea trängregemente.

Utöver de bevis på vår tacksamhet mot Salabygdens Fornminnesförening som nyss överlämnats av tränginspektören vill moderregementet och dess kamratförening gärna lämna ett litet bidrag till muséet med tack för minnesgod hågkomst.

Överste Gustaf Smith yttrade bl. a. i sitt tal att Sala blev en angenäm överraskning för dem som förflyttades dit. Han rekapitulerade sedan de historiska tilldragelser som 1884 ledde fram till riksdagens beslut om upprättandet av det första trängförbandet, Kongl. Trängbataljonen, som förlades till Marieberg i Stockholm. Indragningen av T 5 var beklaglig, men minnena från 1906–1927 kan dessbättre inte indragas, slutade överste Smith.

Fanjunkare N. G. Svahle, Motala, läste en dikt över Västmanlands trängkår. (Införd på annan plats.)

Överste Sigurd Melin

Förvaltare Olov Olaison

Som representant för Livgrenadjärregementet framförde förv. Olov Olaison regementets varma lyckönskningar till Salabygdens Fornminnesförening, som på detta vackra sätt vårdar minnet av T 5, samt för det goda samarbete som vårt regemente alltid haft med trängtrupperna inte minst med tanke på det goda samarbetet med grannen T 1. Han yttrade:

FÖRVALTARE OLAISONS TAL

Kungl. Livgrenadjärregementet (I 4), Linköping, vill också vara med och framföra sina varma lyckönskningar till Salabygdens Fornminnesförening med dess T 5-avdelning.

I 4 gläder sig också åt att ha fått vara med vid uppbyggandet av T 5-avdelningen vid museet i Väsby Kungsgård. Vårt bidrag har varit av ringa omfattning. Kanske vi i fortsättningen kan, i mån av möjligheter, bidra med ytterligare hjälp, sedan vi i dag fått se vad som eventuellt kan behövas.

Med tacksamhet mot Salabygdens Fornminnesförening, som på detta vackra sätt vårdar minnet av T 5, samt för det goda samarbete som vårt regemente alltid haft med trängtrupperna, inte minst med tanke på det goda samarbetet med grannen T 1, ber jag att som representant för Kungl. Livgrenadjärregementet få överlämna dess hedersjetong i guld.

Den prydes bland annat av en vit-röd handgranat. Vårt regemente hyser i sig minnet av Kungl. Första och Andra Livgrenadjärregementena, vilka också drabbades av indragningarna 1927. Dessa regementen hade som igenkänningstecken en vit respektive röd handgranat.

Efter sammanslagningen 1928 vårdar Kungl. Livgrenadjärregementet minnet av dessa båda regementen, som också på sin tid säkert i något sammanhang hade ett fruktbringande samarbete med Kungl. Västmanlands Trängkår vars minne vi i dag varmt hyllar.

AVSLUTNING – STADSMIDDAG

Högtiden på Mynttomten avslutades med att stadsfullmäktiges ordförande i Sala, kyrkoherde Bertil Elgstedt, betygade det levande försvarsintresse som funnits och alltså existerar i bygden. Han betecknade dagens evenemang som något av en "Regemen-

tets dag''. Med många tacksamhetens ord riktade han sig till dem, som stått i första ledet vid tillkomsten av bl. a. minnesstenen och T 5-avdelningen vid Väsby Kungsgård. Ett särskilt tack riktades till chefredaktören Alfred Lindén, som varit den drivande kraften i det hela.

Högtidligheten avslutades på det gamla övningsfältet med att F 1:s musikkår spelade T 5:s igenkänningssignal och Svenska arméns tapto klingade åter ut över den gamla övningsplatsen.

På kvällen samlades särskilt inbjudna till middag på stadshotellet under stadens värdskap. Stadsfullmäktiges ordförande, kyrkoherde Bertil Elgstedt, hälsade välkommen. Bland de många talarna återfanns ingenjören och storbyggmästaren dr Anders Diös, som berättade roliga minnen från sin värnpliktstid vid T 5 i seklets början. Den välordnade och trevliga sammankomsten avslutades med att generallöjtnanten Carl-Eric Almgren framförde ett varmt tack till dagens arrangörer och Sala stad för en i många avseenden minnesrik och givande söndag.

Vid T 5-stenens avtäckning, fr. h. general Almgren med maka samt överste Smith och kyrkoherde Elgstedt.

Gästernas tack med skrivelser

Jag ber att – både som militärbefälhavare för Östra militärområdet och personligen – till Sala stad få framföra ett varmt tack för det utomordentliga sätt, varpå staden velat medverka till att bevara och befästa minnet av Kungl. Västmanlands trängkår och dennas förläggning till Sala 1906–1927. Den värdiga platsen för minnesstenen häröver, den ståtliga ramen för T 5-delen av museet i Väsby Kungsgård, det stilfulla evenemanget 20/8 1967 och stadens gästfria värdskap under hela denna dag, särskilt vid den goda och trevliga middagen på Stadshotellet, medverkade till att göra dagen till en minnesvärd högtidsdag icke blott för alla f. d. T 5-are utan också för alla oss andra, som förunnades medverka och närvara. Jag är förvissad att vad som härvidlag skett och sker i Sala är ägnat att verksamt främja sambandet mellan bygd och förband, folk och försvar.

Tillåt mig att även å min makas och egna vägnar hjärtligt tacka för den gästfrihet och vänlighet, som i samband med minnesdagen 20/8 visades oss personligen.

Carl Eric Almgren

Fanborgen framför T 5-stenen vid avtäckningsceremonien.

Överste Gustaf Smith.

Major Stig Tannlund

Jag ber herr ordförande, att få uttrycka min starka beundran för det arbete som Fornminnesföreningen utfört för bevarandet av minnet av Kungl. Västmanlands Trängkår. Högtidligheterna vid invigningen av minnesstenen över kåren manifesterade på ett storartat och mycket vackert sätt samhörigheten mellan det gamla förbandet, staden och bygden, och trängtrupperna har den största anledning att känna tacksamhet och tillfredsställelse. Mottag också mitt eget tack.

Magnus Bruzelius

Med varmt tack till Salabygdens fornminnesförening för all vänlighet i samband med högtidligheten den 20 augusti 1967.

Sigurd Melin

Förvaltaren Olov Olaison, Kungl. Livgrenadjärregementet (I 4), tackar varmt och hjärtligt för den stilfulla och stämningsmättade högtiden då minnesstenen över Kungl. Västmanlands Trängkår avtäcktes, söndagen den 20 augusti. Jag ber också att få tacka för hela dagens intressanta och givande program. Fornminnesföreningen hade på ett förtjänstfullt sätt lyckats göra de minnen

levande, som äro förknippade med den tid då T 5 var förlagd till Sala. Ett vackert bevis på sambandet mellan bygd och försvar.

Slutligen tillönskas Fornminnesföreningen och T 5-avdelningen vid Väsby Kungsgård en god fortsättning i sitt arbete.

Med den största tacksamhet och glädje har jag fått uppleva den ståtliga minnesdagen i Sala den 20 augusti. Varmaste tack!

Gustaf Smith

Jag ber härmed få framföra mitt varma och uppriktiga tack för den vänlighet och gästfrihet som visades mig vid den anslående högtiden i samband med avtäckningen av minnesstenen över Kungl. Västmanlands Trängkår.

Dagen blev så fylld av minnen från lyckliga ungdomsår i Eder gamla, traditionsrika stad, minnen som aldrig komma att förblekna. Jag ber Eder också att till redaktör Lindén, kommunalrådet Ohman och kyrkoherde Elgstedt framföra mitt varma tack.

Så hoppas jag också att frågan om officerskårens vandringspriser (officerskårens privata egendom) till museet kommer att föras till ett lyckligt slut, ty, som jag framhöll för Eder vid vårt sammanträffande, är det kvarvarande officerarnas bestämda önskan att priserna återbördas till Sala och uppställas i Väsby Kungsgård. Jag var Eder tacksam om jag så småningom kunde få en orientering om sakens utveckling.

Stig Tannlund

För mig var det en mycket stor glädje att under gårdagen få närvara vid den storartade minnesfesten i samband med avtäckningen av minnesstenen över Kungl. Västmanlands Trängkår. Själv har jag inte tillhört T 5, men det är ändå så många intressen som är gemensamma för dem som tillhört och tillhör trängtrupperna. I egenskap av vice ordförande i Svea Trängregementes kamratförening kommer jag då och då i kontakt med gamla kamrater av olika årgångar, och det är alltid lika angenämt.

Jag måste lyckönska till den perfekt genomförda festligheten och till Edert utomordentligt välordnade museum i Väsby Kungsgård.

Hjalmar Svenfelt

Till Sala stad får jag härmed framföra mitt varma tack för en minnesrik dag, på en plats som för vår familj betytt så mycket i gången tid.

J. Krister Tannlund

Jag ber att med dessa rader få uttrycka min stora tacksamhet för att jag fick den äran att närvara vid högtidligheten vid Väsby och inte minst för att jag vara med på den treviga middagen. Ett hjärtligt tack!

Helga Sund

TELEGRAFISKA HÄLSNINGAR

Med helhjärtad uppslutning i gratulanternas led vid dagens minnesrika högtid vill Sala Gille uttrycka sin beundran och glädje över de resultat Ni uppnått i ädel och kärleksfull strävan att slå vakt kring minnena från ett svunnet Sala. Vi sänder samtidigt varmaste välgångsönskningar för fortsatt framtida framgång.

Carl-Erik Näsmark

Förhindrad antaga Eder vänliga inbjudan sänder jag Salabygdens Fornminnesförening mina varma välgångsönskningar på denna minnesrika dag. Måtte många gäster komma och många nya gåvor inregistreras i museet.

Peder Buchholtz

Philips Radio & TV

Ahlins

Rådmansgatan 1, SALA.
Telefon 103 21.

Till minne av Kungl. Västmanlands Trängkår

*Läst vid artäckningen av T 5-stenen 20 augusti 1967
av Fanjunkare N. G. Svahle.*

I bergslagsbygd, där en gång låg de mörkblås kår.
Mitt hjärta byggt av ljusa minnen en tempelgård.
Där sjunger vind om ungdoms år.
då livet var en lek i öppna sinnen.

Där mullrar gråa fordon över sandig jord,
och hästar gnäggjar gällt i långa stallar,
där knarra blanka remtyg i tävlingsritten hård,
och hurtigt rytterns rop emellan hindren skallar.

Där eka skotten skarpt från kårens övningsfält,
och order runga över blåa troppar.
Där reses sjukvårdskompaniets vita tält,
och röda korset vajar över tältens toppar.

Där blixtrar snabbt trumpeten i sommarsolens guld,
när örlogsflaggan hissas till marschmusikens takter.
Där läses krigsmans ed: "Var kung och landet huld".
Och många hava hört den ifrån Silverbergets trakter.

Där glammas friskt och muntert i logementens krets,
när långa övningsdagen väl är gången
och krigsmän vilar sig från fejd och hets
och dragspelstoner blandar sig med sången.

Nu finns den blott i minnet, de mörkblås käcka kår.
Hos dem som sist var med har silver strötts i håren,
och många veteran ej mer på jorden går.
De gjort sin plikt i gråa ofärdsåren.

Sin plikt de alltid visste, de veta den nog än:
att tappert ta emot, vad livet bjuder.
De känna sorg och glädje, de äro kungens män
tills sista kårfanfaren ljuder.

Nya kyrkogården, Trängkåren

Text på stenen:

HÄR JORDADE
KUNGL. VÄSTMANLANDS
TRÄNGKÅR
SINA DÖDA ÅREN
1907-1927

Bara några meter från minnesstenen, framför klockstapeln, finns en relieftavla också med anknytning till Salbergaområdet:

HÄR BEGRAVDES PATIENTER
FRÅN SALBERGA SJUKHUS
UNDER ÅREN 1930-1957.
MINNESTAVLAN UPPSATT AV
SALA FÖRSAMLING ÅR 2009

Wikipedia:

Trängkåren sattes upp den 1 oktober 1902 i Stockholm som Andra Svea trängkår. Dock så hade den första värnpliktsutbildningen redan påbörjats den 9 maj 1902. Kåren var till en början samlokaliserad med Första Svea trängkår (T 1) i Marieberg, Stockholm.

Då produktionen i Sala silvergruva minskades och till sist upphörde 1908, sökte staden efter ny verksamhet som kunde ge sysselsättning. Detta ledde till att Andra Svea trängkår omlokaliserades till Västmanland, och fick den 8 december 1904 det nya namnet Västmanlands trängkår.

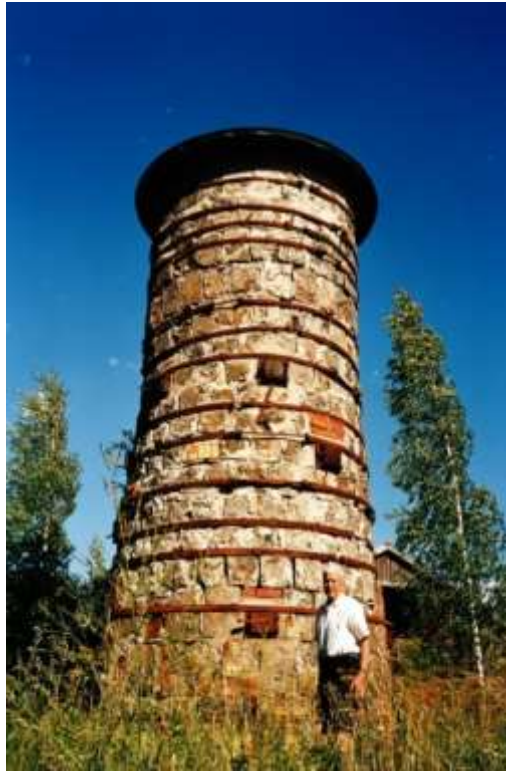
Då de nya kasernerna inte stod färdiga, förlades kåren till en början till den gamla mötesplatsen i Salbohed. Den 28 mars 1906 flyttade kåren in i sina nyuppförda kaserner på Josefsdalssvägen i Sala. År 1914 fick trängkåren beteckningen T 5.

Genom försvarsbeslutet 1925 beslutades att kåren skulle uppgå i Göta trängkår (T 2). Beslutet ändrades senare till att kåren avvecklades den 31 december 1927. Den kvarvarande verksamheten övergick den 1 januari 1928 till en avvecklingsorganisation, vilken i sin tur avvecklades den 31 mars 1928.

Förläggningar och övningsplatser

Kasernerna som kåren var förlagda i Sala, uppfördes efter "1901 års härordnings byggnadsprogram efter Arméförvaltningens typritningar för trängetablisement". Marken som kasernområdet uppfördes på låg tidigare under Väsby kungsgård, där Gustav Vasa bodde under sina besök till silvergruvan. Kårchefen hade sin bostad i Väsby. Väsby kungsgård utgjorde bostad till underofficerarna vid kåren. Efter att kåren avvecklades den 31 december 1927 stod det tomt fram till den 1 oktober 1930, då ett sjukhus förlades till området. Sjukhuset som fick namnet Salberga sjukhus, var ett mentalsjukhus, och senare ett så kallat specialistsjukhus. På trängkasernens baksida uppfördes två tvärställda trevåningsflyglar på vardera sida om kasernen. Framför kasernen, där trängkåren haft uppställningsplats samt skjutbana, anlades en park samt en idrottsplats. År 1974 revs den tidigare underofficersmässen. Fast nya byggnader uppfördes genom åren kom området att präglas av trängkasernen. Dock kom den att rivas åren 1983–1984, vilket följdes upp 1987 med att kanslihuset samt sjukhuskasernen revs. Det gamla stallet monterades ned och flyttades till en gård utanför staden. År 1997 upphörde sjuk- och omsorgsvården vid sjukhuset. År 2005 inleddes en ombyggnad av området, vilket stod klart 2007 till det som blev Anstalten Salberga. Vad som sedan 2007 finns kvar av den gamla trängkåren är bland annat en matsal, exercishus, ridhus, tygverkstad, sjukstallet. Även det lilla riksvapnet som prydde kasernens tympanon finns bevarat på Väsby kungsgård, dock är det sönderslaget. Kasernen som uppfördes i Sala var dock en kopia av den som uppfördes på Västra Mark i Örebro, vilken fortfarande finns kvar.

Strå, "Morteln"

Bengt Forsberg vid "Morteln".

Ingvar Gustafsson, i augusti 2017: Strås första kalkugn kom till 1903 och kallades i folkmun för Morteln. Den har ingen skorsten. Kalkstenen fylldes på uppifrån och man eldade under med kol och ved. Uttagsluckorna ligger ända nere vid marken där man tog ut den brända kalken, som i början användes till jordbruksändamål, kalkning i ladugårdar och byggnation i form av kalkbruk.

Bengt Forsberg, *Morteln*, akvarell 1993, 80 x 60 cm.

Omslaget till Sala Hembygds- och Fornminnensförenings årsbok 1989. Teckning Bo Svärd.

Mats Köbin tycker att buskaget runt ugnen borde röjas bort så att inte vandaler kan förstöra utan insyn.

Någon eller några har rivit bort stora stycken av den gamla kalkugnen. FOTO: MATS WIKMAN

Industriminne vandaliserat igen

SALA Den gamla k-märkta kalkugnen på Stråområdet i Sala har vandaliserats igen. - Bedrövligt, säger historieentusiasten Mats Köbin.

Kalkugnen, en liten bit från järnvägen på Stråområdet, är den sist rest som nu finns

kvar av den stora industri som växte fram i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. För något år sedan revs de sista byggnaderna, men kalkugnen har fått stå kvar och är även k-märkt.

I höstas klottrades ugnen ner, men nu har skadegörelsen accelererat och stora stycken från ugnens vägg

har helt enkelt rivits ner och ligger i en hög bakom ugnen tillsammans med nedrivna gjutjärnsluckor.

Historieentusiasten Mats Köbin känner sig bedrövad. - Vilken missriktad energi, säger han. Den borde man ha använt till något betydligt bättre.

Ugnen ligger lite i skym-

undan, halvt dold bakom täta buskage. Och sommartid är det lätt att slippa insyn där.

- Jag tycker att man borde röja upp runt ugnen, sätta upp skyltar och anlägga en gångstig intill. Då skulle det inte vara så lockande att vara där och förstöra, tror han.

Han tänker nu polis-

anmäla händelsen.

- Ja, då blir det hela dokumenterat och man kan kanske spåra de taggar som har klottrats här till klotter på andra platser och kanske på så sätt få tag på den eller de som har gjort det.

Mats Wikman

0224 561 56

mats.wikman@salaallehanda.com

Salbohed, Kungl. Västmanlands regemente

Text på stenen:

NO 18 KUNGL. VÄSTMANLANDS REGEMENTES

MÖTESPLATS

SALBOHED

UNDER ÅREN

1681 – 1906

STENEN RESTES AF REGEMENTET
ÅR 1905 DÅ ÖFVERSTE VOGEL VAR
DESS CHEF

Länsstyrelsens informationsskylt:

INDELNINGSVRKET BILDAS

Salbohed nyttjades för övningar redan på 1500-talet. Före 1500-talets mitt fanns ingen fast armé i Sverige, det var värvade garnisonstrupper som ryckte ut i krig. Gustav Vasa insåg värdet av att ha tillgång till en armé och beslutade att sätta upp förband runt om i Sverige. De kallades fänikor. Västmanlands fänika bildades 1542. Fänikorna kom att skapa grund för indelningsverket – tillämpat 1682 – 1911, då allmän värnplikt infördes. Det militära indelningsverket bestod av tre delar: avlöning av befäl, rusthåll, knekte- och båtsmanshåll. Befälens lön var bl a intäkterna från gårdar de tilldelats. Rusthållet innebar att hålla ryttare och deras rustning, det sköttes av bönder som i gengäld slapp betala skatt. Rusthållet var frivilligt till skillnad från knektehållet. Där var bönderna i socknarna tvungna att bilda roten och underhålla samt anskaffa soldater eller båtsmän. I gengäld slapp bönderna bli utskrivna till soldater. Den indelta soldaten fick ett torp, kor och mark att odla.

Länsstyrelsen
Västmanlands län

VÄSTMANLANDS REGEMENTE

Under 1600-talet deltog Kungliga Västmanlands regemente i 55 år av krig och under 1700-talet i totalt 30 år. År 1925 beslutade riksdagen att regementet, som då flyttat till Västerås, skulle upplösas.

Med särskild ära och framgång har regementet kämpat vid:
Varberg 1565, Narva 1581,
Rügen 1678, Narva 1700,
Duna 1701, Clissov 1702,
Fraustadt 1706, Holovszyn 1708,
Desna 1708, Helsingborg 1710, Gadebusch 1712, Walkiala 1790.

🇸🇪 WELCOME TO SALBOHED!

Västmanland Regiment was formed in 1625, and Salbohed was the regiment's first exercise area. Through the 17th century, Västmanland Regiment was at war for a total of 55 years, and in the 18th century, for 30 years. The regiment distinguished itself at the Battle of Narva in 1581, at Rügen in 1678 and at Duna in 1701. The regiment was disbanded in 1925. Sweden set up a standing army in the 17th century, built on a system called "Indelningsverket". It was in force until 1911, when general conscription was introduced. Salbohed was used until 1905, when the exercise area was moved to Västerås. Only a few buildings remain today, but nearby, there are preserved earthworks and trenches. Take the road ahead and then turn left, and you will find more information.

Fotot till vänster visar Salbohed i slutet av 1800-talet. Kartan ovan är en detalj och visar Salbohed 1849.

1. Byggnad för officers-corpsen	10. Kokgropar
2. Salong för officers-corpsen	11. Skottvallar (utanför kartans bild)
3. Stall	12. 13. Latriner
4. Musiksalong	14 - 16. Sjukhus, trossbod och magasin är
5. Paviljong	utanför kartans bild
6. Kök	17. Vaktmästeriboställe
7. 8. Marketerlinje	18. Torp
9. Smedja	19. Större diken

Salbohed började bebyggas först vid sekelskiftet 1700/1800, men de flesta av dessa hus är idag borta. Innan det fanns byggnader inkvarterades soldaterna i tält som restes längs gator. Gatorna kallades luckor och markerades av planterade träd. Visst känns begreppet "lucka" igen? På kartan finns tältraderna avbildade. Ett stycke härifrån finns skyttevallar och skyttegravar bevarade. Promenera genom området och sväng sedan vänster! Även där finns det en informationsskylt. Karta & foto: Krigsarkivet.

Wikipedia:

Västmanlands regemente (I 18), var ett infanteriförband inom svenska armén som verkade i olika former åren 1628–1927. Förbandsledningen var förlagd i Västerås garnison i Västerås.

Västmanlands regemente härstammar från de Västmanlandsfänikor som sattes upp under mitten av 1500-talet och sedan bildade regementet 1628. Västmanlandsfänikorna sammanslogs 1617 med andra förband till landsregementet Upplands storregemente, i Uppland, Västmanland och Dalarna. Åren 1623–1628 delades landsregementet upp i tre landskapsregementen, varvid Västmanlands regemente bildades 1628.

Regementet deltog 1709 i Slaget vid Poltava där det led stora förluster, den 1 juli föll hela regementet i fångenskap i samband med kapitulationen vid Perevolotjna. Det kungliga rådet i Stockholm mottog den 7 september 1709 ett brev från Karl XII, daterat den 11 juli 1709, där han befallde att de regementet i huvudarmén som upplöstes genom slaget vid Poltava samt genom kapitulationen vid Perevolotjna skulle nyuppsättas. Samtliga regementen, däribland Västmanlands regemente, skulle ges full utrustning i form av beklädning, vapen, fanor, spel, tält och allt annat tillbehör som de förr hava haft.

Regementet deltog senare bland annat i slaget vid Gadebusch, vilket regementet även tilldelades som segernamn. Efter Gadebusch marscherade den svenska hären, vilken bland annat bestod av Västmanlands regemente, västerut. Då både förplägnad och ammunition sinade tvingades Magnus Stenbock med sin kvarvarande armé att kapitulera den 6 maj 1713 vid Tönnigen i norra Tyskland, något som kom att kallas för Stenbocks kapitulation vid Tönnigen. Kapitulationen resulterade i att flera svenska regementen upplöstes och hamnade i dansk fångenskap, där bland annat hela Västmanlands regemente. Regementet återuppsattes senare samma år i Sverige igen.

År 1816 fick samtliga svenska regementen ett ordningsnummer, där Västmanlands regemente tilldelades № 18. År 1914 justerades samtliga ordningsnummer inom Armén. För Västmanlands regemente innebar det att regementet blev tilldelad beteckningen I 18. Justeringen av beteckningen gjorde för att särskilja regementena mellan truppslagen, men även från deras eventuella reserv- och dubbleringsregemente.

Inför försvarsbeslutet 1924 föreslog den sittande minoritetsregeringen att Fälttelegrafkåren skulle omorganiseras till regemente och bestå av två bataljoner, vilka skulle förläggas på två orter. Telegrafbataljonen skulle förläggas till Stockholm och radiobataljonen samlokaliseras med Västmanlands regemente inom dess kasernetablissemang. Dock antogs inte förslaget av riksdagens majoritet och den sittande regeringen avgick. Våren 1925 lade den nya regeringen fram sin proposition, vilken låg till grund för försvarsbeslutet 1925, om hur det svenska försvaret skulle utformas kommande år. Vilket bland annat innebar att Västmanlands regemente skulle avvecklas och upplösas efter 1927 års repetitionsövningar. Den 31 december 1927 halades fanan på regementet för sista gången och regementet var avvecklat. Från den 1 januari 1928 övergick regementet till en avvecklingsorganisation, vilken upplöstes den 31 mars 1928

Västmanlands regemente vapenövades från 1779 vid Salbohed, vilket även blev regementets mötesplats. Den 1 oktober 1906 flyttade regementet in i ett nyuppfört kasernetablissemang i stadsdelen Viksäng i Västerås. Kasernerna uppfördes efter 1901 års härordnings byggnadsprogram efter Fortifikationens typritningar för infanterietablissemang. Efter att regementet avvecklades, övertogs kasernerna av Västmanlands flygflottilj som nyttjade dem fram till 1944. Den 1 juli 1944 övertogs kasernerna av Flygvapnets centrala skolor. Hösten 1961 avvecklades Flygvapnets centrala skolor, i juli 1961 såldes hela kasernetablissemang till Västerås kommun. Åren 1962–1967 kom stora delar av området att rivas, för att ge plats åt ett nytt bostadsområde. Kvar av de ursprungliga kasernerna blev kanslihuset med två flankerande kaserner, en officersmäss samt det gamla regementssjukhuset. År 1994 revs regementssjukhuset. Kvar av de ursprungliga kasernerna är kanslihuset med de två flankerande kaserner, vilka är ombyggda till bostäder